VILHELM BERGSØE

DE FORBISTREDE DRENGE

Ungdomserindringer I

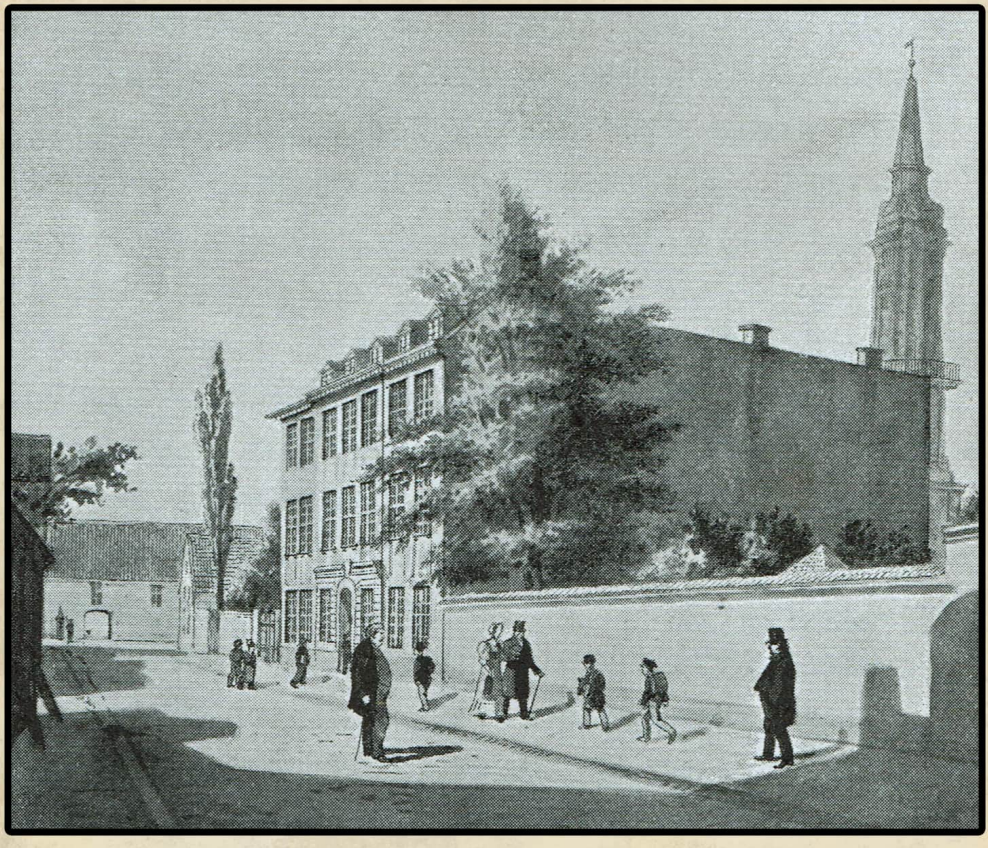

Bibliotek 1800

Vilhelm Bergsøe

De forbistrede drenge

Ungdomserindringer I

Portrætter og interiører fra "Den gamle Fabrik", "Sorte Hane" og Borgerdyd-skolen paa Christianshavn.

eBibliotek 1800

2026

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Vilhelm Bergsøe: *De forbistrede drenge* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Vilhelm Bergsøe: *De forbistrede drenge* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

Indholdsoversigt

Forside

Tiderne skifter!

Første kapitel

Hvad jeg ved om min slægt

Andet kapitel

Mit barndomshjem og dets historie.

Tredje kapitel

Fabrikken i nyere tid. Arbejder-interiører. Fabrikserindringer.

Fjerde kapitel

Hjemmet. – Vilhelm Tell. – Frederik den Sjettes død. – To fyrgterlige ildebrande. – Gamle venner. – Livet på Købmagergade. – Blankensteiners djævel. – "Brætmanden". – Madam Mørch. – Faders fødselsdag. – Slaget i Valby Mose. – Mit første digt. – Julen i hjemmet. – Posten i Gothersgade. – Rungsted. – Fader fortæller om bombardementet.

Femte kapitel

Min bedstefaders hjem. – "Sorte Hane". – I det gamle kalkbrænderi.

Sjette kapitel

Nye sommerhjem. Søholt. – Knuthenborg. – Fredsholm. – Tunge tider. – Skilsmisse fra hjemmet.

Syvende kapitel

Borgerdydskolen på Christianshavn. – Min entré i det Hammerichske pensionat.

Ottende kapitel

Borgerdydskolen på Christianshavn og dens lærere. Niels Bygom Krarup. Poul Møller. Chr. Winther og Ludvig Bødtcher. Martin Hammerich og Cleophas Svenningsen.

Noter og tilføjelser

Vedrørende Anders Nielsen Bersøe (1690-1757).

Om "De forbistrede drenge"

Tiderne skifter!

Flygtig som trækfugle tiderne drage
bort til fjerne strande – man ved knap hvorhen.
Atter som minder de vende tilbage,
søge som hver sangfugl til reden igen;
kvidre vemodigt fra redernes hang,
medens de strået fra fortiden samle –
kom, lad os lytte til mindernes sang,
dertil blev ej vi for gamle.

Husker I skolen derude ved kirken?
Knippelsbro, hvis klapper så tit sagde "Stop",
Hammerichs taler og Svenningsens virken,
når han havde tordnet sit mægtige: "Op!"
Husker I ødet i klassernes vrå,
hvor selv et knaldviskelæ'r kunne more –
ingen af os ville da være "små",
ak, men hvor mange blev "store"?

Husker I tidens empiriske former?
Rejersen med rødkridt og Kierulff med stok?
Hør, hvilket hurra! – studenterne stormer
Vibenshus – Gud fri os! – det går som en sok.
Rykker så ind på Regensen igen,
tyrer sin jus – med et suk til avisen,
thi man holdt hus med sit blæk og sin pen,
selv når det gjaldt – Lars Mathiesen.

Husker I Christian den Ottendes taffel
med de fede ænder fra holsternes land?
Trøfler til hoffet, men ikkun en vaffel
til "de unge herrer i åndernes land".
Husker I braget, da kongen var død? –
det var med et som om Danmark blev større
den gang "den tapre landsoldat" lød –
husker I "otte og fyrre"?

Ak nej! – De fleste er gangne til hvile;
som med blus på kinden drog frivilligt med.
Tiderne skifte, og dagene ile
rask som åens bølger mod havet afsted.
Minder, jeg maner af graven jer frem!
Blodløse skygger, af liv skal I gløde!
Rejs dig på ny, min barndom, mit hjem,
sejerrigt op fra de døde!

8. marts 1898.

Vilhelm Bergsøe.

Første kapitel

Hvad jeg ved om min slægt

Mod slutningen af højsalig kong Frederik den Fjerdes regimente skal der ved Helsingør have ligget en af disse gemytlige "småkrögar", som vi kender fra Bellmans epistel "angående jungfru Sofia":

> "Lokatten lyser med tassar och klor,
> skylten på stången den knarkar och hviner,
> och gullgramanen uppå krögarmor
> glittrar kring mössan och skiner."

Stedet var imidlertid ingen lokat, ja ikke engang en lækat; det var "Katten" ganske i almindelighed, og skønt jeg er naturforsker har jeg til dato ikke været mand for at finde, til hvad art denne helsingørske kat burde henføres.

Det er overhovedet vanskeligt, når man færdes i traditionens skygge-verden, at få tag i en kat. Mulig har det været en vildkat, der med gyldne poter og klør lyste fra det for vinden svajende skilt; mulig en adstadig, over indgangsdøren mjavende bomærkekat, som lokkede gæster til huset, endogså fra hinsides Sundet; thi "Katten" var blevet en celeber patron, og når svenskerne i de hårde vintre kom over til Helsingør, forlangte de af det øl, hvor "Katten" havde sit stade – det var nemlig det gamle øl [Note 1)].

Til "Katten" må der vel altså have hørt et bryggeri, og min tipoldefar på mødrene side må vel have været særlig indviet i

den ædle gambrinuskunst, der hos os har blomstret fra rostockernes tid til jacobsernes dage. Jeg beklager meget, at hans virksomhed netop faldt i Christian den Sjettes for bryggerne så skæbnesvangre dage. I modsat tilfælde havde jeg vel, som descendent i fjerde led, været ejer af Gamle- og Ny Kattenberg samt hele Helsingør med udsigt til Helsingborg for mine efterkommere, mens jeg nu må nøjes med at berette, hvor lidet der kom ud af min tipoldefars tønder.

Når han blev født, ved jeg ikke; men han hed Peter Jørgensen, Beckelund. Jeg antager, at hans efternavn har været Jørgensen, og at tilføjelsen "Beckelund", eller vistnok oprindelig "Bækkelund", betegner hans fødeby.

Omtrent 1741 ægtede han Mette Jørgensdatter, og fik med hende to sønner: Jørgen Peter (født d. 16. december 1743) og en yngre søn, om hvilken jeg ikke ved andet, end at han blev degn et sted i Sjælland og hensov i stille ubemærkethed, hvad forresten mange degne, både før og efter ham, har gjort.

Tre år efter den lille Jørgen Peters fødsel døde Hans Højhellighed kong Christian den Sjette, og der kom atter luft i Danmark; men de seksten års helligdagsregimente havde taget frygteligt på "Katten". Nogen "pengekat" blev den aldrig, selv ikke under den livsglade Frederik den Femte, der atter lod bønderne "ride sommer i by" og gengav alle "krögar", store som små, deres oprindelige privilegier.

Forgæves! Den deroute, hvori "Katten" var kommet, gik ustandselig fremad, og da den gamle Peter Jørgensen omsider lukkede sine øjne, var der ingen, der længere tænkte på "Katten", det gamle øl eller svenskerne, der i de hårde vintre kom over Sundet.

Han døde bundfattig, hvilket en relikvie fra de dage viser. Min fætter Alexander Bech på Krusesminde ved Korsør gemmer endnu et gulnet papir, som omslutter en fire- og en otteskilling, prægede under Christian den Fjerde. På papiret står med fast og tydelig hånd:

> "Denne 4 og 8-skilling er mig givet af min salig moder 1762 som var alle de penge, jeg fik efter min fader Peter Jørgensen Beckelund og min moder Mette Jørgens Datter.
>
> *Bech.*

Det mærkeligste ved dette lille dokument er dog, at navnet Beckelund er blevet forandret til slægtens nuværende navn. Hvorfor, ved jeg ikke; men det var i hine tider ikke ualmindeligt at optage bonavnet, når man drog andre steder hen, og det gjorde den unge Jørgen Peter, der ved faderens død kun var 19 år gammel. Han vandrede til København, kom i tobaksspinderlære, og brugte sine tolv skilling så vel, at han avancerede til tobaksfabrikant og i årene omkring 1790 købte ejendommen matr. Nr. 20 (214) i Frederiksberggade. Den brændte for ham i Københavns store ildebrand 1795, men han byggede den op igen og døde her den 24. april 1812, 69 år gammel.

Han var i mange henseender en ikke ganske almindelig mand, særlig ejede han al den energi og seje udholdenhed, der senere også karakteriserede andre af slægten og bragte den frem. På Valbygård hænger der hos min fætter, hofjægermester Jørgen Bech, et billede, der tit har fængslet min opmærksomhed. Portrættet er malet i begyndelsen af

århundredet og fremstiller ham altså som gammel mand. Han står i brun frakke og hvid kalmankes vest. Det hvide hår falder, efter tidens mode, i tjavser ned over den høje pande, og om den brede mund er der et fremherskende træk af fast besluttethed – han ser ud som om han ikke havde været god at bides med. Men det mærkeligste er dog øjnene. Skønt matte, lysegrå og noget slørede, kan man dog ikke fri sig for deres underlige ransagende stirren. Ser man på oldefader, bliver han ved at se på én igen – til sidst kan man slet ikke frigøre sig for et vist uhyggeligt indtryk af, at han mulig kunne begynde at tale. Jeg har kendt en dame, der en lys sommernat stod op og vendte oldefader mod væggen – før kunne hun ikke falde i søvn – og jeg forstår ret vel, at hun gjorde det; thi nogen skønhed var han, oprigtig talt, ikke.

Jørgen Peter Bech senior

Alligevel må han have haft en høj stjerne hos kvinderne, thi han var tre gange gift og tog først den sidste gang en enke. Den Høy-agtbare og Vel-fornemme Negociant og Borger udi Staden forbandt sig først med bruden, den Gud-elskende og Dyd-zirede Jomfru Farrer, dernæst med den ikke mindre Dyd-fuldkomne Jomfru Libano, og endelig med salig Engelbrechts "Efterleverske", engang "Dyd-hengiven" som Jomfru Rønne.

I det første ægteskab havde han to sønner: Niels Bech (f. 1775, død 24. september 1817) og Peter Bech (død 23. november 1846). Begge disse brødre fortsatte faderens virksomhed i den gamle ejendom i Frederiksberggade.

Det andet ægteskab bragte ham ligeledes to sønner: Johannes Cordia Bech, der etablerede sig som tobaksfabrikant på Vestergade i gården matr.nr. 55, hvor han boede til sin død d. 13. november 1844, og Jørgen Peter Bech (f. 31. marts 1782, død 9. februar 1846). Han bosatte sig omtrent 1801 i Nybrogade nr. 19, og her fødtes min moder, Sophie Louise Bech den 22. januar 1810. Om dette gamle hjem og dets minder vil jeg senere få lejlighed til at tale.

I den grå oldtid skal der mellem de mange danske småkonger have været en, der hed Bars (Bårs) og som havde en dronning, der hed Birrit. Deres kongerige var ikke stort – det var den lille ø Barsø eller Bårsø, halvanden mil nordøst for Åbenrå. Den huser endnu talrige minder fra oldtiden i form af dysser og kæmpehøje, blandt hvilke Barshøj og Birritshøj betegnes som gravsteder for det ældgamle kongepar.

Fra denne lille sønderjyske ø vandrede under Frederik den Fjerde en bondeknøs, Andreas Nielsen Barsø, til København, hvor han først arbejdede som maler. Da der ved hans ældste datters dåb 1717 blandt fadderne findes "Kongens Maler i Magstræde", Hans Jørgen Dikhoff, har han mulig arbejdet hos denne.

Den 26. april 1715 blev han i Vor Frue Kirke viet til Inger Jacobs Datter hos Hans Vedevelt, den bekendte bygmester, der

var farfader til den senere så berømte billedhugger Johannes Wiedewelt, hvis tragiske endeligt Oehlenschläger har besunget.

Af dette ægteskab fremgik ikke mindre end ni børn – fem sønner og fire døtre; men hvis man beundrer denne frugtbarhed, må man ikke glemme at tage dødeligheden med – den var i de tider ligefrem forfærdelig. Slet hygiejne, dårligt drikkevand, miasmatiske febre og "slag hos småbørn" decimerede befolkningen; thi som det hedder i en fremmed rejsebeskrivelse: "Staden er, på grund af sin nedrige beliggenhed meget genegen til febris maligna og anden pestilenze."

Af de fire døtre levede kun den ældste, Anna Marie (døbt 22. juli 1717 i Frue Kirke. Gift 28. novbr. 1742 med urtekræmmer Gabriel Gierløv i Fortunstræde, senere 2. okt. 1748, med urtekræmmer Christian Borup, og død 25. febr. 1754). De andre tre, som alle bar navnet Ida Sophie, døde spæde.

Da Anna Maries ældste datter, Rachel, blev døbt 1743, finder man blandt fadderne Andreas Nielsen opført som Andreas Nielsen Bersøe, "floermager" [Note 2)] i Fiolstræde. Han er altså i de forløbne tredive år avanceret fra "arbejdskarl" til sigte-fabrikant og har muligvis boet i den gård, som 1773 ejedes af hans yngste søn, "mahler" Christian Bergsøe, Store Fiolstræde 182.

Af de andre sønner døde Nikolaj og Hans Jacob som spæde, mens Frederik Christian (døbt 27. febr. 1720) og Nikolaj II (døbt 15. aug. 1726) begge tog borgerskab som malere, henholdsvis d. 13. april 1744 og 18. februar 1754.

Det må være gået min oldefader, Frederik Christian, ganske godt, thi han fik arbejde ved "Floden på Holmen", og han

benævnes derfor senere "Kongelig Flådemaler". Dette er dog ikke korrekt, thi han sorterede, som det fremgår af et svar fra Cancelli-Collegiet af 1. april 1761 til hans enkes lavværge, ikke under Sø-Etaten som embedsmand, "da han dertil aldrig havde haft bestalling eller gage, men alene udført arbejdet efter kontrakt".

Alligevel må dette arbejde både have givet ham gode indtægter og skaffet ham en anset stilling, thi d. 10. januar 1744 blev han i St. Petri Kirke viet til Sophie Elisabeth von Deden, der var af adelig slægt. Også i dette ægteskab blev børneflokken talrig, men også her gik af otte børn halvdelen bort i en tidlig alder. Han selv døde d. 21. marts 1761 og enken fik af magistraten tilladelse til at hensidde i uskiftet bo. I den periode blev enker næsten altid gift på ny, og Sophie Elisabeth fulgte eksemplet. Hun ægtede en nordmand, Poul Creutz, cancelliråd, fæstningskommissær og materialforvalter på Akershus Fæstning ved Christiania, og fulgte med ham 1769 til sit nye hjem tillige med sine fire børn. Af disse blev Andreas Bergsøe f. 16. aug. 1748 løjtnant ved Ingeniørkorpset på Kongsberg og døde der 1787. Af døtrene blev Frederica (f. 1753) d. 20. marts 1776 viet til bundtmager Johan Georg Bartholomæi i Christiania, mens den anden datter Christiane, som var født 1758 forblev ugift moderen døde 1774, men skiftet blev dog først holdt 1779, da "Hovedtangen", den del af Akershus Fæstning, hvor Creutz boede, lå udenfor Christiania jurisdiktion, hvorfor han ikke havde anmeldt dødsfaldet.

Den yngste af sønnerne, min bedstefader, (f. 18. januar 1760) står i kirkebogen under 24. januar opført som døbt Johannes,

mens hans virkelige navn var Johan Frederik, således som det findes på hans skrifter og under det af A. Flint stukne portræt.

Johan Frederik Bergsøe

Efter at have levet sine første barndomsår i København, tog han 1769 med den øvrige familie til Christiania, hvor han først fik privat undervisning og derpå 1772 kom i byens latinskole, hvorfra han efter to års forløb dimitteredes til Københavns Universitet. Kun fjorten år gammel tog han her *eksamen artium*, og året efter den filosofiske eksamen. Rimeligvis efter familiens ønske studerede han nu i adskillige år teologi under professorerne N. E. Balle, Jansen og Claus Fries Hornemann. Den første af disse var troens forkæmper, den sidste fornuftens, og mulig har denne kamp mellem tro og viden gjort ham famlende og uklar. Uagtet han gjorde god fremgang og havde

disse professorers fulde yndest, blev han ked af teologien, lagde bøgerne på hylden og gav sig nu til at studere levende sprog og musik.

Dette har vistnok ikke været efter familiens ønske, og muligt har subsidierne fra Norge været små; thi i 1783 modtog han en plads som informator hos amtmand Bülow i Skanderborg, hvis ældste søn, Christoffer Schøller Bülow (senere geheimeconferensråd og stiftamtmand i Sjælland) han i 1787 dimitterede til Københavns Universitet.

Efter afskeden med det Bülowske hus gjaldt det om at finde et brødstudium, thi af lyst gjorde han det næppe. Han valgte teologiens modsatte pol, de eksakte videnskaber, studerede fysik, optik, kemi, farmaci, og besluttede sig endelig til at tage "*eksamen medicum*" for at blive praktiserende læge. Fra sin beskedne bolig i Store Færgestræde nr. 254 var han d. 26. febr. 1794 vidne til Christiansborg Slots brand; men i juni 1795 lå hans eget hjem i ruiner. Dette forhindrede ham dog ikke i, samme år, at tage den medicinske eksamen med bedste karakter, og således stod han, 35 år gammel ved begyndelsen af den brede landevej, der fører ud i livet til gerning eller – brudte forhåbninger.

De sidste blev hans lod. Endnu i 1795 kalder han sig i vejviseren "*literatus*", og han blev i grunden aldrig andet. Han var en urolig, søgende ånd, som ikke i ret lang tid kunne beskæftige sig med det samme emne, men trængte til evig vekslen og fornyelse. Snart var det sprogene, der drog ham, så musikken. Snart var han teknolog og skrev store bøger til vejledning for håndværkere, snart drev han farmakologiske studier sammen med apotekerne Blau og Tychsen, hvis

"*Apotekerkunst*" han udgav, snart studerede han mekanik og optik sammen med astronomen Thomas Bugge og hans søn Matthias, der fra år 1800 var blevet observator og første kalkulator ved Universitetets astronomiske observatorium på Rundetårn.

Et andet videnskabeligt samliv, der med årene gik over til varigt og trofast venskab, havde han med kleinsmedsønnen Jeppe Smith, der først gik i snedker- og drejerlære, så blev student og endelig, ligesom min bedstefader, læge og "privat practicus" i København. Her grundlagde han et etablissement til forfærdigelse af fysiske, optiske og astronomiske instrumenter, der hurtigt vandt stort ry og skaffede ham professortitlen 1806. J. Smith og min bedstefader var på lidt nær jævnaldrende. De var begge håndværkersønner, havde begge trods fattige kår kæmpet sig frem, og havde begge de samme interesser. Intet under altså, at Æskulap måtte vige for Vulkan, og at de i forening gjorde udkast til nye konstruktioner af kikkerter og instrumenter. Min bedstefader var meget fingernem. Han sleb selv glassene til de store kikkerter, hjalp Bugge med opstilningen af de astronomiske instrumenter efter bombardementet 1807, og havde selv en betydelig samling af fysiske og optiske sager, som desværre gik tabt ved bombardementet.

Denne katastrofe synes i det hele taget at have været vendepunktet i hans liv. Tabet af alt, hvad han i så mange år møjsommeligt havde arbejdet på, deprimerede hans sind. Han havde ingen fast stilling, intet sikkert erhverv, thi også det Smithske etablissement led betydeligt under krigsårenes tryk. Han måtte på ny tage fat på trællearbejde – på oversættelser og

bearbejdelser, på bidrag til periodiske skrifter og deslige. Det Rejersenske Rentefond ydede ham understøttelse til udgivelsen af et stort værk i kvart med kobbere: "*Udførlig Beskrivelse over Garverens og Tougerens håndværk*", og i 1812 udgav han Hermbstädts "*Grundrids af den Eksperimentale Kameral-Kemi*." Efter dette år skrev han intet mere. Hans sind var blevet mørkt, hans helbred nedbrudt, og den 8de marts 1818 endte døden et liv, der nu var blevet ham til byrde.

Han har imidlertid i dette udfoldet en ikke ringe litterær virksomhed, som vel gjorde nytte i sin tid, men som nu længst er overfløjet af naturvidenskabens mægtige fremskridt. Af hans bøger ser man bedst de interesser, der bevægede hans liv og gav det karakter. Han var en uegennyttig mand, der ikke skrev for penge; thi uagtet gudelige skrifter her i landet er søgte varer, og uagtet hans "*Ledetråd i den Christelige Religions Undervisning*", oversat efter J. H. Campe, på kort tid oplevede fem oplag, opgav han dog den teologiske litteratur for den naturvidenskabelige, der visselig gav ham såre ringe indtægter. Som læge har han kun leveret bidrag sammen med K. L. Rahbek og Rasmus Frankenau til en "*Gynæologi*", et vidtløftigt værk i tretten dele, hvori kvinden og hendes forhold til manden gøres til genstand snart for en æstetisk, snart en fysisk og snart en psykologisk undersøgelse. Dette værk er for så vidt interessant, som det viser fremstillingens store frihed i begyndelsen af det nittende århundrede. Man har forsøgt at komme med på det kapitel i århundredets slutning, men når man ser, hvad efterdønningen af den franske revolution tillod sig i den henseende, så forstår man først empiredragtens formforrådende flor, og får det indtryk, at vore bedstemødre, trods deres ærværdighed, dog

have kendt mere til "ardrologien" end de af vore unge damer, som har læst "*Hvad enhver ung Pige bør vide*". "*Gynæologien*" er nu en sjældenhed; men at den i sin tid vandt udbredelse, endog blandt højtstående damer, ses bedst deraf, at det på det store, kongelige bibliotek opbevarede eksemplar bærer prinsesse Louise Augustas kronede navneciffer.

Om min bedstefaders øvrige liv ved jeg kun, at han spillede smukt violin og var søgt af datidens klubber og selskabelige liv. Hvad min fader har fortalt mig, drejer sig mest om bombardementets rædsler og om min bedstefaders sidste sørgelige dage, hvor en håbløs sygdom langsomt nedbrød hans kræfter. Jeg slutter derfor denne skildring med et par ord fra en af hans kolleger, således som den findes i "*Bibliothek for Læger*" 1821.

"At Bergsøe med fuldeste ret ved sine kundskaber fortjente denne karakter (*Laudabilis* til *Eksamen medicum*) er lige så unægtelig, som at han besad det hurtige og skarpe blik, der egner sig for lægen ved sygesengen. Ikke des mindre opgav han al stræben efter at vorde, hvad han kunne være blevet, en navnkundig praktikus. Kun en og anden fattig familie gav han råd som læge, og da uden allermindste betaling, nøjet med taknemmelige hjerters velsignelse i usselhedens vråer. Heller ikke søgte han nogensinde offentlig embede, men derfor aflod han ingenlunde at gå frem i videnskaben. Foruden det medicinske fag, gjorde han især kemi, farmaceutik og teknologi til genstand for sin flid og sine undersøgelser. Han gav publikum prøver derpå ved at oversætte, bearbejde og udgive hidhørende skrifter, ligesom han også ved sine musikalske arbejder viste, at han forstod kunstens teori. Få har skrevet det

danske sprog med større rigtighed, ingen med større omhyggelighed. Han døde den 7. marts 1818 af brystvattersot. Hans udgivne arbejder findes anførte i "*Nyerups dansk-norske Litteratur-Leksikon*"s første del pag. 56 (og senere i "Erslevs Forfatterleksikon" I. del pag. 114)."

Min tipoldemoder på fædrene side var jomfru Kirstine Elisabeth Hennings, som ægtede Jens Hansen, guvernør på St. Croix. Hun fødte ham 1751 en datter, Ellen Mule Hansen, som, knap seksten år gammel, blev gift med Vitus Monrad, der hørte til den adelige gren af Monraderne, og således nedstammede fra den bekendte bispesøn, Johan Monrad fra Ribe (f. 1638) der blev nobiliteret 1682 efter at have trolovet sig med "den lille jomfru" Mette Sophie Krabbe i lysthuset i Lundegårds have, hvorom man har en særdeles idyllisk skildring i hans bekendte selvbiografi.

Vitus Monrad, der var født 28. juli 1738, havde kunstnernaturen i sig og stræbte at uddanne sig til billedhugger ved det i 1754 udvidede kgl. akademi for de skønne kunster. 1759 vandt han to gange den lille sølvmedalje, 1760 den store, og samme år akademiets lille guldmedalje for opgaven "*Moses findes af Faraos Datter*".

Hermed synes han at have afsluttet sin kunstnervirksomhed, eller rettere, den kom ind på en mere praktisk vej, idet han blev udnævnt til "Cadetternes Tegnemester", med titel af "Professor i de frie Kunster".

1767 ægtede han den unge og smukke Ellen Mule Hansen, men ægteskabet blev kun af kort varighed. Hun døde den 23. oktober samme år, seks dage efter at hun havde født en datter,

Ellen Mule Monrad, der (1797?) blev gift med min bedstefader. Vitus Monrad drog senere bort fra København og henlevede sine sidste dage i Vejle, hvor han døde d. 9. februar 1789.

Min bedstemoder, Ellen Bergsøe, har jeg aldrig set, men desto mere har jeg hørt hende omtale. Hun skal have haft en usædvanlig smuk og vindende personlighed og været i besiddelse af et ikke ringe dramatisk talent. Begyndelsen af vort århundrede var dilettantforestillingernes glimrende periode, og i sange fra "Den Dramatiske Forening" og "Borups Selskab" roses hendes skønhed og udmærkede spil. Hun døde den 6. januar 1817 og havde i sit ægteskab tre børn: datteren Louise (f. 1798), min fader og hans yngre broder Adolph Frederik Bergsøe (f. 7. januar 1806, død 16. januar 1854 som professor i statsøkonomi ved Københavns Universitet).

Min fader, Carl Vilhelm Bergsøe, blev født i København d. 7. juni 1800. Da han viste den samme tilbøjelighed til naturvidenskaben som faderen, gav han sig til at studere farmaci, rimeligvis påvirket af Blau og Tychsen, der begge var faderens gode venner. Han blev først discipel på Gammeltorvs Apotek, der ejedes af Blau, og senere på Frederiks Hospitals apotek, hvor han i Thal, som dengang var lektor i kemi, fandt en venlig vejleder og beskytter.

Efter at have taget farmaceutisk eksamen 1823 med *laudabilis* fortsatte han sine kemiske og fysiske studier uden at slå ind på den praktiske apotekervej. Da vi den gang ikke havde nogen polyteknisk læreanstalt (den blev først oprettet 1820 på H. C. Ørsteds initiativ) måtte han søge til udlandet for at forøge sine kundskaber. Ved hjælp af Zeise, Forchhammer og H. C. Ørsted

fik han understøttelse til at studere kemi i Göttingen under Stromeyer, og senere i Paris under den berømte Thénard. Da H. C. Ørsted i 1824 havde stiftet "Selskabet til Naturlærens Udbredelse", fik min fader, der en tid lang havde været Ørsteds amanuensis, det hverv at holde kemiske og fysiske forelæsninger i Jylland, hvor han i sommeren 1829 især i Horsens vandt mange tilhørere ved sit klare foredrag og sine vellykkede eksperimenter.

Også blandt datidens yngre farmaceuter havde han vundet adskillige venner, men særligt sluttede han sig til min morbroder Jørgen Albert Bech (f. 24. febr. 1808), som havde taget sin eksamen d. 23. april 1829 og senere blev ejer af "Løveapoteket" i København. Ved ham kom han i forbindelse med den Bechske familie i Nybrogade, hvor han snart vandt et andet hjem og blev forlovet med den ældste datter, Sophie Louise Bech (f. 22. januar 1810). Ved H. C. Ørsteds og direktør Garlichs anbefalinger blev han d. 22. august 1833 udnævnt til "administrator" for den kongelige porcelænsfabrik, og den 7. januar 1834 holdt et lykkeligt, nygift par deres indtog på "Den gamle Fabrik".

Her blev jeg født den 8. februar 1835 og døbt i Trinitatis Kirke med navnet Jørgen Vilhelm Bergsøe. Jeg er lidt vidtløftig med disse detaljer, fordi jeg har haft det besynderlige uheld, at flere af mine biografer hverken har kunnet finde min rigtige fader eller mit virkelige navn. I to udgaver af "*Nordisk Konversationsleksikon*" er jeg blevet en søn af min onkel, Adolf Frederik, hvis ægteskab var barnløst, og i det "store" Salmonske leksikon, der jo skal være en mønsterbog, findes jeg opført som Carl Vilhelm Otto Bergsøe.

Der er ganske vist noget morsomt i at se disse eksempler på moderne grundighed, og det gør også et ganske oplivende indtryk at få sig både en ny fader og et par nye navne – men, når man er blevet noget ældre, holder man dog mest af det gamle.

Andet kapitel

Mit barndomshjem og dets historie.

Af alle bygninger på Store Købmagergade var "Den kongelige Porcelænsfabrik", om ikke den ældste, så dog den stilfuldeste – med Rundetårn til fløjmand gav den ligefrem gaden karakter. Til højre havde den Vajsenhuset, til venstre den gamle Bryggergård, hvor Studenterforeningen havde sit første lokale; men set fra Skindergade fik den først sit rette relief. Den kronede frontespice med Frederik den Femtes gyldne navneciffer, altanfløjene med deres blomstervaser og gennembrudte rækværk, pilastrene, sandstensornamenterne over de stærkt udrammede vinduesfag, den massive, skælbelagte port, hvorover et par kronede overflødighedshorn væltede deres rigdomme ud – alt dette gav den en vist præg, ikke blot af solid ælde, men tillige af noget fornemt, der svarede til dens kongelige navn.

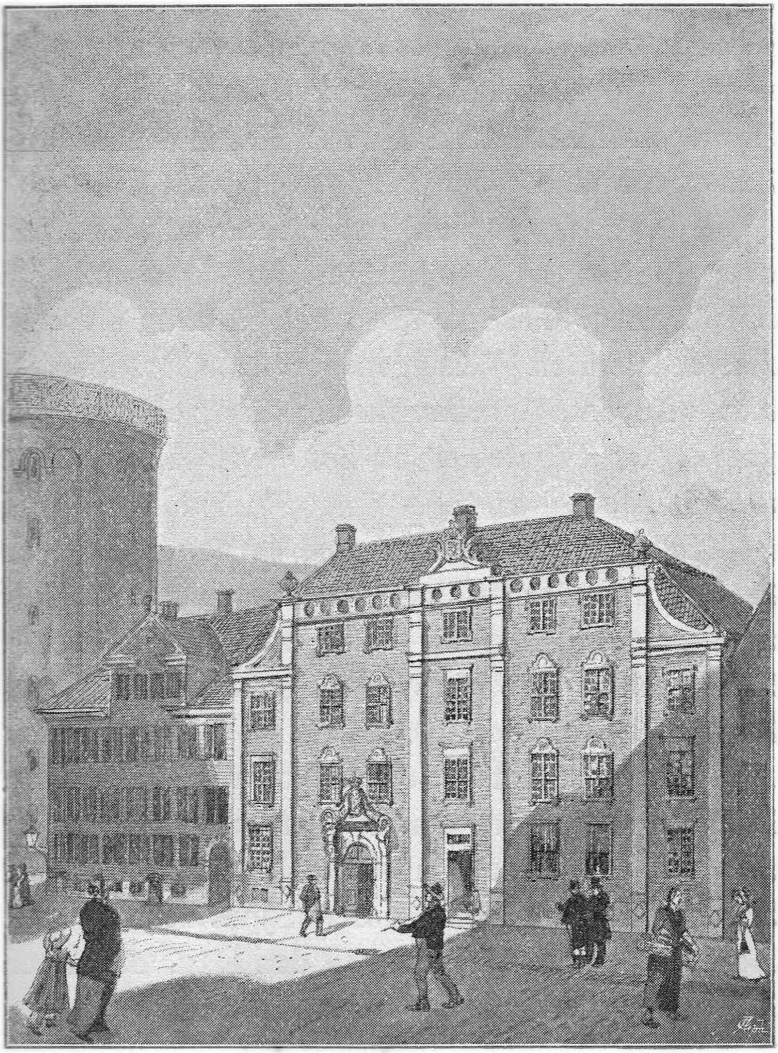

Den kongelige Porcelænsfabrik i Købmagergade.

Med hensyn til gårdens tidligere historie skal jeg meddele nogle få notitser.

Ejendommen (nuværende nr. 50, matr. nr. 3), bestod i 1722 af to mindre gårde, hvoraf den ene (matr. nr. 3) tilhørte rådmand

A. Bech, og den anden (matr. nr. 4), den bekendte "oversekretær" (ɔ: præsident) i det danske kancelli, Frederik Rostgård, herre til Krogerup, Sejerø, Nekselø og Anholt, gift med Conradine Revenfeldt, en halvsøster til dronning Anna Sophie (Reventlow). Disse to gårde forenedes senere under det fælles matr. nr. 3, som det endnu bar i min tid.

Af et målebrev af 3. december 1725 ses, at facaden til Købmagergade kun var halvt så stor som nu, nemlig 18 alen mod 36½. Dybden var ca. 150 alen, og gårdspladsen meget stor. Længere inde (ɔ: forbi Bryggergården) stødte grunden umiddelbart op til Trinitatis Kirkegård og her voksede dens bredde til 66 alen 21 tommer.

Da Fred. Rostgård ægtede Conradine Revenfeldt d. 1. marts 1703, havde han allerede købt og indrettet gården til sin bolig, og her tilbragte de deres hvedebrødsdage. I over tyve år boede de her, og her samlede de deres fornemme slægtninge og venner, og den hele kreds af lærde og videnskabsmænd, som Rostgård kom i forbindelse med. Da han senere faldt i unåde og forlod København, blev gården 1725 solgt til den kgl. køkkeninspektør, Sr. Rasmus Haldersen (cfr. Chr. Bruun: *Fr. Rostgård og hans samtid* s. 95 og 385).

Fra den kgl. køkkeninspektør gik gården over til den kgl. hofslagter Jens Jensen, som d. 13. januar 1738 overlod den til kgl. falkonérmester Henrich Verhagen for 13.500 rigsdaler dansk kurant. Gården var den gang en bryggergård, og privilegiet af 25. sept. 1680 fulgte med i købet.

Den 25. juni 1764 solgte Verhagen gården til vognmandslavet, og den blev nu omdannet til "Kongelig Post- og Gæstgivergård". Ved en kgl. resolution af 1773 overtoges den af General-

Postamtet, som den 10. maj 1777 skødede den til "participantskabet i en dansk porseline-fabrique". Da denne private fabrik senere overtoges af kongen, blev gården d. 1. maj 1780 tilskødet Hs. Maj. kong Christian den Syvende, og dette skøde stod ved magt lige til den dag, da staten solgte fabrikken til grosserer Falck.

Om dens bygmester ved jeg intet, men den må være opført et par år efter den store ildebrand 1728. At det har været en fornem gård, ses bedst deraf, at "den kejserlige" ɔ: østerrigske minister beboede den i midten af forrige århundrede. I lang tid var her tillige det såkaldte "Katolske Kapel", som omtrent 1766 flyttedes ud i en sidebygning i Bredgade, op til Frederiks Hospital.

At gården i 1764 gik over til vognmandslavet lå deri, at dette lav, som blandt andet skulle befordre de rejsende, ikke formåede at opfylde denne forpligtelse, fordi det manglede en vel indrettet "post- og gæstgivergård" i lighed med, hvad der allerede fandtes i de fleste større provinsbyer. Til dette øjemed skænkede kongen lavet 10.000 rigsdaler, og det kejserlige gesandtskabshotel omdannedes nu til "Kongelig allernådigst privilegeret Post- og Gæstgivergård" – således lød indskriften over porten.

Men foruden dette blev gården tillige vognmændenes lavshus. I "den store sal" holdt de deres forsamlinger, og blev halsene for tørre, kunne de vædes i "den åbne vinstue" i kælderen, thi gården havde også fået værtshusprivilegium imod at der sørgedes for "commode værelser for de rejsende", som tillige kunne bestille befordringer på det såkaldte "Tilsigelseskontor". "Postgården", som den i daglig tale kaldtes,

havde tillige værksteder for en hjulmand, en remmesnider, en sadelmager og en grovsmed, som foruden at sko hestene, skulle kurere dem, når de blev syge. Gården var fritaget for al indkvartering og for næringsskat, men til gengæld skulle den holde 12-16 par heste foruden de fornødne karosser, chaiser, phaëtons og postvogne. De sidste skulle køres af "Karle i Postmondur og Kabuds, med Skilt og Horn, hvorudi de skulle blæse ved Ankomsten og Bortrejsen, og ellers på Vejene, når Nogen skulle vige til Side, hvilket alle skulle gøre, uden Hensyn til Stand."

Men trods disse og flere andre privilegier, som kongen tid efter anden tilstod, var vognmændene et uregerligt lav. Allerede 1765 var flere "så oprørte over gården, at de gerne gjorde alting, for at se indretningen kastet til grunde", og jo længere tid der gik, desto mere højrøstede blev klagerne, særlig fra de store vognmænd, fordi disse nu måtte dele indtægten af den fordelagtige karet- og chaisekørsel med de små. Hertil kom, at magistraten gjorde forsøg på at gøre "Postgården" til stadens ejendom, da lavet selv var uformuende. Det spændte forhold voksede, og endelig bestemte en kgl. resolution af 1773, at vognmandslavet skulle være fri for Postgården og den på samme hæftende gæld imod at overdrage ejendommen til Generalpostamtet. Dette havde indtil 1779 sine kontorer under Børsen, men blev så flyttet til den såkaldte Griffenfeldts Gård på Købmagergade, hvor det endnu har sine lokaler. Her var altså "Posthuset", som besørgede brev- og pakkeposten, og dette må ikke forveksles med "Postgården", som blot skulle give rejsende logi og befordring.

Da Generalpostamtet imidlertid ikke havde nogen brug for "Postgården" i postal henseende, måtte det leje etagerne ud til private, og først 1775 blev den overdraget til "participantskabet i en dansk porseline-fabrique", og herved fik den en anvendelse, som den hævdede i et århundrede, indtil den 1885 forsvandt af de gammelkøbenhavnske bygningers tal.

Frederik den Femte var industriens konge, og hans regering de dyre eksperimenters og projektmagernes tid. Da Johan Friederich Böttger havde lovet August II. af Sachsen at lave guld, tryllede han det frem af leret ved Aue i form af "ægte porcelæn". Efter at Albrechtsburg 1710 var blevet til den senere så berømte Meissener Porcelænfabrik, fik alle potentater i Europa travlt med at anlægge lignende hoffabrikker. Vi fulgte med strømmen, og under Frederik den Femte indkaldtes forskellige fremmede "porcelænsmagere", af hvilke de fleste lod det blive ved forsøg og en god pension, når de rejste. Blandt disse kan nævnes en skotte, D. MacCarthy, som blev forskrevet fra London vistnok for at undersøge landets lerarter; thi i 1753 berejste han egnen om Skanderborg. Da man ellers intet ved om ham, skal jeg dog oplyse, at han har efterladt sig et minde om sin hidtil ukendte virksomhed. Ved et tilfælde fandt jeg en hvid fajance-medaljon med Frederik den Femtes brystbillede på den glaserede forside. På bagsiden, som var uden glasur, stod indgraveret: "*God bless your Majesty, and I wash You happy New yere.* 17. D. M. C. 54." Medaljonen fandtes hos en bonde i Nordsjælland og var indfattet i en smukt forarbejdet bronzeramme; men denne ville bonden på ingen måde skille sig ved – "han skulle ha' sit eget fotografi i den". Medaljonen, som rimeligvis er brændt hos Ludvig von Lück, der var ansat til at

prøve de forskellige lerarter, opbevares nu på Rosenborg, efter at have undgået adskillige af vore "keramikeres" opmærksomhed.

Ligesom "det hvide ler fra Aue" skabte fabrikken i Meissen, således er det opdagelsen af porcelænsjorden på Bornholm, som skaber det danske porcelæn efter 1755; thi de tidligere fabrikker havde egentlig kun lavet "uægte porcelæn" ɔ: stentøj og fajance. Regeringen havde længe ladet Danmarks lerarter undersøge, og 1753 ansatte den Andreas Birch som mineralinspektør med en årlig gage af 600 rd. Han undersøgte Danmark og Norge uden resultat, men i 1755 var han så heldig at finde ægte porcelænsjord (kaolin) ved Grødby Å i Åkirke sogn. At det er Andreas Birch, som først har gjort dette vigtige fund, fremgår af hans officielle indberetning, hvori han skriver: "Da til den tid (1755) en porcelæn-fabrik i Kjøbenhavn (Mehlhorns Fabrik) var begyndt, men manglede det hvide ler, da var jeg så lykkelig og fandt, at vandet i bemeldte å havde på en liden kant bortskyllet den ovenpå liggende jord, gruus og sand, hvor jeg da tog den første prøve, som blev oversendt og befandtes tjenlig, hvorpå mig straks fra højstbemeldte Hs. højgrevelige Excellence (Moltke) blev ordre tillagt at lade grave og oversende 300 tønder."

Skønt det er utvivlsomt, at både Mehlhorns Fabrik ved Blåtårn, og senere franskmanden Louis Fourniers fabrik samme sted benyttede den af Birch opdagede porcelænsjord, havde dog ingen af disse fabrikker livskraft. Fournier standsede sin virksomhed 1766, og det så en tid lang ud til, at porcelænsfabrikationen i Danmark hermed var til ende.

Ved en kgl. resolution af 7. december 1765 bestemtes det, at kongen (Frederik V) ikke ville fortsætte driften af fabrikken ved Blåtårn længere end til årets udgang, og det befaledes såvel Mehlhorn som Fournier, under straf af kgl. unåde, at meddele alt, hvad de vidste om porcelænsfabrikation til myntguardein F. H. Muller og porcelænsmaler J. G. Richter, der arbejdede ved fajancefabrikken i Kastrup. Disse skulle da for egen regning overtage Fourniers fabrik ved Blåtårn (i bastionen ved Langebro), men der synes ikke at være kommet bedre gang i sagerne derfor.

I denne resolution lå alligevel spiren til Müllers senere så betydningsfulde virksomhed. Han begyndte med små, famlende forsøg, og han endte med at blive grundlæggeren af den ægte porcelænsfabrikation i Danmark.

Frantz Henrich Müller havde i flere henseender ikke så liden lighed med skaberen af fabrikken i Meissen, dog med den store forskel, at han var en stræbsom, redelig mand, mens Böttger i mange henseender var en charlatan og endte med at blive forræder mod sit land.

F. H. Muller, født 1732 i København, kom ligesom min fader i apotekerlære, og studerede kemi og metallurgi. Han blev så møntguardein ved Bankens Mønt, og da han forlod denne stilling, fik han 1768 bevilling til at handle med apotekervarer en gros og åbnede en materialhandel i Vimmelskaftet. Først 1773 tog han farmaceutisk eksamen med udmærkelse, men da han ikke, under Struensee, opnåede at få privilegium på at sælge apotekervarer en detail og senere forgæves bød 1000 rd. om året for Vaisenhusapotekets privilegium, synes han ganske at have opgivet håbet om at nå videre på denne vej. Han fortsatte

da sine eksperimenter med porcelænsbrænding og indsendte d. 3. december 1772 til den daværende kommercedeputation en prøve af dansk porcelæn, som af professor Kratzenstein blev befundet, på ringe nær, at ligne det kinesiske og sachsiske porcelæn. Det var denne prøve, der gjorde Müllers lykke. 1773 fik han ved arveprins Frederiks gunst et tilskud på 1000 rd. til nye forsøg, og rejste nu med Niels Birch, inspektør ved Frederiks Stenbrud og broder til Andreas Birch, til Bornholm, hvor han var så heldig ved Birchs hjælp at finde en næsten ren porcelænsjord, som han senere anvendte til sine nye forsøg.

I det følgende år søgte han at danne et "participantskab i en dansk porseline-fabrique" med 500 aktier, hver på 100 rd. Müller havde knyttet stort håb til denne sin indbydelse, men det gik ham omtrent som Muhamed, da han åbenbarede sin nye religion, der tegnedes kun én aktie, og den blev ikke betalt.

"Jeg ved næsten ikke, hvad jeg skal dømme om publico," skriver Müller resigneret til sin ven, konferensråd Theodor Holm, der var chef i Generalpostamtet.

Det var fra denne mand, at hjælpen kom. Holm, der oprindelig havde været læge, interesserede sig varmt for Müllers plan, og da han tillige var kabinetssekretær hos enkedronning Juliane Marie, fik han snart vundet både hende og arveprinsen for det nye, nationale foretagende. Den 30. december 1774 udvirkede han en håndbillet fra arveprinsen, hvori det hedder: "at da 'Postgården' var funden bekvem til en Porcelaine-Fabrique, skulle de der til Leje boende opsiges til kommende Paaske", og under 19. januar 1775 udstedte Holm sammen med den bekendte historiker P. F. Suhm en ny indbydelse, og nu, da hoffet var vundet, og da selv

enkedronningen, arveprinsen og kronprinsen blev participanter, gik sagen glimrende, og der tegnedes i alt 19 aktier, hver på 1000 rd. Den 4. maj 1775 blev den kongelige postgård udlejet til fabrikken, som 10. maj 1777 købte den for en sum af 12.600 rd.; men allerede 1776 var "porcelins-værket", som Müller kalder det, i fuld virksomhed.

Hvis participanterne havde ventet sig noget pekuniært udbytte, blev de bitterligt skuffede. Der medgik betydelige summer både til fabrikkens anlæg og til dygtige arbejdere, som til dels måtte engageres fra udlandet.

A. C. Luplau, der blev forskrevet fra fabrikken Fürstenberg i Brunsvig og blev ansat som modelérmester, har bevaret sit navn ved den på Rosenborg opstillede gode buste af Juliane Marie (1781). Fra Nürnberg kom maleren Bayer, der udførte det berømte Flora-Danica stel, og man forskrev desuden tre andre "porcelænsarbejdere" fra Meissen, men kun en af disse viste sig duelig. Endelig fik fabrikken råd og vejledning af hofjægermester Johan Georg von Langen, grundlægger af fabrikken på slottet Fürstenberg, og indkaldt her til Danmark for at ophjælpe bjergværksdriften i Norge. Da han ikke kunne få afsked af brunsvigsk tjeneste, trods gentagne ansøgninger, turde han ikke åbenbare Fürstenberg-fabrikkens hemmeligheder, og Müller blev derfor i hovedsagen henvist til sine egne eksperimenter. Disse gav snart gode, snart slette resultater, og til slutningen måtte han forskrive porcelænsjord fra Limoges for at forbedre den bornholmske dermed. Der eksperimenteredes stadigt med nye ovne, forbedrede slemmeværker, nye massesammensætninger, og alt dette slugte

fabrikkens midler, så at resultatet kun blev gæld og forsøg på at stifte nye lån.

Fabrikken havde i denne tid slet ingen indtægter, thi hvad der lykkedes, gik til hoffet eller direktionen – alias Holm – og det mislykkede kunne man ikke blive af med, da det stod langt under det vraggods, der senere solgtes ved auktion.

Med leverancerne til "hoffet" så det desuden løjerligt ud. Der blev lavet mytologiske figurer og grupper af en så obskøn, ja pervers natur, at man ikke ville tro dem udgået fra fabrikken, hvis ikke dens tre bølgestriber tydeligt nok fandtes derpå. Uvilkårligt spørger man: Af hvem og til hvem var disse grupper bestilt? – Müller kunne umuligt falde på at lade sådanne ting blive fabrikkens førstefødte, og man kommer atter til at tænke på det intime forhold mellem Holm og fabrikkens højtstillede patronesse. Men selv for Juliane Maries sovegemak må disse figurer dog have været for "brogede", og det sandsynligste bliver derfor, at de har været bestemt for den sindssyge konge i det øjemed at stemme ham gunstigt for de planer, som fabrikkens participanter i deres kvide gik svanger med.

Da gælden nemlig i 1779 var vokset op til 40.500 rd., fik de den snilde idé, at lade fabrikken blive "kongelig". Ved Holms mærkelige indflydelse på Juliane Marie og hendes magt over Christian den Syvende, lykkedes det at få kongen til at overtage fabrikken som "et for landet gavnligt foretagende" mod at indløse hver aktie på 1000 rd. med 1200, ɔ: kapital plus renten af 5 år, og på dette "fordelagtige tilbud" gik kongen ind "med sær nådig velbehag".

Nu havde man spillet vundet! – Participanterne reddede deres indskud og slap for deres gæld. Holm, der senere adledes

under navn af Holmskjold, fik ringen "*Pro meritis*" og en gulddåse med brillanter. Müller måtte nøjes med en af emalje, men der lå 1000 rd. i den og så en justitsrådstitel. Ja – det var glade tider for en administrator! – Fabrikken selv fik sig en gård ved Frelsers Kirke på Christianshavn til fribolig for nogle af arbejderne og til en ovn for ildfaste sten. Den havde tillige erhvervet sig et stykke af Trinitatis Kirkegård, så at dens grund nu strakte sig fra Købmagergade til Springgade, og den fik yderligere en gårdsplads til brænde anvist i Generalpostamtets gård på Købmagergade (den nuværende Postgård). Den fik sig tillige en kongelig direktion, hvori greve J. G. Moltke afløste Suhm, men hvor den Juliane Mariemægtige Holm til den grad blev den egentlige leder, at han opnåede at få direkte forestillingsret til majestæten. På Postgården fik han sig tillige en fribolig på 19 større og mindre værelser, staldrum til seks heste, fire vognremiser, hølofter, furagerum osv. "blot for at kunne føre bedre tilsyn med fabrikken", som, vel at mærke, lå omtrent tværs over gaden. Det hele ser underligt ud; men det endte i virkeligheden med, at Den kgl. Porcelænsfabrik blev en slags filial af Generalpostamtet. Den bestyredes af dettes chef, og den fik i trange tider sine subsidier fra dette. Den blev på en vis måde ved at være "Kongelig Post- og Gæstgivergård".

"Den danske Porseline-Fabrique", som den under participantskabet hed, blev nu ved en kancelliskrivelse af 29. juni 1779 omdøbt til "Den kongelige Danske Porcelaine-Fabrik", og det blev bestemt, at den skulle beholde sit tidligere mærke, de tre bølgede linjer, som menes at være symbolet på Øresund og som også findes under Københavns våben. I det følgende år, 1780, var man "ved den gode direktions besynderlige omhu"

nået så vidt, at man efter fire års forløb kunne tænke på at gøre publikum delagtig i fabrikkens herligheder, og al indførsel af fremmed porcelæn blev nu forbudt "siden vort eget er så godt, som det behøves". For ikke at skade det asiatiske kompagnis handel, blev dog det kinesiske porcelæn undtaget, og dette var et stort skår for fabrikken, thi kinesisk porcelæn indførtes af dette i overordentlig mængde.

Endelig kom da den store dag! – den 1. marts 1780 åbnede "Den kongelige Porcelaine-Fabrik" sit udsalg, og hele København jublede – nu var man da endelig ved en dansk mands flid nået lige så vidt som Sèvres og Meissen. "Hvilken Ære gør dette Værk Opfinderen! Jeg blev henrykt over de Ting, mit Øje så. Kunne jeg formode sådanne Ting at fabriqveres i mit Fædreland! og det af en dansk Mand! Tænk! en dansk Mand! én af Stadens værdigste Borgere!" således klinger det i et brev (fra 1779), og pressens fryderåb var ikke mindre kraftige. Man besang fabrikken både på dansk og latin, og lod kineserne vide, at nu kunne de gå hjem og lægge sig.

> "Sku! – Studs! – Kineser ti! – Brout ikke som du plejer
> stolt af din dyre Kram, dit skarpe Syn og Sind.
> Mod Norden boer og Folk, som Ånd og Øren ejer.
> Døm ej Europa på det ene Øje blind! –
> Din Avind længe har beundret Sachsens gaver
> at skabe Porcellain. Nu og det danske folk
> kan te dig lige Kunst. Behold det Leer du haver;
> vi glade spare Sølv!"

Den sidste linje må dog kaldes en *licentia poëtica*; thi glæden blev såre kort – det fik Generalpostamtet at føle. Allerede i 1784 havde fabrikken kostet regeringen 210.000 rd. (ca. en million

efter pengenes nuværende værdi (1898)), og fra nu af fik den et årligt tilskud af 8000 rd., som Generalpostamtet måtte udrede af de indtægter, som den norske og tyske pakkepost gav. Fabrikken beskæftigede nu ca. hundrede arbejdere og producerede for noget over 30.000 rd. årligt, men af dette solgtes der kun for ca. 20.000 rd. – resten ophobedes i magasinet som en død vare. Den 14. april 1784 blev konferensråd Holm, der nu førte titel af geheimeråd og tillige var adlet under navn af Holmskjold, enedirektør og holdt sig i denne stilling indtil sin død i september 1793. Derefter overtog ved kgl. resolution Generalpostamtet fabrikkens styrelse og beskikkede en administration, bestående af en "kunstforstandig" ɔ: teknisk og en økonomisk administrator. Justitsråd Müller overtog den første post, og kancelli-sekretær Grønlund den anden. I 1796 blev professor Ludvig Manthey adjungeret Müller, som nu var 64 år, og det bestemtes, at han skulle være Müllers efterfølger.

Hermed ender fabrikkens historie i det forrige århundrede. Jeg skal nu give nogle oplysninger om, hvorledes den så ud i min tid, da jeg er en af de få, som endnu kan erindre det.

Venushoved fra fabrikkens første tid.

Tredje kapitel

Fabrikken i nyere tid. Arbejder-interiører. Fabrikserindringer.

Endnu til op i halvtredserne bevarede facaden ud imod Købmagergade sit gammeldags ærværdige præg fra 1764; men vognmandslavets "åbne kælder" var muret til, og hvor rhinskvinen og luthendranken tidligere havde flydt under passiar og sang, dér var nu dødsstille. Kun en forvildet gårdrotte fo'r hen over de tunge blokke af Segeberger gips, hvormed kælderrummet var fyldt, mens skænkestuen, hvor kælderpigerne tidligere vimsede om med krus og kander, nu var gået over til de mere praktiske vaskepiger.

"Indskrivningskontoret" i stuen var blevet forvalter Petersens regnskabsresidens, og omdannedes senere til "udsalg", hvorved bygningens arkitektoniske harmoni fik sit første knæk. På første sal var fabrikkens oprindelige udsalg, men da udsalget i stuen åbnedes, blev denne etage anvendt til kgl. telegrafstation under P. Fabers bestyrelse. På anden og tredje sal havde min fader sin store, hyggelige embedsbolig, og på loftet regerede jeg. Der havde jeg mit "laboratorium", og altanerne var mine "hængende haver". Fra dem havde jeg fri pusterørsret over gadens spurve og bryggerens duer. Ja, om det så var de "Helvedes" piger [Note 3)], fik de sig mangen aften en knaldperle på ruden, når de gik i seng uden at have rullet gardinerne ned.

Kom man gennem fabrikkens store, hvælvede port, og havde man samvittighedsfuldt besvaret Rasmus Portners arrige:

"Hvor skal De hen?", stod man i en stor, aflang gård, hvis baggrund dannedes af brænderiet med dets sukkertopformede skorsten. Til venstre dannede en lavere mur grænsen mod naboens bryggeri og skærmede for gårdens herligheder: et gammelt lindetræ og det runde trykværk "Springet", der førte vandet fra Emdrup Sø til fabrikken. Så kom en lav bygning med hønsehus, brænderum, rullestue og sprøjtehus forneden, og et stort høloft foroven – stigen til dette hang på muren, og det var en yndet spas at hænge den tilbage, når Rasmus Kusk var oppe for at hente hø. Når han da skreg og gestikulerede oppe i den lille luge, lignede han grangiveligt Mester Jakel, og først hans skrækkelige slutningsord: "I forbistrede drenge! – I kommer, min salighed, aldrig i Himmerig!" – fik os til at sætte stigen til.

I den lange fløjbygning til højre lå opgangen til etagerne og nedgangen til "den store kvartskælder". I stuen fandtes min faders kemiske laboratorium og "guldpolererstuen" med "emalje-brænderiet". En lav trappe førte ned til "sliberiet", der grænsede lige op til "selekammeret" og rummene for det ildfaste ler i brænderimellembygningen. Fra "guldpolererstuen" førte en trappe op til første etage, der udgjorde en række af fortløbende sale, hvor porcelænet glimrede fra borde og hylder, helt op til loftet. Her i "magasinet" var der porcelæn nok til den halve by, og her førte værkskriveren Otzen og hans assistent Hammeleff varerne til protokols.

Et portrum i brænderibygningen førte ind til den såkaldte "anden gård", der var betydelig mindre end første. I fløjen til venstre havde "glaserne" deres tørrestue og værksted med vinduer ud til Trinitatis Kirkegård. På første sal boede værkskriver Otzen i en lille, lav lejlighed, og over ham forvalter

Petersen. Hele stue-etagen i fløjen til højre indtoges af det såkaldte "gamle brænderi", et stort, forfaldent rum med Müllers gamle ovne og forresten en stabelplads for al fabrikkens vraggods, hvorved det for os drenge fik en ganske særlig tiltrækning. Over det gamle brænderi løb den store, skinnende hvide drejersal, og i bagbygningen havde modellererne deres lokaler. Så kom "blåmalernes" stue, og over den "emaljemalernes", hvor der altid lugtede af terpentin, og hvor alt havde et vist ateliermæssigt præg.

En snæver, mørk gennemgang førte fra anden ud til tredje gård, som for en stor del optoges af værkskriverens indhegnede have, mens forvalterens, som var meget større, lå gemt bag det gamle brænderi. I tredje gård fandtes det store, vidtløftige "slemmeri", samt æltemaskinen for det ildfaste ler. Til højre lå Rasmus Kusks departement med stald og foderloft. Over slemmeriet fandtes "gipserstuen", hvor fabrikkens forme støbtes, og i bagbygningen, grænsende op til slemmeriet, lå "kvartsmøllen" med hestegang og stampeværk forneden, snurrende kværne foroven. Øverst oppe fandtes "kapselloftet" i flugt med "kapselovnen" i brænderiets tredje etage. Her drejedes af ildfast ler de runde kapsler, som dækkede porcelænet under brændingen.

Den såkaldte "fjerde gård" var egentlig kun en lang, smal smøge, som var indvundet fra Trinitatis Kirkegård. Den skiltes fra denne ved et højt, sort plankeværk, og stod ved en gammel, forfalden port i forbindelse med "Springgade" (nu Pilestræde). Det var en skummel, øde gård med nogle grimme tørreskure og bunker af råddent tømmer og gamle mursten. Her spøgede det

svært om natten, og vi drenge gik nødigt derned efter solnedgang.

Overhovedet havde den gamle fabrik i sit ydre et tungt, næsten sørgmodigt præg, der kunne være afhjulpet med såre lidet, men ikke blev det, på grund af dens stadige, økonomiske misère. Alle bygningerne var strøget med en trist, gråsort kalkfarve, der vist havde været meget billig, men ikke tjente til at oplive. Vinduer og døre havde ikke set en malerkost i lange tider, brænderiet blev med årene mere og mere sort, indtil det revnede af fortvivlelse, og i det gamle brænderi måtte loftet afstives, for at drejerne ikke skulle falde igennem. Men for os børn havde alt dette ingen betydning. Vi elskede disse gamle, forfaldne rum, disse endeløse lofter og rummelige gårde. Når forårssolen kastede sit guld hen over den udsprungne lind i forgården, når den spillede i springvandets stråler og lokkede auriklerne og liljekonvallerne frem i værkskriverens og forvalterens haver, da strøg vi som jublende svaler fra gård til gård, spændte vægterens hund for bryggerens vogn og "kørte til skoven" under lindens lysegrønne blade.

At mine første barndomserindringer er knyttede til fabrikken og dens virksomhed er en selvfølge. Jeg kendte jo hver krog, hver stue, hver arbejder. Jeg delte deres glæde og deres sorg, stundom deres tarvelige frokost, og jeg var hyppigt deres talsmand, når et eller andet på en lempelig måde skulle meddeles "administratoren". "For din skyld gør han det nok," var det almindelige argument.

Men heri tog arbejderne fejl. Han gjorde det for *deres* skyld, thi han var en ganske usædvanlig mild og human mand, hvem nød og armod gik dybt til hjerte. Kunne han ikke hjælpe med

fabrikkens midler, hjalp han med sine egne, skønt de var både små og få. Mangen en arbejder, som stod på undergangens rand, har han frelst; flere end en, som burde have været jaget bort, har han beholdt, fordi de ellers ville stå brødløse i verden; men, desværre, han gjorde den bitre erfaring, at netop disse senere blev hans uvenner og voldte ham de største bryderier. "Hvo som såer nåde, høster fjendskab," siger ordsproget.

Men ved siden af at være mild mod sine arbejdere, var min fader tillige en meget påpasselig mand, som ikke tålte den mindste uorden. Hver morgen kl. ni gjorde han sin ronde gennem fabrikkens samtlige lokaler, og så var det en herrefærd at få lov til at følge. Kom! lad os gøre ronden en gang endnu!

Det buldrer og brager, det sitrer og ryster! Tunge jernbeslagne bjælker hæves i vejret og styrter med taktfaste drøn ned i de svære jernbeholdere, blanke af slid. Det er kvartsen, der stampes, før den går op i møllen. To brune hopper, med sorte lædermasker for øjnene, gå deres evindelige kredsgang, og jeg får lov at hænge bag og tage mig "en omgang", mens fader taler med "stampemanden".

Hele bygningen ryster. Den svære mølleakse knirker og girer – oven over går kværnene deres tunge, hvæsende gang. Nu er vi deroppe! Et stort klodset trætandhjul sætter kværnene i bevægelse, og mellem stenene mases den hårde kvarts til en hvid, boblende vælling, færdig til slemmeriet. Et hejseværk fører det herned, – men vi foretrækker trappen, og nu står vi i slemmeriet.

Hvilket underligt, iskoldt rum med rør og render, med kar og pumper! Lyset falder sparsomt gennem gamle, grønne ruder; svære, rustne jernstænger giver vinduerne et fængselsmæssigt

præg – udenfor sukker vinden over kirkegårdens grave. Luften er klam og rå; en jordagtig lugt som af pibeler breder sig herinde, og over alt hører man det risle og rinde, boble og klukke i de hvide kanaler med deres sigtenet og haner, som fader omhyggeligt indstiller. I dette rum, hvor tarveligt det end tog sig ud, lå dog fabrikationens hovedhemmelighed: at skabe et fejlfrit plastisk ler – "den ægte porselins massa", som Müller kaldte det.

På den lange vej fra kar til kar bundfældes de skadelige bestanddele. Massen bliver mere tykflydende, og når den langsomt strømmer ud i det yderste rum, hvor det store, murede kobberbækken står, er den færdig til inddampning. Der fyres op, røres rundt; massen bobler og damper i hvide sprøjt – jeg troede, det var risengrød – det havde Ole Masseklapper bildt mig ind.

Ole Masseklapper, jo, han var god! Han lignede en bagersvend, hvidt i hvidt, og så klappede han massen op til små "sigtebrød" på et langt bord. Så kom min ven "Lars fra Ovnen", en lystig fyr, som først koleraen gjorde det af med. Han fik brættet på skulderen, og et øjeblik efter var det oppe på drejersalen.

Her sad drejerne, og jodle kunne de alle. – Bluse, bukser og tøfler – det var drejertoilettet. De fløjtede og sang, sparkede med fødderne og drejede med hænderne, en ved hvert vindue – de lignede en hel række Pjerrot'er, så hvide var de. Vi står og ser til – nej, hvor det går! Lars præsenterer sit bræt. En snapper et sigtebrød, skærer enden af det med en ståltråd, kaster den på drejerladet, holder de hule hænder til, og i et nu er klumpen en kande – men hvorledes får den da hank? Jo – den presses nede i

formerstuen og sættes senere på. I formerstuen gøres overhovedet alt presset porcelæn – hanke, rosetter, blomster, figurer osv. Herfra er alle de gamle rokoko-figurer, der nu betales så højt, men i min tid havde Hetsch fortrængt rokokoen med antikken. Der var empire-stil i kopper og sauceskåle – de små hyrder og hyrdinder måtte vige for Thorvaldsens *Jason*. Henne ved et bord sidder en sekstenårs dreng i en blå bluse og modellerer Thorvaldsens *Venus*. Han er rød og hvid, det rødgule hår falder langt ned på skuldrene. Han nikker venligt til mig, da min fader roser hans arbejde. Det er Olrik, der gør sin debut. Kun lidet anede jeg den gang, at vi tyve år efter skulle vandre som venner under Monte Pincios pinjer.

Kun et par skridt, og vi er inde hos blåmalerne, kunstens pariaer, der evig og altid må trække de samme linjer, slå de samme cirkler, male de samme kruseduller *à la chinoise*. Men de har fået en forbavsende færdighed! Koppen stilles på en lille roterende skive, penslen sættes til, og i et nu har stykket sine cirkler og rande. Resten føjes til på fri hånd. Det porøse, halvbrændte porcelæn suger farven til sig som klatpapir. Intet strøg kan gøres om, men det behøves heller ikke – disse hænder fejler aldrig.

Anderledes er det derimod oppe hos "emaljemalerne" – det er faders yndlingssted, og her dvæler han længst. I den forreste sal males det sædvanlige brogede porcelæn, bordstel, te- og kaffeservicer – her er ikke meget at se, og fader kaster kun et flygtigt blik på de opstillede sager. Men inde i de næste to rum ud til tredje gård – dér spirer fabrikkens hæder. Her sidder Juel, Klein, Vilhelm Hansen og flere. På underlag af skind eller fløjl ligger de store vaser, som er bestilt af kongen, snart til brug ved

hoffet, snart som gaver til fremmede potentater, hvis gemakker de skal pryde. Her gælder det om at kappes med Sèvres og Meissen – her er det kunsten, ikke håndværket, det kommer an på.

Og hvor svær er denne kunst, når den skal udøves til fuldkommenhed! Det er ikke som et sædvanligt maleri, hvor man straks kan bedømme farven og dens virkning. Nej, alt skifter i brændingen således, at sort bliver guld, mens farverne stiger eller synker i styrke, alt efter deres kemiske natur. Der hører en uendelig øvelse til at bedømme disse forhold, især når det drejer sig om fine farvenuancer i prospekter, portrætter eller blomsterguirlander. En eneste fejl kan fordærve det hele, og er stykket først brændt, lader intet sig ændre. Hvis man kendte de kampe, under hvilke slige stykker bliver til, ville man bedre forstå at vurdere dem. Nu bliver en blåmalet bryllupstallerken betalt som kunstværk af keramikkens spisestuesamlere!

Men sidst og længst dvæler fader dog ved "blankovnen", fabrikkens centrum og porcelænets skaber; thi hvad der ikke lykkes her, kommer aldrig frem i verden, men bliver "udskud" hele sit liv. Man er just i færd med "at sætte ind", og det er en meget vigtig forretning, thi på ovnens gode "pakning" beror udfaldet af den forestående brand. I kapsler af ildfast ler stilles det "forglødede" hvide eller blåmalede porcelæn forsigtigt op, så at stykkerne ikke berører hverandre, "denn so brenner de po und blifer dræk", forklarer gamle Dinger, ovnens overbrænder og orakel. Af samme grund drysses der ildfast sand i bunden af kapslen, og hver kop hviler på en ring, for ikke at trække sig

under branden. Kapslerne ordnes i søjleformede "stabler", og stablerne afstives med satsstykker af ildfast ler. Langsomt og forsigtigt går dette arbejde for sig. Det tager tre dage at fylde denne mægtige ovn, og når den er fyldt, mures åbningen til med ildfaste sten, og den store jernstang skrues for.

Ovnen selv er en cylinder, og dens to alen tykke mure omsluttes af tommetykke jernbånd. Rundt om ovnen er fyrrebrændet stablet op i vældige masser, snart i favnestykker, snart som spaltebrænde, der anvendes ved "morgenbranden". På fire steder skråner gulvet dybt ned til de mægtige fyrkasser, og i trækhullerne ser man spåner og ros i vekslende lag – en tændstik er nok til at sætte det hele i flammer. Men den gang kendte man ikke tændstikker, man nøjedes med en spån og en osende kobbertranlampe af antik form, således som de hang ved ovnen.

Fredag var "brandaften", og da var hele mandskabet på benene. Når arbejdsklokken i brænderiporten havde ringet fabrikkens andre arbejdere ud kl. seks, begyndte arbejdet ved ovnen, og de sidste forberedelser blev truffet.

Der var noget vist højtideligt ved denne aften, især når det gjaldt store, kostbare stykker, eller når man havde ovnen fuld af figurer. På slaget syv kom fader ned, synede ovnen og spurgte: "Er alt i orden?"

"Oferordentlig, hr. atministrator!" svarede Dinger altid, og rakte fader lampen. Så blussede en spån – signal til de andre fyrhuller – og et øjeblik efter lød en buldren, en knitren og bragen, som var ovnen en ildslugende drage, der i et nu spyede flammerne ud af de fire røghuller i skorstenen, højt over taget.

Og så kom der liv i folkene. Det ene favnestykke efter det andet slyngedes ned i fyrkasserne, og hver gang stod gnisterne højt i vejret med knald og knagen, som om ovnen skulle revne. I muren var der kighuller, dækket med tykt glas. De lystes lidt efter op, som var det røde øjne, der kiggede ud af den sorte mur, og senere ud på natten trak fader "prøver". Det var små salvekrukker med tre blå bånd, og når de kom ud, var de så hvidglødende, at de lyste som elektriske blus. De sidste prøver blev trukket lørdag morgen, og da var jeg gerne med. Ovnen summede og sang; den nød sin morgenslummer med småfyring af pindebrænde, før den sattes i ro. I reglen var det Dinger, som tændte ovnen; men ved højtidelige lejligheder fik jeg lov til at kravle ned ved fyrhullet med en spån. At dette var en stor ære kan ses deraf, at den russiske kejser ved sit besøg i Sèvres 1896, allernådigst behagede at gøre det samme.

Så stod ovnen og svalede sit ildsvælg hele lørdag, søndag og mandag; men tirsdag morgen begyndte den egentlige fest, og så gjaldt det om at komme med. Jernstangen blev skruet fra, døren til ovnen brudt ned som Porta Sancta i St. Giovanni, og et tilfreds smil opklarede faders ansigt, når "stablerne" stod faste og ranke, brunede af ilden som en vellykket steg. Men var de væltet eller revnet – ja, så var Fanden løs, og så kneb jeg ud i gården og iagttog tordenvejret gennem ruderne. Dette skete dog kun yderst sjældent. I reglen var "branden" god, og så begyndte man "at tage ud".

Det var højst mærkelige ting, der kom ud af disse kapsler: pibehoveder, dukkeben, æggebægre, alterkander, puncheboller og sauceskåle flød i broget forvirring mellem hverandre. Fader synede hvert stykke, før det bragtes op på magasinet; men

"vraggodset" blev stillet til side på et bord i krogen. Når så det sidste stykke var synet, gav fader mig en murhammer, og så kilede jeg løs på bordet i krogen, så stumperne røg til alle sider. Når man er barn, er det dejligt at slå noget rigtig i mas, og jeg nægtede mig intet – selv de største vaser fik hammeren lige i maven, og med hovederne af Venus og Vulkan trillede jeg påskeæg.

Over "blankovnen" lå "forglødovnen", og øverst oppe på loftet "kapselovnen". Ilden gik gennem dem alle tre, med aftagende styrke, men de to sidste var kedelige – dér var jo aldrig noget at slå i stykker. Jeg tog derfor gerne en bid af Dingers flæskekage, mens fader var på loftet, og så vandrede vi til "emaljebrænderiet" – det var ganske anderledes morsomt.

Her brændte man ikke i én stor ovn, men i mange små, de såkaldte "mufler", og det var fine ovne, som kun tog mod rangspersoner, forgyldte eller dekorerede. Her stod Keifler på sin post som "brænder", og ved vinduesbordene blinkede guldpolerernes agater omkap med det gyldne porcelæn på det store midtbord. Som en lys, mat bronze kommer guldet ud af "emailleovnene", men det var en lyst at se, hvor hurtigt det luede op i blanke stråler, når agaten eller blodstenen fo'r hen over det. Guldpolererstuen var et lyst og hyggeligt rum, især om aftenen, når lysene blinkede fra arbejdernes borde og ilden kastede sit glødende stråleskær over stabler af guld og farver. Midt på gulvet stod en stor, gammeldags vindovn. Dens lange rør hang i bøjler under loftet, og når stormen rigtig peb, kunne den blæse i trompet, så det rungede op i magasinet. Det syntes jeg den gang var såre mærkværdigt.

Fra guldpolererstuen førte en dør ind til fabrikkens allerhelligste – faders laboratorium. Havde fabrikken i Meissen sine hemmeligheder, så havde fader vel også sine; thi denne dør låsede han altid selv med en kunstfærdig nøgle, og ingen, undtagen laboratoriekarlen, fik lov til at overvære hans forsøg. Laboratoriet var delt i to rum. Nærmest guldpolererstuen lå et underligt, halvalkymistisk værksted, hvis baggrund optoges af en gammel destillereovn, vistnok en levning fra den Müllerske tid. Langs sidevæggen stod en hel række små cylinderovne, og når fader var i godt humør, fik jeg lov til at tænde dem og passe dem med sandbad og vifte. Dette udførtes ellers af "Jørgen", en snurrig fyr, der oprindelig havde været laboratoriekarl hos Ørsted, da fader var dennes amanuensis. Jørgen havde en tid lang med stor grundighed studeret alkoholens virkninger på det menneskelige nervesystem; men så blev han pludselig total mådeholdsmand og drak kun "fransk vin", når han gik til alters. Han var tillige køkkenkarl, og moder nærede altid en lønlig tvivl om, hvorvidt han kunne klare forskellen mellem portvinsflaskerne i kælderen og dem med destilleret vand i faders laboratorium.

På den modsatte væg stod digler, kolber, retorter og rør af de besynderligste former. I krogen henne ved ovnen hang to sorte lædermasker med kuglerunde glasøjne, hvori ilden spejlede sig. Disse masker var min rædsel, thi jeg havde set lignende på billedet af en marterscene fra inkvisitionstiden og de mindede tillige om en tragisk begivenhed, som kastede ulykke ind over et menneskes liv.

Til fader kom af og til en høj, mørk mand, klædt i sort fra top til tå. Han lededes frem af en lille pige, hans datter, thi han

manglede ikke alene begge øjne, men så godt som hele ansigtet; alt var dækket af plastre og bind. Jeg erindrer ikke navnet på denne ulykkelige, der havde været laborant, vistnok under doktor Garlieb, administrator til 1834, da fader afløste ham. Ulykken skete ved uforsigtig behandling af halvstørknet ætskali, og den kunne have været undgået ved den simple forsigtighedsregel at arbejde med maske på. Jeg var rædsomt bange for disse sorte masker med de store, stirrende glasøjne; men hver gang fader tog dem på, blev jeg dog glad; thi jeg frygtede altid for, at han skulle blive som den høje, mørke mand, blind og ulykkelig.

Laboratoriets anden afdeling var langt lysere og venligere. Her stod faders vægte, hans reagensstativer, hans prøver af guld og farver, indbrændte på små firkantede porcelænsstykker. Nu er guld, platin og dekorationsfarver kun handelsvarer, der laves en gros på fabrikker; men den gang var det anderledes. Den dybe "*bleu royal*", der minder om lapis lazuli, den pragtfulde guldpurpur, rødere end blod, de sarte blomsterfarvers utallige varianter, alt dette lavede fader selv og bragte det i små pulvere op på malernes stue. Han var på en gang fabrikkens administrator, arbejdets daglige leder, dens laborant om formiddagen, dens regnskabsfører i de lange, triste vinteraftner – og hvad var så hans gage? – 800 rd. om året, mens en assessor pharm. Max Boye, der var kollegiets "konsulent i administrationsfaget", havde 1000. Man skulle ikke tro det – men det står i statskalenderen for 1846.

At jeg var gode venner med fabrikkens hundrede arbejdere følger af sig selv. Flere af dem har jeg taget til modeller i min roman "*Fra den gamle Fabrik*", der overhovedet giver et tro billede

af, hvad der den gang beskæftigede min barnefantasi. I den varme, hyggelige guldpolererstue sad min ven Olsen med det fine, blege ansigt og de smukke, drømmende øjne, der havde et sådant vemodigt blik, at jeg tit spurgte, hvad der var i vejen. Så nikkede han tungsindig og sagde: "Livet, Vilhelm, livet!" – Han var min bedste ven og tro kammerat. Han borede mine kanoner, når jeg havde støbt dem ved Keiflers ovn, han malede mine tinsoldater, og han tog mig ud med sig og viste mig sin fattige bolig bag Blegdammene. Intet under, at jeg elskede ham, og senere gjorde ham til helten i min barndoms roman. Men livet lønnede ham ikke som i romanen. En dag stod hans plads tom, et sort klæde lå over hans sager, og den næste morgen sad en anden arbejder på hans plads. Når jeg spurgte efter min kære Olsen, rystede man på hovedet og mente, han blev aldrig rask. Og han blev det heller ikke. Han gik over i sine drømmes land og døde på Bidstrup som sindssyg.

"Livet, Vilhelm! Livet!"

Så var Dinger og Karnn to ganske anderledes vældige, bomstærke karle. Den første var kaldt ind fra Schwarzwald som "*oberbrenner*", den sidste var en rødskægget, dansk mursvend, en ægte brandkøbenhavner fra de sorte brandfolks tid og derfor ansat ved fabrikkens to sprøjter. Dem prøvede han én gang om året, og det var hans stolthed, når han kunne sætte strålen højt op over bryggerens tag, så duerne røg til alle sider. Til daglig skændtes han med Dinger på et vidunderligt schwarzwalder-kulsviertysk, og jeg hørte andægtigt, hvorledes Dinger rettede på det. Forstod jeg ikke meget af tvisten, så lærte jeg dog tysk derved, og en skønne dag forbavsede jeg min fader ved at klare

tvistens æble i et længere tysk foredrag, som jeg holdt fra en stol i brænderiet, mens fader lyttede til ved et af de åbne vinduer.

I det gamle brænderi har jeg set "Gamle Hans" sidde på sin højryggede kongestol og slå sten. Jeg har beskrevet hans tragiske skæbne så udførligt i "Den gamle Fabrik", at jeg kan springe ham og de andre arbejdere over og vende mig til min barndoms kammerater og vore lystige lege.

På første sal i anden gård boede værkskriver Otzen i en lille, lav lejlighed, der syntes sammensat af en række små, hyggelige kahytter. Otzen var en højst jovial mand, trind og trivelig, med stærk tendens til gåsesteg med rødkål, æbleskiver og æggepunch. Fru Otzen var altid i færd med at vende fjerdyner, og af børnene var Rudolf og Mille aftryk af faderen, hvorimod Amalie var en fin og køn lille pige, et af mine første, højst uskyldige sværmerier. Af mærkværdigheder mindes jeg en seglsamling og et pfenning-magasin, samt udsigten til kirkegården, når det begyndte at skumre.

Oven over Otzens boede forvalteren, Jeppe Petersen, en høj, bleg mand med sammenknebne læber, høj sort hat og ditto frakke, der altid var knappet helt op i halsen. Hans hele person var så mørk, alvorlig og regnskabsmæssig, at jeg stadig havde ham mistænkt for at føre alle vore spilopper til protokols. Det er ham, jeg har tegnet som "Onkel" i "Den gamle Fabrik"; thi min fader var ganske anderledes mild og blid, og ham havde jeg desuden aldrig kunnet tage til model – dertil er min pietetsfølelse for stærk.

For øvrigt var huset Petersen ganske en modsætning til huset Otzen. Høje værelser, høje folk, stramt regimente og tarvelig kost, thi gagen var 600 rd. og der var mange børn. Tugten var

streng. Bag spejlet hang et velslidt birkeris, og madam Petersen forstod at svinge det, så hylene hørtes helt ned i gården. Kun sjældent blev jeg indbudt og jeg kom der nødigt; thi jeg frygtede stadigt for, at der kunne falde lidt af til mig også.

En dag var jeg inviteret på kråsesuppe, en anatomisk ret, som børn har vanskelighed ved at behandle. Jeg sad på en stol, men til min store forbavselse stod alle børnene; de mindste på skamler, der blev højere, jo mindre børnene var. Den yngste, den lille lyshårede Hulda, havde jeg forlovet mig med nogle dage i forvejen, men det var hemmeligt, og kom slet ingen, ikke en gang forældrene ved, thi når man er otte år, har man jo tid at vente, og "vi ville vente, både vinter og vår – og den ganske sommer med." –

Men da skete der noget ganske forskrækkeligt! Just som Hulda sendte mig et ømt, forstående blik, trådte hun udenfor skamlen og forsvandt under bordet, mens tallerkenen med suppe, kråser, boller og gulerødder eksploderede som en granat ud over hele bordet. Madam Petersen rejste sig, og med de tre betydningsfulde ord: "Kom så, Hulda!" slæbte hun min elskede ind i salen. Jeg så intet, men jeg hørte. – O, I guder! Rædsomt er det, at se sin elskede troløs, men at høre hende få ris, især dem, madam Petersen gav, det får hjertet til at bløde. Jeg brast i gråd; mine tårer randt i kråsesuppens sure sødme, og da forvalter Petersen barsk spurgte, hvad jeg flæbede for, sagde jeg, at jeg havde ondt i maven. Det hjalp – jeg fik lov at gå; men den næste dag hævede jeg forlovelsen – jeg kunne jo dog umuligt have en kæreste med ris.

Men, frasét slige pædagogiske katastrofer, førte vi børn et lykkeligt samliv, og legen gik i høj jubel gennem fabrikkens

endeløse gårde. Om foråret, når linden løvedes og syrenbusken i værkskriverens have hang med blegrøde klaser, da fløj vi omkap med svalerne, der strøg hen under kirketagets skæg i rastløs ilende flugt. Og hvilke blomster var der ikke? – Aurikler, liljekonvaller, bellis, og i forvalterens have en stikkelsbærbusk, hvorpå der aldrig kom bær. Ja, vel var disse haver tarvelige og små, rester af fortidens blomstrende "urtegårde" – men for os børn var det paradishaver, og der var, af gode grunde, slet ingen forbuden frugt.

Men stoltest og rigest står vinterdagene i min erindring; thi vi havde den gang virkelige vintre, ikke disse klamme, blygrå influenza-måneder, som vi nu kalder vinter. Sneen lå alenhøjt i haverne, rendestenene forvandlede sig til de stolteste glidebaner, rørene sprang i slemmeriet, og posten måtte hver morgen have et gloende jern i maven for at give vand – se, det var vintre! På gaden klingrede kanerne afsted smæld i smæld. Vi drenge havde også vore – slæder kaldte ondskabsfulde folk dem – og nu gik det hele Skindergade igennem helt op til "Blasen" på Gammeltorv; til den sport var gårdene os for trange. I dem trillede vi "laviner", lavede snemænd med kul i øjnene og lys i munden, eller vi gravede os "grønlænderhytter" i de vældige snebunker, som gårdskarlen, Per Jørgen, skovlede op. Særlig husker jeg én vinter, som glanspunktet for dem alle. I tredje gård lå en stor snedrive, som vi gjorde endnu større ved at køre sne til fra forvalterens have. Da vi havde fået den så stor som en vældig høstak, gravede vi en tunnel igennem den og hældte så det hele over med vand. Vandet frøs med glimrende tappe fra tunnelens loft. På bunden dannede der sig den herligste glidebane og væggene tindrede som krystaller. Så slog vi søm i

dem, hængte brogede lamper op, tændte dem og i susende fart gik de glidendes række gennem den magiske grotte. Det var Aladdins fortryllede hule med de funklende frugter, snedronningens palads, vinterens højsal! Jeg sér endnu det røde skær på de sælsomt formede istappe, hører den jublende latter, blandet med halvkvalte skrig, når vi drenge "mudrede" pigerne ned i en klukkende klynge, hvorfra de fløj op som forskrækkede høns – ak, hvor er barnetiden dog uskyldig og lykkelig!

I sommersol og varme, i måneglans og bidende vinterfrost gik vore lege lettest og lystigt. Men når november kom med rusk og regn, med mørke, der voksede i tågernes slør, med storme, der susede over kirkegårdens øde grave som fredløse, sukkende ånder – da blev der underligt tungt og trist i de mørke gårde, hvor lugerne klaprede, kirkefløjen hvinede, og da trak vi os tilbage til de varme stuer og talte hviskende med hverandre om "det hvide" – thi ordet "dødning" havde ingen af os rigtig mod til at nævne. At det spøgede på fabrikken, var jo ganske i sin orden. Den var stor, øde og forfalden nok til at huse ånder, og den havde sine bestemte sagn, som vi alle kendte og var vokset op med. I den skumle korshvælving ved forvalterens have var en nonne blevet indemuret – "der stod endnu latin over hende," sagde Rasmus Kusk. I det gamle brænderi havde gamle Hans hængt sig, og i det nye havde man brændt fabrikkens hvide kat, som var smuttet ind i ovnen "for at varme sig". Vi hørte den mjave og hyle omkap med stormen, og at også *den* gik igen, faldt os børn såre naturligt – den havde jo fire at gå på.

Men værst huserede "det hvide" dog i slemmeriet og kvartsmøllen, som vendte lige ud til kirkegården. Det kom svævende ned ad møllerens trappe, gled forbi kuskekammeret

og forsvandt enten på høloftet eller i det gamle brænderi, dér, hvor Hans havde hængt sig. Sommetider kom der noget sort efter det, og da hørte man fra mørket løjerlige lyde, ligesom sudere, der smasker. Vor kokkepige, Sine, erklærede, at hun ikke for alt i verden turde gå op i møllen; hun lod sig derfor nøje med høloftet, "for at hente en visk til sin gryde", og det måtte Rasmus hjælpe hende med. Men så tog en aften "det hvide" stigen bort under dem, og så måtte hun og Rasmus Kusk pænt blive deroppe. "Det var fælt, så det spøgede den nat," forklarede Sine.

På mig havde disse spøgelseshistorier en dobbelt virkning: De fyldte mig med gru for det gådefulde; men de pirrede tillige min nysgerrighed – jeg ville se "det hvide", komme det overnaturlige tæt på livet – men jeg turde ikke – thi, når det kom til stykket, var jeg dog mest bange for "det sorte, som fulgte efter". Endelig tog jeg mod til mig og fattede en stor beslutning. Jeg ville skjule mig i møllen, se "det hvide", og så – ja, så ville jeg rende min vej, hvis det kom efter mig.

En aften havde jeg siddet længe hos Rasmus Kusk og hjulpet ham med at flette piskesmæld. Der var så hyggeligt og lunt i det lille kuskekammer, men udenfor tudede stormen, den kom i afbrudte, vældige stød lige fra kirkegården, ind over slemmeriet, så ruderne klirrede.

"Nu skal han op i sin seng," sagde Rasmus og tændte lygten for at give hestene kvældsfoder.

Rasmus lyste mig ud. Ved skæret af lygten så jeg, at døren til møllen stod åben – jeg kunne se helt ind i fjerde gård, der lå i månelys. Dette gav mig mod – jeg havde jo nu to retrætelinjer for "det hvide", og – Rasmus i ryggen. Da han var kommet ind i

stalden, sneg jeg mig tilbage og ind i møllen. Lyset fra vinduerne faldt i skarpe månestriber ind over hestegangen og stampeværket – der var slet ikke så mørkt, som jeg havde troet. Længst henne i hjørnet stod et vindue åbent; det huggede i stormen på sin rustne krog, hængslerne peb; men derfra måtte jeg jo kunne se "det hvide", hvis det ville komme. Jeg listede mig derhen, men var for lille til at kunne se over karmen, og så krøb jeg op på stampeværket. Kirkegården lå for mig i hele sit nøgne øde; thi dette hjørne lå allerede den gang hen som et ubenyttet vildnis. Sønderbrudte gravringe, omstyrtede kors, forsømte busketter, var alt, hvad jeg så. Skiftende lys og skygge fo'r i jagende striber hen over gravene; men i Springgade blinkede endnu et par lys, og de gav mig ligesom mod – så var der dog mennesker i nærheden. Men så gik det ene lys ud, så det andet, og lige i det samme kom der et stormstød, så krogen røg af vinduet og ruderne ramlede ned. En vældig, kulsort sky kom op over Trinitatis – spiret blev borte i den. Som en brølende drage slugte den månen. Der kom bælgmørke over kirkegården, over møllen, over mig, og i dette mørke hørte jeg lige foran mig en smældende lyd, som af en pisk. "Det hvide" kom op bag buskene – det hævede sig højt i vejret, slog omkring sig med store, stærke vinger, og i det næste øjeblik havde jeg "det hvide" koldt og klamt og isnende lige i ansigtet. I rædsel klamrede jeg mig til stampeværkets faldline. Da lød der et brag gennem hele møllen. Faldværket gik op, stampen faldt ned, kvarts og grus slyngedes til alle sider – selv lå jeg næsegrus i hestegangen, halvdød af rædsel.

Så følte jeg et vældigt greb i nakken, en lygte blinkede for mine øjne, og Rasmus sagde: "Er han gal? – Hvordan Fanden er

det, han ligger der i møget? – Han har da ikke været ude ad vinduet og stjæle lagener?"

"Er det et liglagen?" stønnede jeg, for dem kendte jeg fra Ingemann.

"Næ, det er s'gu dem, madam Svendsen tørrer for folk i 'Slippen', hvordan er han nu kommet til det? Hvad ville han på kirkegården?"

Jeg forklarede Rasmus det hele; men han svarede: "Det hvide! – Sikke noget sludder – det er jo madam Svendsens lagen. Tak han sin Gud, at han faldt i møget og ikke under stampen – for så var han blevet maset. Nu er det bedst, at jeg følger ham op til amminestratoren."

Det var frygteligt, næsten lige så frygteligt som "det hvide". I min fortvivlelse lovede jeg Rasmus en otteskilling, som jeg havde fundet i brænderiet, og som jeg godt vidste, at jeg ikke måtte beholde. Rasmus tog otteskillingen med den tørre bemærkning, at den kunne man jo altid bruge, og som en pil fløj jeg gennem fabrikkens gårde, frelst for "det hvide", men med brødetynget samvittighed. Nemesis kom også næste morgen i faders skikkelse, og jeg gik straks til bekendelse. Rasmus fik en røffel, Dinger sin tabte otteskilling – men jeg fik mine første prygl, og dem husker jeg, som om det var i går – de var "det sorte, som kom efter".

Jeg må vel have været en syv, otte år, da denne "spøgelseshistorie" passerede, men jeg husker fra langt tidligere tid en anden, som vel nærmest må kaldes en hallucination, og som viser, hvor farligt det er at fylde et fantasirigt barn med ammestuehistorier.

Min barnepige, Kirsten, var fra landet og havde i sit hoved et helt arsenal af trolde, nisser, varulve og helheste. Særlig spillede de to første, "de grå", en stor rolle i hendes fortællinger. De forgjorde grisene, forbyttede børnene, og var der først "grå i huset", fik man ingen fred, hverken dag eller nat.

Så hændte der mig en sommeraften, en søndag, noget højst mærkeligt. Mine forældre var på kalkbrænderiet hos mine bedsteforældre, og jeg sad alene under linden i bryggerens vogn, mens Kirsten fulgte sin kæreste et stykke på vej. Det må have været et langt stykke; thi solen gik ned, tusmørket lagde sig over gården, og Rasmus Portner krøb ned i sin kælder, efter at have lavet mig en pisk af en gammel snørelidse. Det var nu en overordentlig betydelig gave, og jeg kørte også i nogen tid i skoven med den; men så blev gården med et så underlig skummel, og så kom jeg, ad angstens vej, til at tænke på "de grå". Jeg var så ene; ned af vognen kunne jeg ikke komme, og hvis den nu gav sig til at køre med et par helheste for – hvad så? Lige i det samme så jeg en grå skikkelse komme pilende fra hønsehuset, tværs over gården og op ad tagrenden. Det kunne være en rotte, men var det ikke, for den havde en rød hue på, og det gik vore rotter ikke til daglig med. Lidt efter kom en, så nok en, så nok en, så en fem, seks stykker – de fo'r som grå striber hen imod tagrenden; men røde huer havde de alle. Forskræmt stirrede jeg op mod taget, og nu så jeg et syn – ja, jeg så det virkeligt – det er hverken drøm eller digt.

Tagstenene lukkede sig op ligesom små luger, og ud ad åbningerne kom den ene lille grå efter den anden. De sprang og hoppede ligesom egern, stak hovedet ud over tagrenden og nikkede til mig – men røde huer havde de alle. Rædselsslagen

lod jeg mig glide ned på bunden af vognen, og derved kom jeg til at se op i linden. Dér sad en to-tre stykker overskrævs på grenene og nikkede ned til mig. Nu gav jeg et højt brøl af angst – Rasmus Portner kom op af sin kælder, tog mig ned af vognen og spurgte mig, hvad jeg fejlede. Jeg fortalte ham det, men han svarede: "Kirsten skulle inte rende om med sin kæreste og lade dig ligge og sove i vognen. Kom nu ned til mig – du har jo drømt det hele."

Men jeg havde ikke drømt – jeg havde virkelig set dem; thi nogle nætter efter drømte jeg, at der i dagligstuen, under min moders klavér, var en hel rede af "grå", som ville forbytte mig. Jeg vågnede i rædsel, og så stærk var drømmens magt, at jeg efter den nat aldrig turde blive i dagligstuen alene – hvorfor, ville jeg ikke sige.

Da jeg blev noget ældre, påvirkede fabrikkens mange øde, skumle rum mig på en ganske anden måde. Det spøgelsesagtige, fantastiske (digteriske, om man vil) trådte tilbage, og noget andet, det forskende, ransagende, thi jeg tør ikke bruge ordet "videnskabelige", steg frem med stadigt voksende magt.

De dybe kældre gemte Bornholms mineralogiske skatte. Her lå kvarts og feldspat i store dynger, ofte med smukke krystaller; men foruden dem var der også andre mineralier, som tilfældigt var kommet med. Marieglas, dobbeltspat, glimmer, labrador og mange andre herligheder kunne findes, når man rodede rigtigt. Der var også gips og stensalt, kridt og sære flintknolde, som kunne rangle. I sandkælderen fandtes muslingeskaller, stundom endog et vættelys, og når jeg bragte fader disse

herligheder, lærte han mig deres navne og fortalte om deres sammensætning og oprindelse.

På et loftskammer – jeg ser det endnu med sine nøgne tagsten og noprede ruder – havde jeg anlagt et "kemisk laboratorium" med medicinflasker og revnede sylteglas, fyldte med de mærkværdigste fluida. Nu forøgedes det med et "mineralogisk museum" i gamle papæsker. Men mineralierne slap hurtigt op, og så gik jeg videre til zoologien. I fjerde gård lå en vældig hoben gamle brosten, og da jeg en dag skulle bygge en fæstning ud til Springgade mod de røvere, som vi kaldte "kirkegårdsdrengene", gjorde jeg pludselig en stor opdagelse. Under stenene lå nogle sære, sorte biller med guldpletter på ryggen. De kunne løbe umådelig hurtigt, og når man tog dem kunne de sprøjte som den bedste strålemester. Der var også blå skarnbasser, syvprikkede mariehøns, brune tusindben og nogle tråde, der først lå i nøgler, men så løb afsted på over hundrede ben. Der var endelig nogle blanke tingester, som kunne rulle sig til en kugle, ligge "todt", og så pludselig luske af, når ingen så det. Ja – den stenbunke gemte ubegribelige skatte, og fra den dag blev jeg entomolog.

Men det gik med stenbunken som med kældrene – skattene slap op og alt blev gentagelser. Da åbnede der sig en ny guldgrube på et sted, hvor jeg mindst havde ventet det – brænderiet. Da jeg en forårsdag kom ned til blankovnen, sad Dinger og holdt foredrag over en højst mærkelig skabning. Det var en "zimmerbock" sagde han, og den kunne snakke tysk. Han holdt den til mit øre, og nu kunne jeg tydeligt høre, at den sagde noget, der nærmest lød som en bedende klynken, og rimeligvis betød, at Dinger skulle lade den gå. I øvrigt lignede den en lille

grå mand med seks ben og et par følehorn, der var fem gange længere end den selv.

"Kan du se, han har flipper," forklarede Dinger og viste mig de to torne på halsskjoldet.

Hvilken fryd, da han overantvordede mig denne skat, og hvilken rædsel i køkkenet, da jeg kom op med "sådan en væggelus", som kokkepigen meget uhøvisk betegnede den. Men et par dage efter var der et højst ejendommeligt dyreliv på ruderne i det nye brænderi. Den stærke varme havde fremlokket ikke alene de grå "tømmermænd", men talrige andre insekter, som lever under fyrretræets bark, og det var alle nye og mærkelige dyr, som kun Dinger kendte fra Schwarzwald. Senere er flere af dem blevet indslæbt i vore nåleskove, hvor jeg har truffet dem som gamle bekendte.

En dag havde jeg – Gud må vide hvordan – forvildet mig ind i universitetsgården og derfra ned i "Eschrichts Kælder". Her så jeg de store hvalskeletter og de hvide kranier af mange sælsomme dyr. En mager, venlig herre med et lungeslag på kinden viste mig om, og da vi kom til "dødningehovederne", spurgte han mig, om jeg var bange for dem. Ja, det var jeg rigtignok, og det til gavns; men jeg svarede, at jeg gerne ville have et af dem til min samling.

"Ja, når du bliver stor, og kommer her og lærer, kan du få et af dem – at låne," sagde den magre herre og klappede mig på kinden. – "Nu må du gå, for nu skal vi lukke."

Hvor lidet anede jeg da den betydning, som disse samlinger og denne venlige mand skulle få i mit senere liv.

Da jeg kom hjem, stod det klart for mig, at mit museum var yderst mangelfuldt – jeg ejede jo ikke et eneste kranium, og så

gik jeg hen i Krystalgade til madam Ipsen, vor gipsers kone, som handlede med naturalier. Her fik jeg den sørgelige besked, at et hundehoved kostede tre mark, og jeg havde kun otte skilling i min lomme. Nu først gik det op for mig, hvor forfærdelig rig den magre herre måtte være, i det allermindste millionær, og trykket af en knugende armodsfornemmelse gik jeg hjem til mit loftskammer.

Lidt efter lidt fik jeg dog på forskellig måde et par dyrekranier; men et rigtigt "dødningehoved" var på én gang mit højeste ønske, og – underligt nok – min dybeste skræk. Det ville være umådelig rask at vise et sådant til kammeraterne, og så følte jeg dog godt, at jeg ikke turde gå ene til det i mørke.

Der gik et års tid, så skulle der sættes et nyt plankeværk i fjerde gård ud til kirkegården. Der blev rodet, tumlet og tømret, hele dynger af menneskeben gravedes op, og så kom jeg tilfældigvis derned. Det gøs i mig ved at se, hvor lidet man agtede gravfreden, og da nogle af arbejderne begyndte at sige råheder, gik jeg indigneret min vej. Men min beslutning var fattet. Jeg ville tage et af de hoveder, jeg havde set, skylle det pænt af ved "Springet", og så sætte det i glaskasse – det kunne den døde dog umuligt tage mig ilde op.

Der var kun én vanskelighed: Ingen måtte se det. Jeg måtte tage det, når arbejderne vare gået hjem om aftenen, når det blev mørkt – men når det blev mørkt – så – ja, så turde jeg jo ikke – jeg huskede endnu kvartsmøllen og "det hvide".

Så var det igen en søndag aften. Der var ingen hjemme, der var ingen arbejdere dernede, og det var ikke mørkt endnu, kun en let forårsskumring, hvor lyset viger langsomt. Jeg fik fat i en gammel pose, skjulte den under min bluse, og så gik jeg rask

ned i gården, det vil sige "første gård"; thi i anden gik det allerede betydeligt langsommere. I tredje stod jeg stille og så mig om. Var det dog ikke bedst at lade de døde hvile? Sæt nu, at de ikke syntes om at blive sat i glaskasse, men gav sig til at snakke højt om natten og sige: "Giv mig mit hoved!" – hvad så?

Det løb mig koldt ned ad ryggen, og jeg skottede tvivlrådig over til kuskekammeret og til Rasmus. Jo, han sad ganske rolig og læste i sin salmebog.

"Hvor skal han nu hen?" spurgte Rasmus.

Dette spørgsmål kom mig på tværs, og for at dølge min angst gav jeg det frække svar: "Jeg skal på sjov i fjerde gård."

"Så pas på, at det ikke går som sidst, da jeg pillede ham op af hestemøget," sagde Rasmus.

Jeg følte brodden i disse ord, men de tirrede mig tillige – nu var jeg for stor til at "pilles op", og uden at værdige Rasmus noget svar trådte jeg ind i møllen. Det var Rubicon; men jeg gik over den – mulig har Cæsar været lige så bange.

Da jeg kom ind i fjerde gård, var det nye plankeværk rejst. Det lugtede dejligt af frisk tjære, og det havde en låge ud til kirkegården, men den var lukket. Jeg tog vejret dybt, og gik så hen hvor knokkeldyngen lå. Den var borte! – Der var ikke et ben tilbage, og i dette øjeblik følte jeg det som en befrielse – nu kunne jeg med honnør trække mig tilbage fra de dødes rige.

Men tomhændet ville jeg dog ikke komme til mit museum, og så gik jeg ned til min kære stenbunke, hvor arbejderne havde henslængt stolperne af det gamle plankeværk. Ved at fjerne disse, gjorde jeg pludselig et fund, der på én gang fyldte mig med glæde og hemmelig angst. Ind under stolperne var et

dødningehoved trillet, og nu lå det og grinede imod mig – en ækel maske, tabt på livets store karneval.

Skulle jeg tage den? – Den så så grøn, så muldnet og muggen ud – den var slet ikke som de fine, hvide hoveder i den magre herres kælder. Jeg betænkte mig lidt – så bukkede jeg mig ned og tog den. Øjehulerne var helt fulde af fed jord; de måtte renses, og så fik jeg fat i en pind – det var min første anatomikniv.

Da – just som den sidste jordklump faldt – skete der noget, som ligefrem forstenede mig. Inde i øjekrogen begyndte hovedet at lyse – først svagt som en ulmende gnist – så stærkere som en strålende stribe, og endelig så jeg i bunden af den sorte øjehule en lille glødende slange sno sig i lysende ildbugter og gennem et hul dukke frem i den modsatte øjegrube.

Med et forfærdelsesskrig kastede jeg hovedet fra mig, styrtede gennem den mørke mølle og rendte hovedet lige i maven på Rasmus, der i nydelse af sin aftenpibe stod ved værkskriverens have.

"Er han gal?" spurgte Rasmus. "Hvad render han nu grassat efter?"

"Det lyser! Å! – Det lyser!" gispede jeg.

"Hvad for no'et?" spurgte Rasmus flegmatisk.

"Å, Gud! – Den døde mands øjne – de lyser som ild!"

"Sikke noget sludder," sagde Rasmus og bankede ganske roligt piben ud på plankeværket. "Hvordan kan en død mands øjne lyse?"

"Jo, for jeg stak i dem med en pind, og så gav de sig til at lyse," hulkede jeg.

"Det skulle han ikke ha' gjort," sagde Rasmus; "for stikker man til de døde, så stikker de til en igen, og de har dog de længste fingre, har de. – Kom nu!"

Og dermed tog Rasmus mig ved hånden og trak mig modstræbende tilbage til stenbunken. Dér lå hovedet – jordslået, muldent, muggent – der var ikke spor af lys i det mere.

"Der kan han se," sagde Rasmus. "Det har gnistret for hans egne øjne af bare forskrækkelse" – og dermed slyngede han hovedet op over plankeværket og ind på kirkegården.

Jeg sov ikke den nat. Bestandig så jeg det ækle, mugne hoved, de tomme, lysende øjehuler, og spekulerede på, om det havde været mine eller den dødes øjne, der lyste.

Hvor er naturvidenskaben dog vidunderlig dejlig! Den skærper vor søgende ånd, den fjerner alle overtroens nattesyner og rædsler. Min naturhistorielærer bragte mig trøst – en præst ville mulig have gjort mig forrykt. Hvad jeg havde set, var den stærke fosforglans af det lysende tusindben (*Geophilus electricus*), og nu gik al min stræben ud på at se det igen. Men fænomenet er så sjældent, at jeg i hele mit liv kun har set det én gang senere, og da sad tusindbenet i en agurk.

Den hele begivenhed var ganske vist højst ubetydelig; men så dybt prægede den sig i min erindring, at jeg over den byggede "Et Eventyr fra Regensen", der oprindelig dannede den første novelle i "Fra Piazza del Popolo", hvor den blev fortalt af lægen Aabye. Ved tekstrevisionen forkastede jeg den, og den kom først frem 1872 i "Gengangerfortællinger", hvor den bedre hørte hjemme.

Fjerde kapitel

Hjemmet. – Vilhelm Tell. – Frederik den Sjettes død. – To fyrgterlige ildebrande. – Gamle venner. – Livet på Købmagergade. – Blankensteiners djævel. – "Brætmanden". – Madam Mørch. – Faders fødselsdag. – Slaget i Valby Mose. – Mit første digt. – Julen i hjemmet. – Posten i Gothersgade. – Rungsted. – Fader fortæller om bombardementet.

Når jeg har dvælet så længe ved den gamle fabrik og dens herligheder, er det fordi disse tegner sig lysest i min erindring. Her var liv, frihed og luft; oppe i stuerne derimod den stille, daglige ensformighed, og den glider mindet forbi som perler på en snor.

Det første jeg husker, er et stort, grønt værelse med en vældig bilæggerovn for enden af den lille klapkasse, hvori jeg lå. På bilæggerovnens plade sigtede Vilhelm Tell på sin søn, mens Gessler stod ved hattestangen og grinede. Kunstneren havde lagt noget rent djævelsk i Gesslers ansigt, og da jeg misforstod sagnet og forblandede navnene, havde jeg fået den naive idé, at kongen mulig ville tvinge fader til at skyde et æble af mit hoved, hvis jeg ikke tog kasketten dybt nok af for majestæten. Heldigvis mødte jeg ikke Frederik den Sjette; thi han døde, da jeg var henved fem år gammel.

Herom har jeg bevaret et halvslettet minde. Jeg stavrede om i vor store blå sal, da fader kom ind og sagde, at kongen var død.

Det lettede ganske vist noget på kasketten; men på den anden side følte jeg dog en vis tvivl om det ikke var et krigspuds – jeg troede kongen fritaget for den slags ubehageligheder. Da lød fra gaden sørgepaukens dumpe, dæmpede toner. Fader tog mig på armen og bar mig til vinduet. Nede på gaden holdt to herolder på sorte heste i den hvide sne. Den ene kundgjorde kongens død, den anden trommede sin hule dødshvirvel, og så red de langsomt videre, mens de hvide snedun lå som kniplingsbræmmer om deres guldmorskapper. Da brast jeg i vild gråd og ville ikke høre op. Fader trøstede mig med, at vi fik en ny konge; men det var slet ikke for kongen, jeg græd. Det var fordi der lå død i disse hule, rullende paukeslag, død i de sorte heste på den hvide sne, død i hele denne kolde, stivnende vinterdags øde. Sligt opfatter et barn instinktmæssigt – forklare sig mægter det ikke.

Så husker jeg en nat, hvor jeg vågnede i den vildeste rædsel. Værelset var rødt som ild. Fra bilæggerovnen grinede Gessler; gnister og gløder føg forbi ruderne. Moder kom styrtende ind, greb mig i sine arme og har mig grædende ned i dagligstuen. Her stod fader og bandt sig fabrikkens brandskilt om halsen, sølvtøjet lå på bordet, pigerne kom farende med dækketøj og lagener. Luerne slog tværs over gaden – vore stuer lugtede af røg, ruderne var ganske varme. Det var "Helvede", der brændte, og det var virkelig en helvedes brand – selv min gamle bedstefader kom fra Nybrogade, og det hørte der ikke så lidet til.

Heldigvis slap vi med skrækken, og den borede sig dybt i barnesindet; thi da jeg senere lærte om Helvede og hørte, hvor hedt man dér ville få det, måtte jeg altid tænke på brandnatten

og dens rædsler. Men så trøstede jeg mig med, at moder ville komme, tage mig på sine arme og bære mig ud.

Uagtet jeg længe mindedes denne "fyrgterlige ildebrand", var jeg dog senere nærved at blive den gamle fabriks Herostrat, og hermed gik det således til.

Fader var i Paris, jeg tror det var i 1844, og jeg havde således friere spil end ellers. En dag kom der en lille kasse fra Paris, og i den fandtes, blandt andre rariteter, et par grønne papcylindre, som indeholdt noget højst mærkeligt. Det var nogle små, lakerede pinde, som havde en rød klat i spidsen, og når man strøg klatten mod noget sandpapir, futtede den af med et knald og tændte pinden. Det var den gang en lige så stor opfindelse som de Røntgenske stråler nu, men ingen anede, hvor mange assuranceselskaber den skulle bedrøve.

Vor kokkepige, som hver morgen hamrede løs med sten og fyrstål, fik nu et af disse mærkværdige hylstre med pålæg om kun at bruge én svovlstik om dagen; men det varede jo ikke længe, før jeg fik fat i det. Med stor vigtighed viste jeg det til mine kammerater, og så skulle pindene prøves.

Om aftenen sneg vi os ind i det gamle brænderi, satte jernstangen for døren, og så begyndte vi at futte. Det gik overordentlig brillant, indtil der på én gang gik ild i det hele. Jeg brændte mine fingre, slyngede hylsteret fra mig, og i samme nu gik der ild i et par bundter tækkerør, som lå over nogle gamle tjæretønder. Disse fængede som krudt, luerne slog alenhøjt i vejret og hoppede som ildfluer rundt i høet på de gamle pakkasser, der var stablet helt op under loftet. Nu lød der brandråb udenfor, og så løb vi alle ind i tredje gård og skjulte os.

Heldigvis var det fredag aften. Folkene var i brænderiet, sprøjterne i orden og Karnn stod ikke forgæves ved "de sorte brandfolk". Ilden blev hurtigt slukket, men nu skulle man have fat i forbryderen – man havde fundet låget til det grønne hylster fra Paris.

Aldrig glemmer jeg forvalter Petersens blege ansigt, da han kneb mig hårdt i øret og med dirrende stemme sagde: "Nå! Så det er dig, din forbistrede dreng! – Ja, nu slipper du ikke for Forbedringshuset."

Det var skrækkelige ord, som holdt mig vågen mangen en nat; men da fader kom hjem, var sagen glemt, eller snarere ikke fortalt ham. Jeg kom ikke i Forbedringshuset, ja, ikke en gang på Flakkebjerg, og da forvalter Petersen er død, kan jeg nu sove roligt. Det hele der er tilbage af dette barndomsminde, er brandnatten i "den gamle fabrik", men dér giver jeg rigtignok min gamle ven Olsen skylden.

Mens livet på fabrikken syntes mig idel lys, luft og frihed, lå selve hjemmet noget i skygge; thi der gik livet sin jævne, adstadige pasgang, og tiden randt, viet til Minervas ugle, og den falder noget grå i længden.

Som så mangen embedsmand havde fader ikke råd til at føre noget selskabeligt hus. Nutidens dumme dinéer og aftenernes rædsomme rout'er kendtes i de dage ikke en gang af navn. Om søndagen så man et par gode venner til en borgerlig middag, og om hverdagen kunne gangklokken kime nok så lystigt hen ad aften og jage mig fra de kedsommelige lektier ud i den lange entré for at lukke op. Så var det husets gode og gamle venner, der kom for at tilbringe en hyggelig aften i et hyggeligt og gæstfrit hjem. Blandt disse husker jeg især den gamle,

elskværdige Ingemann, kommandør Braëm, takkelmester ved Holmen, professorerne Hetsch, Wilckens, van Mehren, Otto og min onkel Adolf Bergsøe, doktor, senere etatsråd Garlich, bogholder Andreas Diechmann og vor gamle huslæge Crone, en ægte kronjyde med et aldrig svigtende humør og en latter så hjertelig, at den kunne smitte et helt regiment.

Så kom whist- eller l'hombrebordet frem, damerne tog plads om dagligstuens runde bord, bøgerne fløj på hylden, legen begyndte i den store blå sal med marionetspil eller kukkasse, og inden man vidste af det, havde man tilbragt en aften så frisk og fornøjelig, at man mindedes den længe efter. Ved slige lejligheder var især doktor Crone – eller "Grumme", som han sædvanlig kaldtes, aldeles ubetalelig. Han kunne en forbavsende masse taskenspillerkunster, og da han en aften havde vist, hvorledes han kunne slå en kridtstreg gennem bordet således, at den blev til et kors i hans hånd, kunne jeg ikke falde i søvn for det ubegribelige. Midt om natten krøb jeg ud af min seng, listede mig ned i salen og gav mig til at slå kridtstreger gennem bordet, så fader troede, der var indbrud. Kors blev det rigtignok ikke – men, kors, hvor jeg kom på hovedet i seng igen!

De mange fornøjelser, der nu som en elektrisk fontæne med mangefarvet vekselblink regner ned over ungdommen, faldt for os børn kun som enkelte regndråber på en gråkold novemberdag. Hvor var byen dog lille og tarvelig, hvor var livet dog fattigt og indestængt mod den summen, der nu rører sig i kuben.

Vi havde den gang tit lange og strenge vintre – tyk is på ruderne og høje snedriver i gaderne. Da var det en herlig

fornøjelse at varme en af de store kobber-toskillinger på kakkelovnen, lægge den på ruden, og danne et kighul, hvorved der blev sat vagt, især om søndagen, når folk gik fra kirke. Når så vagten råbte: "Der kommer nogen!" styrtede vi til vore kighuller for at se det vidunderlige – to vægtere, der gik deres helligdagsronde, eller en kane, der ringlede til Frederiksberg!

Når man nu ser den brogede strøm af fodgængere, cykler, omnibusser, reklamevogne og drosker, der uafbrudt bølger gennem Købmagergade, klinger min beretning som et gammelt, utroligt sagn – men således var det i min barndom.

Ved tøbrud eller tordenskyller frembød Købmagergade et skue, som altid havde taknemmelige beundrere i os børn, fødte i den nation, som "husvant plasker til søs".

Gaden var ikke, som nu, asfalteret og plan – nej, dens knudrede brolægning rundede ned mod to rendestene, dybe nok til at drukne et barn. Når nu vandet kom styrtende fra de to oplande, Gammeltorv og Kultorvet, forenedes de på hjørnet af Skinder- og Købmagergade til et floddelta, hvis vandstand voksede med hvert minut.

Under slige forhold kom der, hvad man kalder "sjov i gaden". Kælderfolkene fik travlt med at lukke deres halse. Urtekræmmeren på hjørnet byggede en dæmning af sand, og Rasmus lukkede porten op, for at vandet fra fabriksgårdene kunne få løb. Gadekommissæren kom vadende med sit blanke messingskilt på brystet, og så indtraf endelig det med spænding imødesete øjeblik, hvor alle rendestensbrædder begyndte at sejle omkap. Når man så kunne være så heldig at se spækhøkermadamen "tyk, trind og trivelig" træde ud på et gyngende bræt, vippe det i vejret og sætte sig på sit agterkastel

med et plumpende sprøjt – ja, så tror jeg nok, "at jubelen var ubeskrivelig".

Lidt kan fornøje børn, og det var også såre lidet, vi morede os med. Der var "Rundetårnskonen", som solgte honningkager, røde grise og, om foråret, kirsebær på pinde. Om vinteren gjorde hun mest i svovlstikker og flintesten; men ved fastelavn lavede hun de mest overdådige ris og ved påsketider nogle aldeles bedårende lam.

Så var der Blankensteiner – Københavns eneste legetøjsbutik og "Børnenes Paradis". Hvor var dog hans marionetdukker dejlige! – De hang på en stang i vinduet som en række kvalte forbrydere, og i midten sås Djævelen i egen høje person med sorte horn og en lang rød tunge. I denne djævel forelskede jeg mig aldeles lidenskabeligt. Hvilken virkning ville han ikke gøre i dramaets slutscene, og hvor rædselsfuldt ville han ikke brøle, når han fo'r til Helvede med elskerinden. Jeg slagtede min gris til ære for ham – jeg sparede mine toskillinger til boller, jeg rejste statslån hos min moder, og endelig kom den store dag, da jeg havde den rigsdaler, som Djævelen kostede. Ak – da var han solgt! Med blødende hjerte og tårer i øjnene måtte jeg forsage Djævelen og alle de gerninger, jeg havde bestemt ham til. Ak ja – det var hårdt! Jeg har senere truffet mange djævle, både med og uden horn; men aldrig har jeg truffet min barndoms djævel fra Blankensteiners butik – han var unique! –

Så var der "Brætmanden", en høj, mørk italiener, der med et monotont råb falbød de gipsfigurer, han bar på et bræt, der balancerede på hans hoved. Det var kunstværker for almue og børn – en grøn papegøje, meget økonomisk som stuefugl, Napoleon i imperatorstilling og Frederik den Sjette som den

"bøste", de tre studenter slog til i Eksercérhuset. Men da Napoleon gik af mode og Frederik den Sjette i sin grav, tog Brætmanden fast ophold og begyndte at gøre i kirker – og nu var hans lykke gjort. I vinduet stod de dejligste templer, med mos på taget og slanke spir. De hvalte korvinduer var af kulørt glas, tårnet havde mangefarvede glamhuller, og når man tændte lysene inde i kirkens skib, funklede og tindrede det gennem de blanke ruder som røde, blå og violette blomster på snehvid grund.

Hvor tydeligt husker jeg den juleaften, da min bedstefader gjorde mig til kirkeejer! Jeg sov ikke den nat. I al sin lysende pragt stod den hvide kirke ved min seng – mine øjne veg ikke fra den, og til sidst syntes det mig, at jeg hørte orgelet bruse. Som man sér havde Blankensteiners djævel ikke haft nogen demoraliserende virkning.

Min moder elskede blomster, men disse var vanskelige at få; thi, så løjerligt det end klinger, København havde den gang kun en eneste blomsterhandler eller rettere handlerske, og det var "Madam Mørch". Hendes mand havde været gartner ved den botaniske have, og efter hans død åbnede hun sin bekendte butik på hjørnet af Nyhavn og Store strandstræde, en gammel, hæderlig forretning, der først i vor raffinerede tid har måttet vige for Dina Schultz' og Wulffs hængende haver.

Hvor tarvelig var tiden og dens smag! Små balbuketter af evighedsblomster og krokus; hollandske hyacinter i lange, smalle urtepotter og et par violer i beskedent skovmos – det var allerede meget. Havde man den gang forlangt araucarier, bregner, palmer eller duftende orkidéer, tror jeg, at madam Mørch havde fået et tilfælde. Hvor tydeligt husker jeg den

venlige, gamle kone i hendes beskedne butik, der for mig tog sig ud som et helt drivhus af duft og farver. Hun havde kun én fejl – hun forærede mere end hun solgte, når nogen roste hendes blomster eller rørte hendes hjerte. Hver lørdag kom der i sommertiden en lille dreng og forlangte for fire skilling "brændende kærlighed" – til Pjerrot. Så fik han en stor buket røde verbenaer, og så gik han. Men næste aften var Pjerrot vis på hans "brændende kærlighed" med bøn om "at sige noget".

Én blomst spillede især en stor rolle i min barnlige fantasi, og det var "forglemmigejen", faders yndlingsblomst. Det var en hellig pligt at skaffe den til veje på hans fødselsdag den 7. juni. Så blev den plantet i høje vaser med vand og trækul, sprang ud og holdt sig det meste af sommeren. Nu er det en smal sag at få forglemmigejer endog i februar, men den gang var det stundom vanskeligt at få dem i juni; thi de måtte hentes i det frie, ofte langt borte. Hvert år var jeg derfor på forglemmigej-jagt, men en af disse endte så bedrøveligt, at min fader forbød mig oftere at jage efter denne romantikkens "blå blomst".

Jeg var den gang lidt over syv år, og forekom mig derfor stor nok til at tage min yngre broder, Sofus, med på jagten. Denne skulle afholdes ved kanalerne i Frederiksberg Have, hvor der plejede at være vildt i overflødighed. Vel udrustede med frokost, botanisérkasse og en hel mark i lommepenge vandrede vi afsted – omnibusser kendtes ikke, sporvogne drømte intet menneske om.

Så nåede vi da, mødige og varme, Frederiksberg Have; men her viste sig et nyt tidernes fremskridt. Man havde renset kanalerne og slået græsset helt ned til kanten – bunker af forglemmigej, men alle omhuggede og visne.

Under disse vanskelige forhold besluttede vi os til at begå majestætsforbrydelse ved at trænge ind i den kongehuset forbeholdte Søndermark. Vi var jo temmelig smalle og fandt med lethed et hul i hegnet, hvor vi kunne knibe igennem. Her opdagede vi en eng med blomster i overflod, men næppe havde vi begyndt vor jagt, før vi hørte en opsynsmands tordnende stemme. Så flygtede vi i vild rædsel gennem revl og krat, nåede den modsatte side af hegnet og slap ud på en stor, grøn eng, der skrånede ned mod en mose, og da vi kom til den, strålede vore øjne af glæde – den var himmelblå af de dejligste forglemmigejer; aldrig havde vi set så mange.

Med fare for at plumpe i vandet vovede vi os længere og længere frem. Til sidst kom vi ud på en smal tange, hvor der var vrimlende fuldt af blomster, og her pakkede vi vor frokost ud; den måtte jo spises for at få botanisérkasserne tømt.

Just som vi sad midt i denne landlige idyl og skulle i færd med et kræmmerhus svesker, kom Nemesis over os på en frygtelig måde. Hun viste sig nemlig i form af en våd klodstørv, som ramte mig lige i nakken, sprang som en granat og sprøjtede dynd til alle sider.

"Kan I se, I skrupper af, I københavnske hvalpe! – Skal I træ' min tørv ned?" – klang det oppe fra kanten.

Det var en stor, tyk Valby bonde, hvis hellige ejendomsret vi havde krænket.

Med høflige ord og i sirlige vendinger forklarede jeg ham, at jeg slet ikke havde rørt hans tørv eller agtede at gøre det. Jeg ville blot plukke nogle forglemmigejer til min fader.

"Nå, så det vil du, din tyveknægt? – Ja, vent lidt – jeg skal, den Onde æde mig, plukke jer!" råbte han og gik.

Det var jo ikke, hvad man kunne kalde opmuntrende; men da jeg så manden langsomt slentre op mod en gård langt borte, tænkte jeg, at det var sådan hans manér at tale på og foreslog min broder straks at fylde botanisérkasserne, for så at nyde vor frokost på et mere fredlyst sted.

Så fik vi smørrebrødet i lommen og begyndte at samle; men det gik langsomt. Planterne skulle jo tages op med rod og rødderne vaskes. Vi var så fordybede i dette arbejde, at vi ganske glemte bonden og vovede os længere og længere ud i mosen, lokkede af blomsterrigdommen.

Da lød der pludselig et infernalsk hyl, og en regn af tørv og sten slog ned omkring os. Jeg så op – bredden var besat af hujende Valbydrenge, der fortsatte bombardementet, mens en lang, rødhåret fyr, fulgt af nogle kammerater, vadede ud imod os. Kort efter tog han mig i nakken, og idet han holdt mig frem for sit kompagni, råbte han: "Her skal I se et fjols, som plukker forglemmigejer til sin fader!"

Jeg kan endnu se den fyrs ansigt, fladt, fregnet og ondskabsfuldt grinende. Det var første gang at råheden trådte mig i møde i hele sin brutale magtfylde, men instinktmæssigt følte jeg, hvorledes den skulle besejres.

"Jeg vil gi'e dig en mark, hvis du vil lade os gå," sagde jeg.

Med en lynsnar bevægelse snappede han marken ud af min hånd og råbte til de andre: "Lad dem gå! – De har jo ingenting gjort!"

Men købt fred er en dårlig vare – det fik vi at føle. Næppe nåede vi op af mosen, før hele banden faldt over os, dængede os med snavs, slog kasketterne af os og røvede både vore botanisérkasser og vort smørrebrød.

Hvor knugende bitter var den følelse, da jeg og min broder vandrede hjem ad den sollyse Vesterbro, tilsølede, barhovedede og forgrædte. Det var ikke de knubs, jeg havde fået. Nej – hvad der stak som en bråd var, at jeg var blevet kaldt et fjols, fordi jeg ville plukke forglemmigejer til min fader.

Goldschmidt beklager sig i sine "*Livs-Erindringer og Resultater*" over, at han blev kaldt "jøde" af en skomagerdreng i Vordingborg, og tilføjer, at "hans stærke fætter" slog denne dreng til jorden. Hvad mon han ville have sagt, hvis han havde været i Valby Mose uden at kunne slå nogen til jorden, nødt til at døje hån og spot, fordi han opfyldte en pietetspligt mod sin fader? Det er ikke racen, ikke religionen, der fremkalder slige udbrud af råhed. Det er simpelt hen det, at man har støvler på benene og klæder på kroppen, mens de andre går barbenede og i laser. Det fik Goldschmidt og jeg senere at føle i Rom.

Da fader var død, og jeg mange år efter ordnede hans papirer, faldt en gulnet konvolut mig i hænde. Den indeholdt en lille buket hentørrede forglemmigejer i et papir, og på dette stod med en stor, uøvet barnehånd:

> For hver en blomst, jeg plukket har,
> da tænkte jeg på dig, min fader!
> Jeg elsker dig så inderlig,
> og føler mig så lykkelig.

Ja – det er ganske vist skomagerrim; men en syvårs dreng skriver dem vel ikke bedre. Det er mit første digt, og da jeg læste det, fik den afblegede buket vårduft og farve. Min faders milde blik lyste mig atter i møde, og vemodig tænkte jeg på, hvor inderligt jeg havde elsket ham, og hvor lykkeligt et barnehjerte kan slå.

Foruden faders fødselsdag var der en anden fest, der lyste som en stjerne på hverdagslivets ensformige gråhimmel – det var julen! Den var endnu ikke blevet en markedsfest med spræl, halløj og reklame; den var hjemmets og børnenes fest, imødeset hele det lange efterår med barnets glødende længsel.

Allerede i november mærkede vi dens vingeslag. Da kom der fra Blankensteiner en stor pakke, som højtideligt blev åbnet i vor nærværelse. Den indeholdt teaterdekorationer, billeder, guldborter og papir i alle regnbuens farver. Så kom fader og tog mål af marionetteatret, paparkene blev skåret ud til skjolde, hjelme og harnisker. Spyd, sværd og stridsøkser blev lavet af snedkeren, og så blev salen omdannet til et værksted, hvor der blev klistret, malet og ferniseret hver aften, når lektierne var lært. Fader var fra sin barndom en stor mester i al slags paparbejde, og fabrikkens malere leverede fortrinlige tegninger til de våbenmærker, der prydede vore skjolde og rustninger. Men vi holdt os ikke til middelalderen alene, nutiden fik også sin ret, og vort værksted frembragte pragteksemplarer af kaleidoskoper, elektroforer, camera obscuraer og Leidner-flasker. Med vore fættere fra Løveapoteket udgjorde vi en stor børneflok. Der var mange at give til, og fader sad jo ikke inde med store midler; men hans smag, kundskaber og ihærdige arbejde erstattede alt. Når døren til salen fløj op, og det strålende juletræ viste sig, omgivet af våbentrofæer, ulanlanser, faner og ridderrustninger, da stod børnene et øjeblik stille af beundring, inden de med et jubelråb styrtede frem for at finde deres navne på de strålende våben, og når så juletræet var plyndret, begyndte en lystig maskerade af riddere og svende, hvor man ofte havde ondt ved at finde ud af, hvad der hørte til

Løveapoteket og hvad til fabrikken. Jeg har senere set mange fornemme juletræer, hvor en eneste gave havde større værdi end alle vore tilsammen; men aldrig har jeg set så tindrende barneøjne, aldrig hørt så vældig en jubel som ved vore juleaftner på den gamle fabrik.

Så faldt livet atter af i sin jævne, dagligdags gang, og den kunne være trælsom nok for os børn, der kun kendte til søndagens frihed. Om vinteren skulle jeg i skole kl. ni, men allerede kl. halv syv måtte jeg op for at gå morgentur, og disse var ligefrem min rædsel.

Den gang grasserede hydroterapien. Lægerne Bang og Otto prækede vandkuren fanatisk, og Storms gode, gamle vise:

"Min doktor er en ærlig mand;
han siger: du må drikke
alt, hvad du vil, undtagen vand
dét ene duer ikke. –"

var veget for Klampenborg vandkuranstalt og – posten i Gothersgade. Enhver tid har sin Kneipp – kun gik man ikke barbenet til posten.

Til dette uhyre havde fader, forført af Otto, fattet en for mig ulykkelig kærlighed. Den lå for enden af Gothersgade, tæt op til volden, og skulle, efter Ottos sigende, være en gren af Maglevældet ved Roskilde. Bag posten var der et gråmalet skab, hvor en vandmand holdt vagt over de med navn mærkede halvpotteglas. Kuren bestod i at tømme sådan et uhyre, gå over bastionerne til Østerport, vende tilbage, tømme nok et, gå igen, og endelig – o rædsel! – sluge det tredje – alt på fastende hjerte.

Tidligt om morgenen, i vinterkulde, i sne og slud travede vi så op til posten. Der stod så Otto i pels, skindhue og nogle

uhyre, forede bælgvanter, der gav hans forlemmer udseende af luffer. Jeg slap heldigvis med en pægl, men når jeg havde fået den tredje, og i mit tynde tøj travede efter de to andre, ligesom en klippet puddel, kunne jeg føle det kolde vand rumle i min mave som Maglevældet ved Roskilde. Otto gik altid med lange, hurtige skridt og snakkede uophørligt. Ved den anden omgang begyndte han en pudsig gymnastik, som bestod i at sætte de lange, sorte luffer i en roterende bevægelse, hvorved han fik en forbavsende lighed med en vandrende mølle. En dag blev jeg ramt af en vinge og trimlede ned af bastionen; men Otto rejste mig med den tørre bemærkning, "at det var sundt". Når jeg så kom hjem, træt, sulten og forfrossen, fik jeg en skål – agernkaffe. Det var også sundt!

Disse morgenture fortsatte fader med en mærkelig ihærdighed. Jeg tror, at de skadede hans sundhed; thi han blev ofte forkølet, og hans fordøjelse svækkedes. Ja, selv i kolerasommeren travede vi volden rundt uden at ane, at den dødbringende mikrobe lå gemt i det forræderiske vand. Endelig kom Nemesis. Bang fik en vældig brandbyld i nakken og Otto blev syg. Så hørte vi op med vandgangen.

Fader elskede landet og livet i den frie natur. Hans højeste ønske var at få en lille ejendom udenfor byen, hvor han kunne dyrke sin egen have; men han nåede aldrig dette mål. Hans embede bandt ham uafbrudt til fabrikken; selv i sommerferien, hvor vi andre tumlede os på landet hos slægt og venner, gik han ene om i de store, tomme værelser, som blev malede og reparerede.

Som en svag erstatning for dette bundne liv, gjorde han af og til længere ture ud i landet, særlig til Fredensborg, Frederiksborg eller Rungsted, hvor hans gamle ven, kommandør Braëm, ejede "Sømandshvile". På disse ture tog han mig ofte med, og da vi en dag gik ved Rungsted Strand, sagde fader:

"Fra disse store sten derude i vandet så Braëm og jeg englænderne gå i land ved Vedbæk 1807. Det morede os så meget at se de mange barkasser og både, de skinnende hjelme og hestene, som svømmede i land. Men vi anede intet – jeg var den gang kun syv år, og englænderne kom jo som venner. Nogen tid efter kom min fader ud og hentede mig. Jeg undredes over, at han var så alvorlig, og at jeg ikke måtte blive længere på landet. Vi kørte ind med en bonde; men det sidste stykke vej måtte vi gå til fods; thi de engelske standsede vognen omtrent ved Vilhelmsdal. Så kom vi hjem til Store Larsbjørnsstræde, og det var en slem gade, da den lå lige i skudlinjen mod Frue Kirke, og der var kun én post – vandrenderne havde englænderne skåret over.

Nu blev der fortalt, at de byggede batterier og ville bombardere byen; men ingen troede, at det var så farligt; thi de første bomber, som englænderne kastede, nåede ikke ind til byen, ja nogle faldt endog i Peblingesøen.

En dag kom fader hjem i særdeles godt humør. Han havde været ude på Kastelsvolden, og dér havde han set Peymann med hele sin stab iagttage fjenden fra den bastion, der ligger nordligst ud imod Sundet. Peymann havde sagt, at han troede ikke, at englænderne ville gøre os noget; thi "flåden lå jo ganske stille langt derude."

Så lød der et drøn. En bombe fra Svanemøllebatteriet skruede sig i vejret, og kom som et mørkt punkt hvæsende ind imod Kastellet. Peymann fulgte den med øjnene. Den begyndte at dale, og faldt med et stort plask lige i kanten af Kastelsgraven, så vand og mudder stod til alle sider. En lille hund fo'r rasende ned ad voldskrænten og vedblev at bjæffe ad det sted, hvor bomben var faldet.

Hele staben brast i latter, men Peymann vendte sin hest og sagde: "Der kan De se, mine herrer! Fra batterierne kan de ikke nå os, og flåden vogter sig nok for 'Trekroner' – det kender de fra 1801."

Selv Peymann havde ingen anelse om, at der fandtes stærkt armerede batterier, som lå en halv gang nærmere, og altså kunne sende deres bomber helt ind til Kongens Nytorv. Og dér faldt også de første – til stor skade for "Hesten" og hestene foran en bryggervogn.

Alligevel var vi ikke uvirksomme, men søgte at sikre os på samme måde som i de andre huse. Brandkarrene blev fyldt, nogle kom op på loftet, som blev gjort "bombefast" på forskellig måde. Hos os blev det helt belagt med brænde; derover lagdes så sengeklæder, dyner, madrasser og endelig alle min faders bøger – dem anså man for særligt uigennemtrængelige. Man kendte slet ikke noget til den kraft en hundredepunds, faldende bombe har.

Men netop derfor var vi så mærkværdigt trygge, ja næsten ligegyldige. Vagtparaden spillede om formiddagen for masser af tilhørere, og om eftermiddagen gik folk i Kongens Have, hvor der også var musik, og hvor man spiste sin aftensmad i det

grønne. Ja, om det så var tallotteriet, så blev det trukket under trompetfanfarer den 1. september, dagen før bombardementet.

Så kom den ulykkelige 2. september – jeg husker den aften som var det i går. Jeg løb med værtens børn og legede "hest" nede på gaden. Da hørte jeg pludselig et drøn, og i det samme så jeg mod den røde aftenhimmel et stærkt lysende stjerneskud, der gik i en bue fra Vesterport til Frue Kirke. Vi stod stille og så efter det. – Da var det som om det lyste gennem luften, der kom et så bedøvende brag, at vinduesruderne sprang, lidt fra os ramlede en skorsten ned og tog en regn af tagsten med sig. "Det brænder på høloftet!" hørte vi en stemme råbe, og i det samme kom en løbsk hest jagende ned ad gaden. Jeg stak i at græde og glemte ganske, at jeg selv var hest; jeg blev stående stiv, af lutter forskrækkelse, indtil min søster Louise kom løbende og trak mig op til moder, der gik og pakkede vore bedste sager sammen.

Lidt efter kom fader fra Bugges på Nørregade. Han havde med livsfare passeret Frue Plads just som en strejfende bombe havde revet den lange viser af tårnets ur ud imod Dyrkøb. Den lå på jorden og var så lang som en lanse. Han havde hjulpet Bugge med at pakke de bøger og instrumenter, som skulle føres til "Runde Tårn", hvis hule kærnecylinder allerede gemte observatoriets instrumenter og de sjældneste af Universitetsbibliotekets bøger. Bugge havde foreslået, at vi skulle søge ly hos ham i tårnet; men moder ville ikke bort fra vort hjem, og da bomberne særligt regnede ned over det kvartér, vi skulle passere, mente også fader, at det var bedst at blive. Så kom vi ind i vort lille kammer til gården; men vi blev ikke klædt af som ellers. Vi lå fuldt påklædte på sengen med en

lille bylt, som vi skulle tage med os, hvis det brændte. Moder vågede hos os.

Så løjerligt det klinger, faldt jeg i søvn som ellers. Jeg vågnede kun én gang derved, at ruderne klirrede stærkt, og da jeg så hen til vinduet, var himlen ganske rød. Det var Tuteins pakhus, der brændte.

Hen ad morgenen sagtnedes bombardementet, og omtrent kl. otte hørte det op. Folk vovede sig atter ud for at se skaden, og den var ikke så stor som man havde ventet. Mange bygninger havde mistet skorstene og lofter, men vore raske brandfolk havde næsten over alt slukket ilden. Kun Tuteins pakhus i Vimmelskaftet var gået op i luer – det var fyldt med bomuld.

Op ad formiddagen kom Bugge til os. Han havde tilbragt natten på Runde Tårn sammen med sin familie, da hans bolig på Nørregade var stærkt udsat ligesom vor. Han mente, at tårnet var aldeles bombefast og opfordrede os på ny til at søge ly hos ham.

Så drog vi da om eftermiddagen afsted, førende vore bedste ejendele med os – men hvor så gaderne dog ud! Mange steder, især ved Petri Kirke, var de så oprevne og så oversåede med glasstumper og splintrede brosten, at vi børn måtte bæres eller langes over de dybe, tragtformede huller. I Skidenstræde [Note 4)] var det næsten ikke muligt at komme frem for folk med alskens flyttegods, og da vi nåede tårnet, var indgangen så belemret af børe og bylter, at vi nær aldrig var sluppet ind. Bugge gjorde indsigelse mod alt dette flytteri; men der var ingen, der brød sig om det – de blev ved at læsse af og bære op, skrammel og kostbarheder mellem hverandre. Alt var vild jagen og forvirring.

Endelig nåede vi op i tårnets øverste del. Observatoriet var rømmet; men vi drenge fik lov at lege på platformen. Da klokken slog syv på Frue Kirke så vi de første bomber og brandraketter tegne sig mod himlen. De sidste havde en egen, hvæsende lyd og en lang lysende hale. De lignede alenlange kræmmerhuse af jernblik, havde en skarp, tvehaget spids og kroge på siderne, for at de kunne hage sig fast. Drivsatsen lå i kræmmerhusets øverste del, men i den nederste havde de en brandsats, som smeltede og løb ud af sidehuller som flydende ild. Denne brandsats udbredte tillige en så kvælende røg, at ingen kunne komme i nærheden af dem. De var opfundne af sir William Congreve, og dette barbariske våben var først anvendt i krigen mod Tippu Sahib i Indien; nu blev de i massevis slynget mod det ulykkelige København, og det var også en af dem, der stak Frue Kirkes spir i brand.

Bomberne brød fader og Bugge sig ikke meget om. De kunne slukkes med en dyne eller man kunne skrue brandrøret af; men for brandraketterne var de meget ængstelige. Tårnet selv var jo sikkert nok; men hvis en brandpil skulle bane sig vej til tårnet gennem glughullerne, var vi fortabte; – den ville straks stikke ild i de møbler og sengeklæder, hvormed sneglegangen var opfyldt.

Vi tilbragte derfor en meget urolig nat. Det lød uafbrudt som torden. Gennem vinduerne kunne vi se, hvor himlen blev rød; men det var ikke morgengryet, det var brandskæret. Der faldt et par bomber på platformen uden at gøre skade, men de gjorde både mig og moder meget forskrækkede; thi det gav en hul, drønende lyd ned gennem sneglegangen, og vi var så bange for, at en bombe skulle falde i den.

Bombardementet varede til langt op ad dagen; men da det endelig sagtnede, var både fader og Bugge enige om, at tårnet ikke var noget sikkert opholdssted. En stor del af de bomber og brandpile, der var rettede mod Frue Kirke, faldt ned omkring os, og hvis de omliggende gader blev skudt i brand, ville man ikke kunne være der for hede. Fader mente derfor, at vi skulle gå tilbage til St. Larsbjørnsstræde, for at se, hvorledes det stod til dér, og med bedrøvet sind tog vi afsked med Bugges rare familie.

Kun med den største vanskelighed nåede vi ned. Hele den sidste del af tårngangen var så proppet med flyttegods, at vi nær aldrig var sluppet igennem, og da vi kom til Frue Kirke, lå alt i grus og ruiner. Det var en sørgelig og besværlig gang til vort gamle hjem; men da vi nåede det, blev sorgen endnu større. Det lå i ruiner med afbrændt tag og sammenstyrtede lofter. Fader havde mistet alt – vi havde kun vor forbandelse mod englænderne tilbage.

Og den udøste fader i rigt mål; thi han var en heftig mand. Moder græd stille hele tiden. Hun bar min lille broder Adolf på armen; fader gik med mig og Louise ved hånden. Adolf var den gang knap to år, Louise ni.

Vi gik op ad St. Pedersstræde for at nå volden. Enkelte bomber begyndte igen at falde, men under voldens skråninger var der dækning, og den blev også benyttet. Mange steder havde folk gravet sig huller, eller rettere, huler ind i volden, og her sad de med deres ejendele, glade over at kunne friste deres fattige liv og frelse deres små.

Vi hørte skud fra Pesthusbatteriet og turde derfor ikke gå over Langebro. Den var så fuld af flyttende og flygtende, at den

næppe kunne bære, og blev den ramt, var det den sikre undergang. Vi gik derfor ned ad den gade, man kaldte "Bag Slottet" og derfra ind over Ridebanen. Slottet lå øde og afbrændt – det stod i sådan underlig harmoni med alt det øvrige, at man kunne tro, at englænderne lige havde brændt det af. Løngangene var propfulde af mennesker, gamle og unge, ringe og rige. Her troede man sig fuldstændig sikker – lofterne var jo hvælvede, og englænderne ville jo ikke falde på at beskyde en brandtomt. Det slog også til; men ved Stormbroen var dog en lygtepæl splintret tæt ved Ridehuset, og en bombe faldt i det store kgl. bibliotek.

Vi kom ud bag Børsen og nåede den gamle Knippelsbro, men den var så fuld af flyttegods på vogne og børe, at vi nær aldrig var kommet over. Herfra kunne vi se det glimte ude i vest. – Bombardementet begyndte på ny, og man var i den største rædsel for, at Pesthusbatteriet skulle bombardere Amager, som nu rummede over halvdelen af det flygtende København. Men denne aften blev dets ild rettet mod tømmerpladsen, og kun enkelte bomber nåede Christianshavn.

Trods dette skulle vi dog ikke undgå vor skæbne. Da vi nåede Brogade, slog en granat ned i et tag, så at stenene regnede ned omkring os. En stump traf min broder Adolf i hovedet, og som død blev han båret ind på apoteket. Her kom han til sig selv igen, og vi fortsatte så vor tunge gang ud til Amager. Langt om længe fik vi plads hos en bonde, og herfra så jeg tømmerpladsens og Frue Kirkes brand. Spiret viste først en lille blå lue højt oppe; så hylledes det i flammer, de tre gyldne kroner lyste stærkt i ildens glans – så styrtede det med et fjernt tordenbrag, fulgt af tre vilde, brølende sejrshyl – det var

briterne, der jublede over at have ødelagt en af de skønneste kirker i Danmark. Fader stod ligbleg og stirrede op mod den tomme plet. Så knugede han min hånd og sagde: "Glem ikke dette og giv aldrig en englænder din hånd!" Det har jeg aldrig gjort, og glemt har jeg heller ikke, som du ser."

Men glemsel er livets lod. Den generation, der oplevede bombardementet, huskede det med hadets ild. For den næste er det allerede tradition, og for den tredje noget, der passerede, "fordi vi bar os dumt ad." Men jeg har ikke glemt min faders bitreste barndomsminde. Over mit skrivebord hænger endnu de gamle kolorerede kobberstik efter Eckersbergs bekendte malerier, og min slægts genvordigheder formede sig senere til novellen "*Den gamle Terrin*", hvor talrige enkeltheder er benyttede til et billede, som ikke er "rutine", men sandhed.

Femte kapitel

Min bedstefaders hjem. – "Sorte Hane". – I det gamle kalkbrænderi.

"I Nybrogade, dér, hvor nu
en stiv, moderne bygning står,
dér lå i længst forgangne år
en underlig, en gammel gård.
Lavt var dens tag, og mørk dens væg,
men over porten strunk og stolt
en kulsort hane kure holdt
som ville den med næb og klo
forsvare redens trygge ro.
Det hele bar et sælsomt præg
af gammeldags beskedenhed,
af hygge, hjemlighed og fred."

Disse linjer, som er skrevet i 1861 til min morbroder apoteker Jørgen Bechs sølvbryllup, tegner i brede rids "Sorte Hane", det gamle, historiske sæbesyderi, der tidligere havde facade ud imod Magstræde, mens den i min bedstefaders tid vendte ud mod Nybrogade som nr. 19. Allerede 1674, 8. august, fik Hans og Jakob Nielsen samt Lorens Kreyer privilegium på at anlægge et sæbesyderi i Magstræde nr. 9 (Nybrogade nr. 19, nu 22), og det var dette, som under den store brand 1728 blev så skæbnesvangert for Snarens Kvarter. Trods at Magstrædes hjørnehuse ud til Rådhusstræde var nedbrudte, nåede ilden dog

fredag morgen d. 22. oktober sæbesyderiet, som tændte alle de omliggende bygninger og forplantede ilden gennem Snaregade lige til Naboløs. Her lå en stor gård, der tilhørte kræmmeren J. G. Häuserich, og her stod en svær kamp mellem ilden på den ene side, fodgardister og Holmens folk på den anden. Endelig sejrede de sidste, og derved hindredes ilden i at bane sig vej gennem det tætbebyggede Højbro til Kongens Nytorv.

Når vi gik forbi Assistenshuset og det gamle, løjerlige vejerhus, som den gang lå for enden af Nybrogade, fortalte bedstefader mig om denne ildebrand og pegede med sin gule bambusstok på de huse, han talte om. I Københavns anden store brand, 1795, blev "Sorte Hane" urørt af ilden; men denne fortærede min bedstefaders fædrenehjem i Frederiksberggade nr. 20. Denne brand, som lagde byen øde helt nede fra den nuværende Niels Juelsgade og op til Vestervold, havde gjort et stærkt indtryk på den trettenårige dreng, og han beholdt hele sit liv en vis nervøs frygt for ild, der især kulminerede under tordenvejr. Ved slige lejligheder kunne han blive aldeles ude af sig selv, og jeg erindrer, at han under en tordenbyge, som overfaldt os på Lyngby Landevej, blev så betaget, at han stod af vognen og tog hjem til fods.

Som sine brødre var min bedstefader fra barn af bestemt til handelen, og han kom, efter datidens skik, i lære hos Peter Nielsen på Christianshavn, senere hos Saabye. Knap tyve år gammel etablerede han sig som sæbesyder i "Sorte Hane", blev senere grosserer, skibsreder, oliemøller, kalkfabrikant og brandassurandør. Hans liv var idel virksomhed og flid, så at han ved sin død var en af Københavns mest agtede og ansete købmænd.

Det nye århundrede, som indviedes med slaget på Rheden og krigen med England, var ikke gunstigt for en begyndende virksomhed, og denne indskrænkedes derfor i de første år til "Sorte Hane", som må have været en slags basilisk, siden den lavede grønne sæbeæg.

Men under 2. juli 1806 står der i min morfaders almanak: "Vandt mig Borgerskab som Gross-Handler. Gud velsigne et hver af mine Foretagender, som fremmer mit og Brødres Held." –

Hermed begyndte en helt ny æra for livet i Nybrogade. Den 23. januar 1807 ægtede han min bedstemoder Ellen Sophie Magdalene Meyer (f. 21. febr. 1784, død 20. febr. 1846), en datter af te- og porcelænshandler Jacob Albert Meyer (f. 6. marts 1744, død 15. juli 1817) og Anna Sophie Wang, gift 14. marts 1783.

Bombardementsåret forløb forholdsvis heldigt for det nygifte par; thi med undtagelse af den splintrede lygtepæl, skete der ingen malheur i "Sorte Hane". Året 1808, som indlededes med Christian den Syvendes død, blev fødselsåret for den første søn Jørgen Albert, der fødtes den 24. februar. Han tog farmaceutisk eksamen 23. august 1829 og blev ejer af Løveapoteket, som han solgte 1859. I 1836 ægtede han Mathilde Becker, en datter af generalkrigskommissær Carl Friderich Becker til Tirsbæk ved Vejle. I 1865 købte han hovedgården Tårnborg ved Korsør, hvor han døde i september 1876.

To år efter fødtes min moder, Sophie Louise, d. 22. januar, og 1812, 4. maj, den anden søn, Edvard Bech, der senere blev dansk konsul i New York, købmand og ejer af de store jernminer ved Poughkeepsie, der i lang tid syntes uudtømmelige.

Den yngste søn, August Willads, kom til verden d. 21. juli 1815. Han blev landbrugselev 1. marts 1837 hos Valentiner på Gjorsløv, og senere ejer af herregården Fredsholm ved Nakskov. I 1845 købte han godset Valbygård ved Slagelse, som ejedes af statsminister P. Chr. Stemann, og senere Brorupgård, der i sin tid havde tilhørt Holberg.

Af min moders to yngste søstre blev Clara Bech, som var født d. 21. december 1817, den 4. maj 1841 gift med cand. jur. Henrik Meincke (f. 9. juli 1813), forpagter af Søholt ved Maribo, senere af Maribo Ladegård under grevskabet Knuthenborg og i sin tid ejer af Gammelgård og Skovnæs.

Den anden søster, Ida Marie Bech, fødtes d. 11. april 1825. Hun ægtede d. 20. september 1847 cand. theol. Ole Bernth Suhr, senere chef for det bekendte gamle handelshus J. P. Suhr & Søn.

Af alle disse, min barndoms bedste venner og veninder, er nu kun Henrik Meincke tilbage. Jeg skylder dem alle en række af gode og lyse minder.

Den gamle gård i Nybrogade var kun i mådelig stand, da min bedstefader overtog den. Bolværkerne ud til kanalen var forfaldne, grunden slet piloteret, ja, i det gamle sæbesyderi var kedlen ikke fornyet siden 1777. Men "tiderne var onde og riget i gæld", som det så smukt hedder i historien; thi endnu i 1813 måtte man give 140 kurantdalersedler for én species i sølv, og min gamle, eller rettere, den gang unge bedstefader, havde den ærgrelse at måtte betale 560 rigsdaler for et par "ungerske støvler med kvaster".

Men også hele kvarteret stod i gæld til fortiden. Fra vinduerne havde man det trøstesløse syn af Christiansborgs

forbrændte, røgslagne mure, bygningerne mod vest var små og uanselige – man mindes endnu det lave hus på hjørnet af Nybrogade og Rådhusstrædet som en lilleputresidens, der først faldt i slutningen af firserne.

Ved Sandkisten for enden af Nybrogade viftede grønne træer; tungtlastede pæreskuder sendte om efteråret deres frugtduft ud over gaden og prangede med kunstige girandoler af bergamotter og karviller, stukket på tøndebånd – det hele havde en vis landlig karaktér, som ikke fornægtede sig selv om vinteren, når bedstefaders tospænderkane klingrede ned ad gaden og isen lagde sin blanke landevej helt over til Amager. Da kom der liv både i mennesker og dyr, og hvad de sidste den gang kunne præstere ses af en notits i bedstefaders almanak under 28. januar 1815. Efter først at have bemærket, at hans kones søster, Lene Winstrup, havde fået en søn, den senere bekendte arkitekt Albert Winstrup, fortsætter han lakonisk: "Og såes det sjældne Syn, at en Ræv løb her på Gravene på Isen, som levende blev fanget ved Mogens Triers Slæbested om Morgenen k1.9½."

I det samme mærkværdige år gjorde den gamle sæbekedel revolution. Den ville ikke længere "baske", men "gludede i kåget", ja – "kogte med potten alene", hvilket er toppunktet af en sæbekedels nederdrægtighed. Men bedstefader forstod ikke spøg i det kapitel. Efter at han en morgen kl. fire havde forvisset sig om, "at den dampede skrækkeligt voldsomt uden at ville trække eller baske", blev den "brudt ned og muret om med forandring af rørene, og gik da alt efter ønske".

Dette var dog kun småting; thi der forestod den gamle gård en forandring, som skulle give den et helt nyt udseende. Den 12.

maj overraskedes gadens beboere ved at se store pramme losse sten ved bolværket. Den 27. juni begyndte rambukkene deres tunge arbejde, og i en hel måned rammedes der svære pæle ned i grunden indtil kælderbjælkerne kunne lægges d. 5. august. Den 9. september blev "salsbjælkerne lagte" og den 26. indløste murermester Blom sit løfte om "at have Sparreværket rejst, og Krands sadt på Gaarden."

"Den står –
Til den ved Tidens Tand ej meer formår."

skrev min bedstefader den dag i sin almanak.

Den 4. juni 1816 begyndtes opførelsen af det store pakhus ud til Magstrædet nr. 10, "alt sammen akkorderet med Blom fuldfærdig for 6.500 rd.", og den 19. oktober om aftenen flyttede familien ind i den nybyggede gård, som ved sin anselige højde, sine røde, massive mure og hele solide præg stak mærkeligt af mod den gamle "Sorte Hane", der nu kun blev brugt til kontor og bolig for fuldmægtig Nyholm og familiens læge, doktor Crone.

Der lå et stænk af melankoli på bunden af min bedstefaders karakter, og det kommer frem som et hjertesuk midt i glæden over at have fuldført et stort og anseligt byggeværk.

"Jeg oprejste den – Gud ved, hvem der skal nedbryde den", skriver han – men endnu knejser den røde gård, rank og urørt, som var den muret i dag. Den har, som Nybrogade i det hele, ikke fulgt med det København, som kommer, og når jeg i forbigående nikker til min fordums barndomskammerat og ser ind i den gamle gård, dukke talrige glade minder op i mit sind, og jeg synes slet ikke, at det ville være underligt, om jeg hørte

min bedstefaders kaldende stemme. Kun ét forstår jeg ikke: At det er over halvhundrede år siden, at den klang mig i møde.

Ja, denne gård var i sandhed et hjem! – et hjem for kærlighed, for tro, for orden og arbejde. Man halede ikke "livskravet" til vejrs på en stang, lod det ikke som en vejrhane snurre rundt for skiftende stemninger – nej, man bar det dybt i sig selv, styrede efter det som et kompas uden misvisning, og var der noget, som var bandlyst fra dette hjem, så var det alt bulder og bavl, al reklame og spræl, al "væren med" i døgnets snurrende døgnflueliv. Det var et hjem for stille nøjsomhed, ihærdigt arbejde og fast vilje – derfor blev det lykkeligt og stort.

Dette opfattede jeg kun dunkelt som barn. Da var hjemmet i Nybrogade for mig væsentligt søndagens og feriernes hjem med milde, venlige ansigter, lysende juletræer og klingende kaneture. Her samledes børnebørnene i en flok så stor, at den snævre hjørnestue næppe kunne rumme dem, og derfor gik legen ad trapper og gange i gård og i stald, i pakhus og port, til bedstefader åbnede et vindue og råbte: "Hvad er dette her for noget?" – Så listede man slukøret op, fik fat i gnavposen eller kiggede i "kukkassen" til man faldt i søvn.

Når jeg så skulle hjem langs den øde, isbelagte kanal i mørke og bidende blæst, mødte der mig et syn, som altid skar mig i hjertet. På fortovet foran vejerhuset lå under en osende tranlygte en gammel, udlevet kælling, så lang hun var hen ad fliserne og skurede en rødsten rastløs frem og tilbage. Hun havde næppe de pjalter, hun kunne skjule sig i, flisen var hulslidt af hendes ihærdige skuren, og i rendestenen stod en rusten blikkasse, hvori hun med rystende hånd øste rødstenssmuldet fra flisens huling. Hun bad aldrig om noget,

så af og til op i luften med et mat, usigelig trøstesløst blik, og skurede så videre. Det var "Rødstenskællingen" – en kendt figur fra det københavnske gadeliv. Fader gav hende altid noget, og kom jeg alene, gjorde jeg det samme – forskellen mellem de varme, hyggelige, lyse stuer og dette ensomme slid i vinteraftenens mørke var så stor, at jeg tit var nær ved at græde. Penge ejede jeg ikke – men jeg havde mine erobringer fra tebordet, julekage, tvebakker, kort sagt alt, hvad vi drenge indbefattede under fællesbegrebet "guf". Det gav jeg hende, og hun spiste det med en sulten ravns grådighed.

Fra ganske lille havde jeg et ualmindeligt øre for vers. De hang klinede i min erindring som svalereder under et tag, og manglede der en linje, kunne jeg lave den selv. Dette morede bedstefader, og når han var færdig med sin whist, blev jeg stillet op på et bord og gjorde mine kunster. En aften havde jeg fremsagt

> Der står en smedje på Helgoland,
> så ensom den står på det hvide sand.
> Dér svinger Vølund, smeden, med flid
> den tunge hammer ved midnatstid. –

og jeg havde gjort det med en bravour, som bevirkede, at bedstefader forærede mig en af Christian den Femtes gamle kroner, vel indsvøbt i papir. Med denne skat vandrede jeg afsted – det var det første honorar, som poesien havde indbragt mig – og så stod jeg atter foran "Rødstenskællingen". Hun så op imod mig med sit tunge, fortvivlede blik, og så sagde jeg: "Vil du ha' den?"

Jeg lukkede papiret op, men da hun så kronen, virrede hun med hovedet og sagde: "Den er for stor – den har du ikke lov at

give mig!" og så skurede hun rastløst videre.

Jeg gik bedrøvet hjem – den aften havde jeg ingen kage.

I min barnlige fantasi spillede "Sorte Hane" dog hovedrollen – derfor husker jeg den så godt endnu. Det var en lav bygning med et fremskydende, røgslået tag. Murene var strøget med sort cement, hvori der funklede glasstumper, og over den lave, skråtstribede indgangsdør stod bomærket: en sort hane med rød kam på en gulbrun tønde.

Indenfor var rummet tvedelt. Til venstre stod den store, blanke kobberkedel på et muret fundament med fyrhuller, og til højre gik man ad et par trin ned til de stenkamre, hvori sæben svaledes og lagredes. Til daglig var der ikke ret meget at se, men når de sydede, var jeg en sikker mand. Da flammede luerne lystigt under "potten", kedlen klukkede med bristende bobler, halvnøgne mænd rørte i den med lange stænger, og hvide dampe fyldte rummet, steg som skyer mod loftet, væltede som hvide tågeskikkelser ud i den lille gård og forsvandt højt oppe over tagryggen som smeltende bomuldsfnug. Der var noget dæmonisk, syntes jeg, i dette af luer og dampe opfyldte rum. Kedlen syntes mig at kunne sluge mennesker, og med rædsel lyttede jeg til stuepigens fortælling om en karl, som af skinsyge havde skubbet sin medbejler i kedlen, hvor man kun fandt hans ur og hans knapper.

Denne myte – thi andet har det næppe været – troede jeg virkelig på, og det gav anledningen til min fortælling "Stærke Jørgen". Senere har jeg indset begivenhedens umulighed og undret mig over, hvor et barneøje tager fejl af rum og dimensioner – det sér alt i gigantisk størrelse, fordi det måler

efter sin egen lille person. Da jeg skrev "Stærke Jørgen", var der for mig intet underligt i begivenheden – ja, jeg syntes endog, at den var vel forenelig med en voldsom lidenskabs brutale kraft, således som denne ytrer sig hos en rå, dyrisk natur. Men da jeg så fik fat i min bedstefaders optegnelser, måtte jeg smile. Denne kedel, der for mig stod som springvandsbassinet på Gammel Torv, var kun lidt over to alen i diameter og noget over en alen dyb "og vejede den i Alt 22 Lispund 4 Pund svensk kaaber". Ganske vist har kedlens "krans" været noget større; men sandsynligheden for "Stærke Jørgens" bedrift alligevel mindre.

Bag ved sæbesyderiet lå der en lille, holbergsk gård, hvorfra en stentrappe med messingrækværk førte op til bedstefaders kontor. Gården var for lille til at lege i; men så var der materialkamret og "kontoret", hvor Nyholm regerede, når bedstefader var på Børsen. Man havde den gang ingen museer, men materialkamret var lige så godt som det etnografiske – i det mindste for mig. Her stod mange mærkelige ting. Indiske pagoder, Porcelænstårnet i Nankin, grønlandske kajakker, ostindiske harnisker, savrokkenæb, hvalros- og narhvaltænder vidnede om købmandslivet og kaptajnerne på de lange rejser. Det var Rises "*Archiv for Historie og Geografi*" in natura, og som ung naturforsker havde det min højeste beundring.

På den modsatte side lå kontoret, husets helligdom. Det var et ægte gammeldags købmandskontor med to fag ud til Nybrogade og på midtpillen et gammelt, støt gående ur med forgyldte sving og bugter.

Skranken og pulten dominerede værelset. Den sidste syntes mig et lille hus med fire døre og en gårdsplads, belagt med et

stridhåret kokostæppe. Her kravlede jeg ind, når bedstefader kom, og så lod han, som han ikke så mig. Jeg kunne også agere gårdhund og bide Nyholm i benene, hvilket han dog ikke satte nogen særlig pris på; men størst var glæden, når bedstefader spurgte: "Nå! – Finder du noget?" – Så gav jeg mig til at gå til bunds i kokostæppets trævler, og så fandt jeg dejlige tolv- og firetyveskillinger, som bedstefader mente, at Frederik den Fjerde nok kunne have tabt, da han sidst var der. I lang tid troede jeg dette, og først senere gik det op for mig, at den gamle, hvis yndling jeg var, selv kastede disse mønter under pulten, for at jeg skulle finde dem.

Skønt bedstefaders forretning var meget betydelig, havde forretningslivet på kontoret en underlig dæmpet, næsten lydløs gang, der mindede om urets over pulten. Man havde i de tider ingen telegraf, blev ikke nervøst kimet op af telefonens klokke, og jollede ikke afsted på cykel for at gøre geschäft. Man trompeterede heller ikke i aviserne, rakkede ikke sine konkurrenter til og advarede ikke "mod efterligninger". Nej, alt var så besynderligt, stille. Nyholm skrev sindigt ved den ene ende af pulten, bedstefader ved den anden. Jeg tændte voksstabelen for at man sindigt kunne forsegle breve, og så kom Strandmøllens kusk med sin store kalveskinds tegnebog og betalte penge. Så gik bedstefader på Børsen, Nyholm så ud ad vinduet, og jeg lagde mig til at sove under pulten – der var såmænd ingen, der forstyrrede os.

Det var i det hele taget et underligt, spagfærdigt handelsliv, som den gang rørte sig i København, der i mange henseender lignede en stor provinsby. Klokken otte om morgenen rumlede diligencen op gennem Købmagergade med passagerer og

provinspost; men posten til Hamborg gik kun to gange om ugen, så der var gode stunder til at skrive. Om jernbaner havde man hørt tale fra udlandet, af dampskibe havde man sét røgen fra "*Caledonia*", og hvad telegrammer angik, så brugte enkelte snedige købmænd en ridende kurér, som kunne bringe kurslisten fra Hamborg en dag tidligere end posten. Hvor man havde sine skibe – om de lå på havets bund eller i havn – vidste ingen, og det klinger næsten naivt, når der i optegnelserne står: "I dag kom Ratzan uforvarende tilbage fra Helsingør med skade på 'bogsprydet'", eller det mere glædelige "Kom Petersen i dag ganske uventet hjem fra St. Petersborg i god behold med olie, aske, talg, sæbe". Man kan derfor ikke undres over, at bedstefader af og til ledsagede sine skibe med et fromt ønske, såsom: "I dag afgik kaptajn Holm til Bergen og derfra til Neapel og Messina. Gud give ham held og lykke med skib og ladning – Fisk! 3000 neg."

Hans skibe gik på mange havne, lige fra Grønland, hvor Holm med skonnerten "*Ida*" drev "Sælhund- og Wahlrosze-Fangst" og ned til Messina, hvorfra de vendte tilbage med "Druer og Frugt". Hans andre kaptajner, Brosgaard, Børsøe, Davidsen, List, Mathiesen o.fl. sejlede på Reval, Riga, Newcastle, Amsterdam og Lissabon; men hans stadigste og største fart var dog på St. Petersborg, hvor man den gang må have trængt svært til kridt, thi galeasen "*To Brødre*", ført af hans gamle, trofaste kaptajn Petersen, gik altid først til Stevns for at indtage denne mærkelige artikel. Petersen spillede derfor en stor rolle i Nybrogade, og når lav barometerstand forsinkede hans komme, stod humørbarometret – af og til – på storm.

Man sejlede langsomt i de dage, og fik man is eller kontrær vind, sejlede man slet ikke, men søgte nødhavn. Turen til St. Petersborg kunne under gunstige forhold gøres på seks til otte dage, men det kunne også hænde at et skib "lå tre uger i søen" inden det nåede hjem. Også farten på England kunne være hård nok. Man forbavses, når man træffer følgende optegnelser: "1816, d. 20. december. Brosgaard afgået til Newcastle. Forlod Helsingør red d. 25. december med meget svær storm af SW-W. Den 1. januar lå Brosgaard i Gøteborg og havde måttet søge den som nødhavn. Den 27. januar lå Brosgaard endnu i Gøteborg for udgående. Den 26. marts lå Brosgaard endnu i Gøteborg på udrejse til Newcastle. Altså i alt lagt i trende måneder af mangel på vind". – Det var heldigt, at Brosgaard ikke skulle over og hente kong Jakob; thi så var der vist blevet brændt adskillige hekse i Helsingør. Han kom nemlig først tilbage i slutningen af juni og havde således været et halvt år om en rejse, der nu af vore dampere kan gøres på en uge.

En købmands liv er gentagelsernes liv. Dagen deles mellem kontoret, Børsen og hjemmet; tiden timesættes med næsten matematisk nøjagtighed – der bliver noget af et bornholmsk stueurs gang i det hele, og resultatet bliver ofte en filistrøs vanesløvhed, der slår over i vranten pirrelighed, når skæbnen kaster sten i værket. Heldigvis blev min bedstefader ikke påvirket således. Han kunne, som de fleste, til tider bruse op og buldre løs, når noget gik på tværs; men vranten særhed lå langt fra hans karakter. Hvad enkelte opfattede således, var snarere øjeblikke, hvor en vis tungsindig stemning kunne få overtaget. Når man så denne stærke, firskårne skikkelse, dette brede,

djærve ansigt med de milde grå øjne og det venlige smil, fik man ikke indtrykket af en vranten grosserer, men af en støt og bestemt personlighed, der vidste, at orden er tingenes moral og arbejde livets mål. Således som Gertner har malet ham, således så han ud, og det var vel næppe en tilfældighed, at dette billede vakte en mer end almindelig opmærksomhed og skaffede Gertner indgang i vide kredse. Men hvad kunstneren ikke ret har fået frem og hvad der dannede grunddybet i min bedstefaders karakter, var det mildt vemodige, det kærlige – ja jeg kan fristes til et sige det fromt barnlige i sind og tanke. Han elskede naturen, han elskede børn og han elskede musik; men han hadede lirekasser, og særlig var "den store tromme" ham overmåde modbydelig. Mens man nu til dags har sat reklamen i system og oprettet ikke så få gensidige selvros-selskaber, var alt, hvad der hendrog opmærksomheden på hans person, ham ganske vederstyggeligt. Jeg skal anføre et eksempel derpå.

Jørgen Peter Bech junior. Efter Gertners maleri.

Han holdt heste og vogn, også en stor kane, men i den sidste tror jeg aldrig, han har været – den var børnenes vinterfornøjelse. Vognen var efterhånden blevet gammel, og der trængtes stærkt til en ny, men han ville ikke høre noget derom. Endelig sejrede damerne, og en flunkende ny wienervogn blev anskaffet til stor glæde for Peter, familiens mangeårige kusk. Han striglede "de røde", pudsede seletøjet og svingede op for

porten – det var jo første gang han skulle ud med "grosserens" nye vogn. Bedstefader kom ned, tog vognen skarpt i øjesyn og sagde så, noget ærgerlig: "Hvor er den gamle vogn?"

Ja, den stod da på kalkbrænderiet.

"Nå! – Så kør ned ad Naboløs, Klosterstræde og ad Violstræde til Nørreport og så ad Farimagsvejen."

Peter syntes, at det var en løjerlig vej for et herskabskøretøj, men han turde ikke mukke, og de røde travede ud. Men da vognen kom til Løveapoteket, drejede Peter lumskelig ned ad Vimmelskaftet. Bedstefader mærkede intet, før han kom til Østergade – dér vendte folk hovederne og gjorde bemærkninger om den nye vogn. Da stak bedstefader hovedet ud af vinduet, der lød et tordnende: Holdt!, og den befippede Peter ville vende. Men bedstefader var i samme nu ude af vognen, smældede døren hårdt i og råbte: "Kør med karossen! – Jeg går til fods!" – Og så spadserede han til kalkbrænderiet, hvor Peter fik en yderligere røffel.

Skønt bedstefader var en sund og kraftig natur, blev han dog gentagne gange hårdt hjemsøgt af arthritis, en sygdom, der synes at have ligget som en lurende dæmon i den Bechske familie. Han havde allerede været angrebet af denne pinefulde sygdom 1808, men ti år efter brød den frem med fornyet styrke, og 1818 blev et rent jammersminde for ham. Fra årets begyndelse lige til 1820 led han forfærdeligt, men der er noget højst rørende i hans optegnelser fra denne periode. Det er blot korte, kategoriske bulletiner for den 1. i hver måned, og skønt det stadigt klinger: "Gigten vedvarende med megen smerte, trods alle forsøg fra medicinens side", lyder der ikke en klage – alt er tålmod og stille resignation.

Det er ikke ham det gælder, men hans syge broder og frygten for, at han selv skal komme ud af virksomhed og derved skabe sine kære umilde kår. For disse tanker har han ingen ro – de piner ham mere end smerterne. Midt under sygdommen lyder det: "Lod mig køre ud til Friederichsberg og gik op til min syge broder Johannes, men med megen smerte."

Da terminen kommer med travlhed og omsætning, håber han på, at "den skønne sommer" skal bringe ham lindring. Men håbet skuffes, hans uro stiger, og hele hans tilstand tegnes klart i denne lille note: "På Børsen, gående meget slet og smertefuld ved stok efter seks måneders fraværelse. – Intet at fortjene –"

Så tog han med sin familie ud til "Nye Østre Kalkfabrique for at nyde luften", men hver måned klinger det: "Gigten vedholdende det samme med megen smerte – kan ikke gå." I slutningen af september slutter han sit landliv med: "Flyttede til byen, og flyttede, desværre for mig, også gigten med, så at jeg hinkede i denne måneds slutning som i mai måneds begyndelse."

Vinteren 1819 gik under de samme triste forhold, og sommeropholdet tegner han træffende således: "Flyttede 4. juny ud til 'Venneminde' for min gigt-svaghed; men det synes, som om jeg kom i en lygte. På dette 'Venneminde' ingen sommerglæder – brak vand og varme, slet medicin for gigten." Så stopper han i fortvivlelse med sine optegnelser – "lygten" har været ham for drøj. Med hensyn til denne lignelse skal jeg oplyse, at "Venneminde", som lå på Jagtvejen, nær Vibenshus, havde et utroligt antal vinduer, og han holdt ikke af, at være den præs, der gav lygten glans.

Når jeg kortelig har dvælet ved disse sørgelige år, er det ikke blot, fordi de bærer vidne om hans tålmodige standhaftighed, men også fordi de står i et mærkeligt forhold til min egen skæbne. Det er underligt at se, hvorledes svundne jammersår kan gå igen som slægtens uundgåelige Nemesis. Alt, hvad der pinte ham i hans 26. år og 10 år senere, ramte efter fyrretyve år også mig, ødelagde min ungdom, kastede mig ud af min vej og førte mig til fortvivlelsen rand. Alt er nøjagtig det samme: Alder, periodicitet, lokalisation, ja selv det årelange forløb stemmer på en så forunderlig måde, at jeg troede at læse min egen sygehistorie i denne blegede skrift på de gulnede almanakblade. Det er for mig det mærkeligste eksempel på atavisme, gådefuldt og uforklarligt.

Folk, som kun overfladisk kendte ham, kunne af hans stille, indadvendte natur, hans store ordenssans og rastløse arbejdsomhed let komme til den tro, at kontoret var hans egentlige liv, og Børsen det sted, hvor han bedst følte sig hjemme. Og hvor fejlagtig var så denne, i øvrigt ganske almindelige opfattelse! Kontorstøvet kom aldrig længere end til hans støvler, og aldrig var han gladere, end når han kunne ryste det af sig enten i glad samlag med gode venner eller i Guds frie natur. Hans optegnelser bærer atter og atter vidne derom. Det er skildringer af hårde, barske vintre, hvor hans skibe forliser og magistratens brænde slipper op; men så kommer våren og varmen. Han følger det frembrydende forår, glæder sig over dets solskin og blomster, jubler over, at skoven er grøn den 9. april, og kører ud til sin lille jordlod "ved Krudtmøllen på Amager", for at se til den dræende rug, der i reglen er "sået for tykt, så at den må afhugges til grønfoder".

Men mest af alt tiltaler ham Nordsjællands dejlige natur. Han fortæller, hvorledes han "i pintse-helligdage besøger det yndige Frederiksborg" og på ruden finder "Mathildes ord": "*O! keep me innocent; make others great*", og hvorledes han derfra drager til Esrom og Fredensborg "i det yndigste vejr af verden".

En sådan landtur var for ham, den indestængte og i sin egen natur indesluttede, toppunktet af al jordisk nydelse, og da den korte ferie er endt, skriver han (23. juni):

O! at jeg atter vende skal tilbage
til hovedstadens vilde vrimmelby!
Af ingen kendt, svandt her de lyse dage.
O! at jeg dig, mit Fredensborg, skal fly!

Man vil måske finde disse linjer meget betydningsløse; men jeg er overbevist om, at hvis Ewald havde kradset dem på en rude i Rungsted, ville denne være blevet lige så berømt som Caroline Mathildes – *Nomen facit omen*!

Den næste note lyder (28. juni): "Petersen og Holm afgåede med kridt til Petersborg." – Han er igen den bundne fugl! I det stille, støvede kontor stirrer han gennem ruden efter en solbeskinnet, langsomt vigende vårsky – pinseturen.

Min bedstefaders store kærlighed til naturen og dens stille drømmeliv har jeg fuldt ud taget i arv, og måske stammer også noget af mit digtertalent fra ham. Jeg tror ikke, at han var fantasifuld; hans egentlige styrke var følelsen, og denne drog ham både mod naturen og poesien.

"Hendes liv var en smilende tåre,
hendes død et tårefyldt smil,"

skriver han et sted om en tabt veninde, og således var han til en vis grad selv, det vil sige, når han fik lov til at være sig selv i Guds fri natur, hvor han følte sig "af ingen kendt". Kom folk ham derimod på livet, kunne han være tilbagetrukken ordknap – efter deres mening tør og vranten. Han var som jerichorosen, der folder sig ud under duggens friskhed, men ellers ligger årevis tør i en skuffe.

De korte pinseture, det nomadeagtige landliggeri på "Venneminde" og andre steder tiltalte ham derfor ikke. Han måtte have sit eget, lille Fredensborg, hvor han kunne trække sig tilbage, når sommersolen brændte. Et sådant fandt han i "Kalkbrænderiet", den gang en stille idyllisk, plet, indrammet af Classens Have, "Rolighed" og "Ny Østre Kalkbrænderi", nu raseret, opfyldt, en tumleplads for travle håndværksfolk i byggespekulationens tjeneste.

Hvad ejendomme den gang var værd, og hvorledes de købtes, ses bedst af følgende lakoniske optegnelse:

"Den 8. December 1824 købt 73, gamle Østre Kalkfabrique af Frue Dajon for 12.000 rd. Sølv, således som hun eier den med alt Beholdning Kalk-Sten, Bygninger, Hauge, Pram, Både, Heste Vogne, intet undtaget, kun de contante Penge tager hun af Cassen, om nogen findes. 6.000 er betalt. – Hr. Wadum har første Prioritet."

Den 28. maj næste år skriver han: "Flyttede med min Familie ud på Østre Kalkfabrique som Interessent for ⅓ Part. Gud bevare os Alle og give os sin Fred og Velsignelse."

Dette ønske gik i fuldeste mål i opfyldelse. Denne hans sommerbolig blev i tyve år et fredens og velsignelsens hjem, et gæstfrit asyl for slægt og venner, for mig et paradis, hvortil mine bedste barndomsminder er knyttede.

Kalkbrænderiet – således hed det altid i daglig tale – var også som skabt for den ungdom, der nu voksede op. Mod syd begrænsedes den af "Classens Have", den gang en løvrig lund med gamle træer, hvis stammer i 1807 havde set mangen engelskmand falde for Livjægernes kugler. Mod øst løb terrænet med frodige enge og side strandmoser ned mod Sundet. Her lå "strandriderens" idylliske bolig og lidt nordligere "Kalkfabriquen" med sin hvide ovn og tjærede bolværker, omrammede af mægtige kalkstensbunker, for os hele bjerge. Mod nord gik frodige kløver- og kornmarker op imod den "Nye Østre Kalkfabrique", og mod vest, tæt ved det såkaldte "Rolighed", der ejedes af general Hegermann-Lindencrone, lå det egentlige landsted med mægler Giessings bolig til nabo.

Man vil måske undres over udtrykket "landsted"; men den gang trak "landet" sig næsten helt ind under Københavns volde. Udenom sivbræmmede stadsgrave spændte "Glaciet" sit grønne, blomsterbroderede bælte. Farimagsvejen var en løvrig allé med haver, landlige huse og to "amerikanske møller", hvis brede, trekantede vingesejl gjorde en ganske ejendommelig virkning i det grønne landskab. Østerbro bagte sine landsteder og lysthaver i solen, og når man ved "Triangelen", hvor den store engelske skanse havde ligget, bøjede ind i den skyggefulde "Roligheds-Allé", mødtes man af en så stille, landlig fred, at Hegermann-Lindencrones landsted ganske svarede til sit navn.

"Rolighed" havde et vist, for den tid, aristokratisk præg. Det var bygget lidt i italiensk stil à la Frederiksdal, havde en stor, høj stentrappe til gården og høje, rummelige værelser. "Kalkbrænderiet" derimod var mere demokratisk anlagt, og havde vistnok oprindelig været en gammel bondegård – derpå tydede indkørslen gennem ladeporten og denne længes mosgroede stråtag. Hovedbygningen, der overskyggedes af en mægtig ask, havde indgang fra gården, men vendte facaden ud mod haven og flankeredes til højre af en lavere sidebygning, der stødte umiddelbart op til mægler Giessings hus. På den modsatte side lå stalde og udhuse, så at det hele mere fik udseende af en nordsjællandsk bondegård, end af en københavnsk families sommerbolig.

Men hvad der interesserede os børn mest, var haven. Den var en sand paradishave, og manglede heller ikke den forbudne frugt; thi det store ferskentræ, der som espalier dækkede hele den søndre gavl, var bevogtet af kerubens flammesværd i form af bedstefaders bambusstok. Aldrig har jeg set en have, der således myldrede med frugter som denne. De mørke, solbrændte plankeværker var om foråret overbroderet med et blegrødt, duftende blomsterslør og prangede i efterhøsten med kaviller, gravenstener, pigeoner, reinetter og nonnetitter. Den lange, mørke nøddeallé fik os til at klatre som egern; der var mægtige træer med spanske kirsebær, reineclauder og guldgule blommer, espaliers med vindruer og abrikoser, smålunde af hindbær og hele ganggarniturer af ribs, stikkelsbær og solbær. Mellem alt dette strakte sig de lange asparges- og jordbærbede. Gamle, skyggefulde linde dannede havens midtpunkt, og herfra strakte den sig lige op til Classens have, hvor den endte i et

lysthus med en malet baggrund, forestillende et jerngitter. Rundt om i haven stod blåtblomstrede kinesiske havestole, formede som ottekantede bojaner, og fra havestueplænen lyste den forgyldte solskive på sin sandstens sokkel. Der var en rigdom af gode, gammeldags blomster. Levkøjer og gyldenlak, roser og lavendler fik de travle bier til at summe mellem ustadigt flagrende sommerfugles brogede pragt. Hele sommerens lune hygge lå over denne plet, især når lysene blinkede fra det grønne lysthus, hvor husets unge døtre i lette lyse empiredragter gjorde honneurs ved det gæstfrie bord, hvor "den gamle madeira" til jordbærrene spillede en ikke uvæsentlig rolle.

Der hvilede over disse varme sommeraftener et vist fru Gyllembourgsk præg af dansk hjemlig hygge, der i øvrigt jo også lå i tiden. Nu har jo alt – selv vore sommere – skiftet karakter.

Men når efteråret kom, og de lyse nætter endte, forandredes også havens før så fredelige karakter. Da var den tumleplads for en ungdom, der forstod at more sig, og for hvem blaserthed var et ukendt begreb. Krig med æbler og om æbler, klatren i valnøddetræerne, rysten nødder, kasten med spyd og skyden med flitsbue hørte til datidens sport. Empire-tiden krævede raske drenge – det havde Napoleons soldater jo været – og når dagens strid og kamp var endt, strålede om aftenen træer og buske med gyldne frugter i lysende festons, dannede af udhulede græskar og agurker. Ja – man var nøjsom den gang, men man var glad.

Var haven dannet med kunst og smag, vistnok under den gamle fru Dajons franske auspicier, så lå der til gengæld et

dansk, ukunstlet kystparti lige uden for dens grænse. I jævnt, blødt fald strakte "Vænget" og "Engen" sig ned mod Sundets bred, omrammet af en vældig tjørnehæk og skærmende grøfter. Her var man i ordets egentligste forstand "på landet", og fra "den grønne bænk" oppe under de susende aske og avnbøge havde man den mest idylliske udsigt til det blånende Sund med det travle liv på de glidende vande.

I Vænget havde jeg fire venner: Den røde ko, Kaspar, Rejemanden og madam – ja, navnet har jeg glemt; men hun var lugemadam og drev tillige en biforretning med løvetandsrødder, som hun hver aften slæbte bort i en sæk. Den røde ko var som køer er flest, den gloede, gumlede og satte pris på at blive anset for tyr. Derimod var "Kaspar" noget ganske usædvanligt. Det var et lille, intelligent, men krakilsk æsel, som familien Price af og til lånte for at lade det optræde på "Morskabsteatret". Dér gjorde det sine kunster udmærket, men herude vidste det på en prik, hvor kalkbrænderigrøften var dybest, og inden man anede det, lå man i den uden hensyn til rang, køn eller formue. Rejemanden – en nu forsvunden type – strøg sine rejer tæt uden for strandriderens hus, og når han sorterede sin fangst nede i strandkanten, havde han nettet fuldt af de mærkeligste skabninger – "skab" kaldte han dem. Især var han vred på "hesterejerne". "Det skab ta'er nu til," sagde han, "mens de rigtige ta'er a', og bli'er s'gu intet andet end ros. Da min fa'er strøg her efter slaget på Rheden, var de så store som spurveunger." Vist er det, at nu stryger ingen rejer ved kalkbrænderiet til fire skilling potten.

Lugekonen imponerede mig ved at kunne rykke nælder op uden at brænde sig, og så kunne hun så mange morsomme

historier om den gamle madam Møller, som havde haft sin berømte sæbekælder på Ulfeldts Plads skrås over for Skamstøtten. Om hende skriver min bedstefader under 2. maj 1829: "Imorges Kl. 5½ døde Madam Johanne Møller, 71 Aar, som havde handlet med Sæbefabriquen i 25 Aar og stedse viist en udmærket Virksomhed, som kun Faa og maaske ingen Anden kunne efterligne i denne Handel."

Hun var et sandt handelstalent, kendte sine kunder og gav aldrig de usolide kredit. Da en, i så henseende mindre nøjeregnende, konkurrent rykkede ind i hendes nabolag, fik hun over sin butik et skilt, hvorpå der stod de bekendte ord: "Her er den rigtige gamle sæbekælder, hvor de rigtige gamle sæbekælderfolk boer". – At hun må have været en velhavende kone fremgår deraf, at hun forærede min moder en vægtig sølvfisk, der endnu opbevares som et minde om "den rigtige sæbekælder".

Men oppe i de gammeldags, hyggelige stuer havde jeg dog mine bedste venner. Blandt dem må jeg først og fremmest nævne en mild, elskelig kvinde, der spillede en stor rolle i det Bechske hjem og på sine gamle dage også i det Suhrske. Det var Anna Marie Schmidt, "tante Ane", som hun fordringsløst hed, en halvsøster til min bedstemoder, hvis fader, te- og porcelænshandler Jacob Albert Meyer først havde ægtet min bedstemoders moder, Anna Sophie Waag (14. marts 1783) og senere urmager Schmidts enke, der var født Ørsted. Dette ægteskab var barnløst, hvorimod han med sin tredje hustru Catharina Raasløff havde en datter, Albertine Vilhelmine Meyer, som døde ugift.

Man spotter i vor tid så meget over tanterne, særligt de gamle og ugifte, skildrer dem som unyttige, livsforfejlede skabninger, ynkes over disse "gamle nyner", som dør uden at eje et hjem og uden at efterlade et minde. Man priser til gengæld de frie, frejdige fremskridtskvinder, der ved, hvad de vil, stormer hospitalerne og ender som ekstraordinære docenter i civilret, hvis de ikke bliver jordemødre forinden. Men hvor fejlagtig, hvor usand og usund er denne opfattelse af kvinden. Hendes kald er kærlighed, hendes higen hjemmets hygge, hendes veje velsignelse. Brister hendes illusioner, når hun ikke sit eget paradis i kærlighedens liv, så har hun dog det tilbage at kunne sprede lys og lykke over et hjem, der ved skæbnens ugunst ikke blev hendes eget. Her kan hun udfolde forsagelsens stille kærlighed, den nobleste af alle.

Netop dette blev hendes livsmål. I en tidlig alder trådte hun ind i det Bechske hjem, hjalp min bedstemoder med husets byrder, opdrog den voksende slægt, og blev, lidt efter lidt en *major domus*, men på den måde, at man slet ikke mærkede det.

Hun var ikke en tante – hun var en moder for alle de unge. Snart streng alvorlig, snart mild og kærlig bilagde hun trætte og tvist – for os børn den højeste instans, hvis dom ingen vovede at vrage. En særegen, fredelig ro lå over hendes væsen, en egen troskyldighed og troværdighed klang i det, hun udtalte, fordi hun i alt stolede inderligt på Vorherre. Når jeg bød hende godnat, og hun så med sin milde stemme svarede: "Gud velsigne dig, mit barn!", sov jeg trygt og roligt – ingen moder kunne have sagt sit barn inderligere godnat.

Denne følelse af, at hun udtalte velsignelsen, ikke som en formel, men at hun virkelig kunne give den på samme måde,

som Herren gav den til Abraham, fulgte mig længe efter, selv da jeg blev voksen. Når jeg på årets første dag bragte hende min hilsen sammen med årets nye kalender i rødt safian med guldsnit, fik jeg altid ved bortgangen den samme patriarkalske hilsen og med den forvisningen om, at året ville bringe mig lykke. Selv i de sidste dage, da hun lidende og sammenkrummet af rygsmerter sad i sin rullestol, lød de samme kendte ord med den samme milde røst, og nu, da den er forstummet, tænker jeg tilbage på den med vemod.

Med al vor kærlighed havde vi børn dog en ubegrænset respekt for hende, og "sig det ikke til tante Ane", var et stående feltråb iblandt os. Kun to gange faldt jeg i unåde hos hende, og da anledningen var ret pudsig, skal jeg skrifte mine misgerninger.

De lokkende jordbærbede førte mig tit i fristelse, og én gang havde jeg givet så stærkt efter for den, at jeg pådrog mig en alvorlig mavehistorie. Ved denne lejlighed blev "doktor Grumme" kaldet, og han ordinerede til min rædsel et klyster. Da jeg kom på benene igen, blev doktor Grummes middel lovprist i høje toner, fordi det havde skyllet alle jordbærkærnerne ud, og kokkepigen, den gamle Rebekka, betroede mig, at havde jeg ikke fået det, så var jeg bestemt "hinket af".

Trods dette, fristede jordbærrene mig på ny, og da jeg midt i bedet fandt en tyk, opsvulmet skrubtudse, der så mig temmelig lidende ud, tænkte jeg: "Ho, ho, min ven! Du har også spist for mange jordbær – men nu skal jeg kurere dig!" – Så fik jeg fat i en øresprøjte, kom salt og hårolie i en kop med varmt vand, og så vandrede jeg ud på min første praksis og agerede doktor Grumme.

Det var højst forbavsende som midlet hjalp, thi næppe havde skruptudsen fået sin dosis, før den dansede af som besat. Jeg syntes derfor, at jeg burde anvende det profylaktisk også på de andre, der muligt sad og ventede på deres mavebetændelse; men midt under disse dyrevenlige bestræbelser, kom tante Ane over mig som en torden med sit: "Hvad er dog dette her? – Er du nu blevet dyrplager?"

Forgæves forsikrede jeg hende om mine reelle hensigter. Hele min praksis blev taget fra mig, og jeg fik ingen velsignelse den aften.

Min anden misgerning var langt værre; thi den rystede i ordets egentligste forstand hele huset, og havde nær bevirket, at Rebekka var hinket af.

Jeg gik i skole hos en gammel jomfru Geisler i Pilestræde, og kl. to kom Hans og hentede mig. Hans var en gammel levning fra Frederik den Sjettes unge dage; havde været "rigtig soldat", skudt englændere 1807, hannoveranere i slaget ved Sehested og nogle af sine egne i de hyppige fredsbataljer omkring Vibenshus. Hele hans person var omhyllet af krudt og fut, og når vi gik gennem Kastellet nikkede han fornemt til rekrutterne med de stive halsbind og flade kasketter. Han havde foræret mig en pistol – men den blev øjeblikkelig konfiskeret, og for at erstatte mit tab, førte han mig dagen efter ned til en urtekræmmer, hvor der hang hele knipper af røde tingester i vinduet. Det var "kinesiske pistoler", et nyt legetøj, hvis knaldeffekt satte Københavns ungdom i den gladeste bevægelse. Hans forærede mig et bundt, viste mig hvorledes jeg skulle tænde lunten, og forsikrede, at de var lige så gode som håndgranater.

Da jeg nåede Kalkbrænderiet, brændte jeg af begærlighed efter at lunte pistolerne af, men det måtte ske på en sådan måde, at det kunne høres mindst til "Trekroner" – den ene salut var jo den anden værd.

Efter samråd med min kusine Helene, besluttede jeg at sprænge det blommetræ i luften, som stod tæt uden for tante Anes værelse. Det ville give et forfærdeligt skrald, og tillige den fordel at blommerne faldt ned, hvilket var at forene det nyttige med det behagelige. Nogle svovlstikker kneb jeg fra Rebekka, og så gik vi ud til blommetræet. Her pakkede vi alle pistolerne i en avis, tændte den og lod den glide ned i den hule stamme, der gabede som en kanon. En tæt røg slog op, og vi flygtede forfærdede helt ud på græsplænen – det var jo muligt, at træet kunne vende sig. Det gjorde det imidlertid ikke – ja, hvad der var det mærkeligste – røgen fortrak, træet blev stående, og blommerne sad lige så højt som før.

I stor spænding nærmede vi os træet, kiggede ned – jo, der lå hele pakken – men vi kunne ikke lugte lunten. Det kunne derimod tante Ane. Fra sit vindue havde hun iagttaget vore mistænkelige bevægelser og pludselig lød det kendte: "Hvad er nu dette her? – Hvad er det, I har proppet ned der?"

"Svovlstikker," stammede jeg. "Det er bare nogle svovlstikker i et papir."

Tante Ane stak hånden ned og fik pakken op – den var drivende våd af det regnvand, der havde samlet sig i den hule stamme.

"Og så har I ødelagt alle de gode svovlstikker! – ved I af, at de koster fire skilling bundtet?" fortsatte hun og vred vandet af papiret. "Nu duer de ikke til noget, men jeg skal lære jer."

Med disse ord gik tante smækvred ind i sit kammer. Det lod ikke til, at min kusine var lærelysten, thi hun flygtede som fordum Eva for kerubens sværd; men jeg havde dog lyst til at se, hvor tante lagde mine pistoler og fulgte langsomt efter. Vejen gik ud i køkkenet, og da tante var kommet her, sagde hun: "Kast dem på ilden, Rebekka! – Nu har de igen haft fat i svovlstikkerne – de er ganske våde."

"De tossede unger!" sagde Rebekka. "Nu skal man stå og sla'e fyr for deres skyld!" – og dermed røg pakken lige under den høje trefod, hvorpå suppekedlen kogte.

Pakken sydede lidt omkap med kedlen; men pludselig lød et vældigt brag, tusinde gnister fo'r op under loftet som slyngede ud af et krater, og da krudtrøgen fordelte sig, sad Rebekka målløs på gulvet med suppesleven i hånden, mens tante Ane i vild flugt forlod valpladsen. Jeg tror ikke, at suppen blev rigtig god den middag.

Fra den dag fik tante Ane den overbevisning, at alt her i verden var eksplosivt, når det kom under visse uheldige omstændigheder; thi da vi nogen tid efter skulle på en tur til Strandmøllen, og min onkel Eduard kom ud i gården med en haglpung i knaphullet, råbte hun fra vognen: "Eduard! Hvad er det, du har i den pose?"

"Hagl, lille tante."

"Hagl? – Hvad er det for noget? – Vil du køre med hagl på vognen?"

"Ja! – De kan jo ikke gøre noget?"

"Ikke det? – Å, Peter! Lad mig komme ned! Jeg kører ikke med den haglpose på vognen! – Ikke for alt i verden!"

Og da vi ikke kunne undvære tante Ane, måtte Drewsen undvære sine hagl.

En større rystelse havde dog tidligere ramt Kalkbrænderiet; men det var før min tid. Herom skriver min bedstefader: "Den 18. August 1829 kl. 3¼ Eftm. følede jeg et stærkt Stød, så Sæbesyderiet rystede og Sparreværket i Gaarden nr. 20 knækkede, som også fremdeles sporedes på Kalkfabriquen, med flere andre Steder. – Tiden vil nu vel opklare denne Begivenhed."

I øvrigt var der intet, som rystede Kalkbrænderiet eller dets idylliske ro. Dagene svandt som lette, lysende sommerskyer, der til sidst fortoner sig i dis over fjerne kyster, hvor minderne bor. Haven og Vænget var mig den gang alt – at sluttes inde på en regnvejrsdag var det samme som at komme i fængsel. Huset, der havde hjerterum til os alle, var derfor delt i mange små stuer, og af større fandtes egentlig kun "salen" ovenpå med dens hvide empire-møbler og så havestuen, der tillige var spisestue. Henne ved vinduet stod bedstefaders lænestol og i stuens modsatte hjørne, på en trekantet hylde, alle hans tobaksrekvisitter, blandt disse en hollandsk tobaksdåse, hvis blanke messingtop mindede lidt om en pavekrone. Når bedstefader havde sat sig til rette, var det mit privilegium at stoppe en af de gamle "merskummere" og tænde fidibussen. Så tog han af og til sin grå hat, pustede den fuld af røg og satte den på sit hoved. Når han så tog den af, stod røgen ud af hans tætte, krøllede hår og "så var der ild i bedstefader". Jeg tror eksperimentet morede ham lige så meget som det forbavsede mig.

Men en gang ville jeg selv spille bedstefader. Jeg fik lumskelig fat i hans hat, hans tobak og hans merskummer, og så skjulte jeg mig i aspargesbedene, hvis grønne toppe gav et herligt læ. Her tændte jeg piben, tog nogle vældige drag og gav mig så til at puste hatten fuld. Men da jeg satte den på, faldt den helt ned over mit hoved, og inden jeg fik den af, var jeg halvkvalt af røg. Så forekom det mig, at aspargesbedene, lindetræerne og solen begyndte at dreje rundt om bedstefaders grå hat, og at en kold regnorm krøb ned gennem min ryg. I en miserabel tilstand blev jeg båret op til doktor Grumme, som under en vældig latter trøstede min bekymrede moder med: "Han ryger, pinedød, ikke de første ti år." Og han fik ret – jeg røg ikke før i kolerasommeren, og det var endda kun på vor læges udtrykkelige råd.

I det hele var doktor Grumme af og til noget grum. Således kom han en dag ud på Kalkbrænderiet og sagde med det mest fornøjede ansigt: "Nu skal jeg, pinedød, fortælle jer en rigtig morsom historie. For otte dage siden kom jeg lige fra en koppepatient, og så møder jeg på Kongens Nytorv en af mine gode venner, og så siger jeg til ham: 'Der har du en næ'efuld rigtig gode kopper – de slår, pinedød, nok an, for det er fattigkopper'."

"Fik han da kopper?" blev der spurgt.

"Om han fik? – Ja, han ser, pinedød, ud som en æbleskivepande. – Jeg kommer lige fra ham!" –

Men Nemesis ramte doktor Grumme. Nogle år efter blev han selv, meget syg, indlagt på Frederiks Hospital og brændt med glødende jern ned ad ryggen. Af dette gav han senere en meget livfuld beskrivelse, og da min fader spurgte, om han skreg,

svarede han: "Skreg? – Nej, min far, det gjorde jeg inte. Jeg brølede som en stud, så de, pinedød, kunne høre mig fra operationsstuen og helt ud på Toldboden."

Jeg mindes et par lejligheder, hvor jeg bar mig ad ganske som doktor Grumme, til stor forargelse for bedstefader, der hadede at vække opsigt, om det så kun var ved et barns fortvivlede gråd.

"Kaspar", som i lang tid havde haft sine kronede dage i Vænget, skulle optræde på ny. Familien Price havde engageret ham til at optræde i "Harlekin Skelet", og nu ville bedstefader se, hvorledes det spændte af. Som Kaspars ven og velynder blev også jeg inviteret, og det var med en underlig blanding af forventning og stolthed at jeg hånd i hånd med bedstefader stolprede afsted til Vesterbro langs den uendelige Farimagsvej. Jeg havde aldrig været på komedie, aldrig set et teater, og vidste kun, at Kaspar skulle rides af Djævelen – det havde Rebekka fortalt mig. Jeg var derfor noget benovet, og denne følelse formindskedes ikke ved synet af "Morskabsteatret", der med sin smalle frontespice og grove træsøjler lignede de huse, småbørn bygger af klodser.

Vi kom ind på æresplads – første parket, første bænk – og jeg debuterede med at antage orkestret for skuepladsen og d'hrr. musici for aktører. En velvillig madamme betroede mig imidlertid "at Pjerrot var dér oppe bag det tæppe", og da dette tæppe fremviste en skov med et hult træ, mente jeg, at Pjerrot rimeligvis måtte komme ud af dette hul. Pludselig gik tæppet til min forfærdelse lige op i loftet, og i en dejlig have kom tre unge piger med rosenguirlander dansende frem imod os. Men ved et tempo i musikken gjorde de højre om, og nu dansede de tilbage

som ækle, gamle kællinger med pølsesnore – det var højst mærkværdigt!

Så kom Pjerrot. Jeg spurgte madammen, om han var af gips, men da hun betroede mig, at han kunne tage sin næse af og putte den i hatten, blev jeg bange for ham og foreslog bedstefader at gå lidt ud. Så skød Pjerrot den smukke Harlekin, strøg ham flad og gjorde ham til skelet – det var overmåde ækelt.

Men så kom Kaspar – Pjerrot sad ridende på ham baglæns, og holdt ham i halen. Hele huset klappede, men jeg syntes, at Kaspar slet ikke så fornøjet ud. Kaspar blev fremkaldt; men da Pjerrot kom ridende på ham igen, skete der noget højst diabolisk. En hob sorte trolde kom farende ind. Nogle trak Kaspar i halen, andre halede i hovedet, og pludselig – o rædsel! – gik Kaspar midt over, Pjerrot faldt på gulvet, og idet de to halvdele humpede ind imellem kulisserne, opdagede jeg, at Kaspar indvendig så ud som en rullepølse. Nu kunne jeg ikke mere. Med et højt brøl råbte jeg: "Å, bedstefader! – Dér rev de Kaspar itu!" – Hele huset lo, men jeg græd som jeg var pisket og kom på hovedet hjem.

Dette var min sommerskandale, men jeg gjorde en ny den næste vinter. Der var kommet en sjælden gæst til København – en elefant, "Madam Klats Elefant". Nu er man så vant til at se disse dyr, at kun bæster bliver bange for dem, men den gang, da vilde dyr ikke måtte tilføres hovedstaden, vakte Indiens kæmpe umådelig opsigt, og fik kun om natten lov til, under politiets opsigt, at promenere omkring "Hesten" på Kongens Nytorv. Om dagen blev den – så vidt jeg husker – forevist i "Vildmanden" på Østergade.

Så gik vi da en aften hen for at se "det mærkelige dyr". Jeg var meget stolt, ikke alene over at skulle se elefanten, men også fordi jeg for første gang skulle vise mig med en pelsværksbræmmet polsk hue, som bedstefader havde foræret mig. På vejen gik han ind til en bager og købte et firskillings surbrød, som jeg skulle overrække majestæten fra Indien.

Gennem nogle smudsige gårde kom vi ind i et skummelt skur, hvor der sad en kone med en blikbøsse. Efter at have ofret vor mark, gik vi ind bag tæppet og så nu en stor, uformelig grå klump, som stak sin hale ud mellem jernstængerne – den kaldte bedstefader for snabelen. Jeg syntes ikke rigtig om uhyret, men dette syntes åbenbart bedre om mig; thi det blev ved at stikke halen ud efter mig. Jeg lagde brødet i min hue, nærmede mig forsigtig, og begyndte at pille nogle smuler løse – det skulle jo ikke have det hele på én gang. Men en elefant er skam ingen dumrian. Med et snøft stak den pludselig halen helt ud mellem stængerne, rullede den om hue og surbrød, og i næste nu så jeg begge dele forsvinde i et bundløst svælg. Jeg gav et brøl, der meget godt kunne hamle op med elefantens, men da jeg hueløs og trøstesløs hylede op på Østergade, forbarmede bedstefader sig over mig. Vi gik op til en bundtmager og fik en ny polsk hue, men senere tog han mig aldrig med, hverken til æsler, elefanter eller andre mistænkelige dyr.

Trods disse udskejelser vedblev jeg dog at være bedstefaders yndling til han lukkede sine øjne. En aften kom en ung, syttenårs maler ud på Kalkbrænderiet. Han hed Johan Vilhelm Gertner og gik på Kunstakademiet. Da jeg så om aftenen blev båret ind for at sige godnat, syntes han, at jeg så så grinagtig ud i min grønlænder-natdragt, at han absolut ville male mig i den.

Det blev til en lille akvarel, som bedstefader fik næste år til sin fødselsdag og som jeg vedføjer her for at vise, hvilket bundet liv småbørn den gang førte.

Vilhelm Bergsøe i babynatdragt 1835.
Efter akvarel af Johan Vilhelm Gertner.

Sjette kapitel

Nye sommerhjem. Søholt. – Knuthenborg. – Fredsholm. – Tunge tider. – Skilsmisse fra hjemmet.

Efterhånden som den unge slægt drog ud fra fædrehjemmet og satte bo, dannede der sig nye sommerhjem, fulde af glæde, gæstfrihed og hygge.

Tæt ved Maribo Sø lå det yndige Søholt, en herregård, som var i familien Kirkegaards eje, men som nu var forpagtet af min onkel, Henrik Meincke, der d. 4. maj 1841 havde ægtet Clara Bech, min moders ældste søster.

Lige i det modsatte hjørne af Lolland, tæt ved Nakskov, spejlede det gamle herresæde Fredsholm sine røde mure og kamtakkede gavle i resterne af de fordums grave, der nu var omdannet til grønsværkransede parker. Den store have løb lige ned til en vig af Nakskov Fjord, den gang berygtet på grund af sine "våd", hvorover man måtte køre, og som ved højvande var ikke ganske uden fare. Tæt ved lå Vejlø med sin prægtige skov, og alle disse herligheder ejedes af min onkel August Villads Bech, som d. 30. marts 1842 satte bo dér med sin unge hustru Margrethe Christine Rothe, en datter af admiral Rothe, chef for Holmen. Hendes søster, Karen, var gift med grev Frederik Knuth til Knuthenborg, og herved blev disse tre herresæder centre for et vekslende selskabeligt samvær, thi grev Knuth var ikke "aristokrat" i dette ords dårlige betydning.

Alligevel lå der over livet på Knuthenborg en vis fornem farve, der virkede hæmmende på den frie barnelegs vilde jubel. Den

unge greve, fin og bleg, i fløjls bluse, var derhos mere selvbevidst end sømmeligt var, og sammenstød kunne derfor ikke undgås; thi skønt lille lod jeg mig ikke imponere. Minderne fra Knuthenborg står i det hele noget afdæmpede for min erindring – klart mindes jeg kun en lille scene med "greven", mindes den, fordi jeg led uret, men vandt sejr.

En dag havde vi to småfyre gjort grevinden det for broget med vor leg i havestuen. Hun gav os derfor en kurv med spanske kirsebær, som vi skulle spise i det frie og "dele som brødre". Men da vi kom ned i haven, ville grev Eggert absolut bære kurven, og da jeg gav ham den, sagde han, at nu kunne jeg gå – han ville spise *sine* kirsebær alene.

Jeg protesterede, men han løb fra mig, og da han var vel kendt med parkens stier, tabte jeg ham snart af syne. Efter nogen søgen fandt jeg ham siddende i græsset ved en af kanalerne med den halvtømte kurv på skødet. Jeg krævede nu *min* del, men han svarede med en bemærkning om, at jeg kunne spise mine kirsebær hos forpagteren, hvor jeg hørte hjemme. Ganske vist kendte jeg ikke den gang resultatet af at spise kirsebær med de store, men såret ved hentydningen og i bevidstheden om min ret trådte jeg ud til randen af kanalen og sagde: "Hvis du ikke straks giver mig mine kirsebær, springer jeg i vandet, og når jeg så drukner, er det din skyld!"

Jeg fik øjeblikkelig kurven, men jeg fik aldrig mere nogen indbydelse, "fordi jeg havde gjort den unge greve forskrækket".

Nej, så var Niels og Christian, skovløberens sønner, nogle ganske anderledes karle. Uden at blinke smed de mig i vandet fra badehusbroen, fordi jeg ikke ville låne dem mit medetøj. Dog skylder jeg sandheden at tilstå, at de ikke alene trak mig op

igen, men også tørrede mit tøj i solen, mens jeg som en lille Adam spiste stjålne sommeræbler i det lumre badehus. Så måtte jeg under "flagstangen" bande på, at jeg ikke "ville sige det", og så tog de mig med til skovløberhuset og trakterede mig med æggesnapse af de æg, som de havde rapset fra min onkels hønsegård.

Hvis disse to fyre havde levet i middelalderen, var de blevet rene landsknægte, thi de havde ikke spor af respekt for ejendomsretten og lå i stadig krig med "skrædderens drenge", som de gennemtampede på det ubarmhjertigste. Da de hurtig fik kig på, at jeg kunne bruges som skærmbræt for deres skælmsstykker, sluttede de forbund med mig, og nu førte vi et skovliv, der ganske vist var både fornøjeligt og nervestyrkende, men hvor hensynet til næstens gods blev såre lidet respekteret. I det tykke af skoven byggede vi os prægtige løvhytter af bregneløv og granris, og til disse små røverreder slæbte de alle deres tyvekoster: frugt fra haven, ål fra ålekisten, fugle, som de havde fanget i doner, og fisk, som de havde reddet fra godsforvalterens hyttefad. Om aftenen blev det så transporteret op til skovløberhuset, hvor det forvandledes til herlige retter. Alt kunne bruges – ja, om det så var pindsvin, forstod skovløberkonen at anvende dem til en slags jagtsuppe, som smagte fortræffeligt.

Det var især ved de farlige razziaer i frugthaven, at jeg måtte være med. Vi havde lov til at tage, hvad der blæste ned, men når vi rystede træerne, blæste der altid meget ned. Søholts have var vidt berømt for sin skønhed. Vid i udstrækning løb den i et med "Storskoven" og havde ved søen herlige udsigtspunkter til Skelsnæs og Borgø. Stive alleer med klippede almehække af

anselig højde vekslede med slyngede skovstier, og op imod gården ved landevejen lå "frugthaven", der særlig var genstand for vore røvertog. Ud imod vejen løb lange, lave espaliermure med de herligste frugtsorter, og blandt disse havde vi især fået kig på et kirsebærtræ, hvis omhyggeligt opbundne grene bugnede af bær, store og sorte som blommer – tænderne løb i vand, når vi så dem fra vejen.

Så brød vi en aften gennem hegnet og plyndrede træet. Først spiste vi, så meget vi kunne, og resten puttede vi i vore kasketter, for ubemærket at kunne transportere det over vejen. Men da vi kom derud, mødte vi godsforvalter Thiele, en undersætsig, jovial mand, berømt som den, der bedst forstod at tumle en båd på Maribo sø. Da Niels og Christian så ham, forduftede de øjeblikkelig ind i skoven; men jeg skammede mig og blev stående. Thiele havde ikke anet uråd, og idet han gik mig forbi, hilste han venligt. Aldeles mekanisk tog også jeg kasketten af, og dér trillede alle kirsebærrene omkring på vejen.

"Det har nok blæst meget stærkt i aften," sagde han og begyndte at samle bærrene op. "Kom med din hue" – han fyldte i – "så går vi to ned til gartneren."

Gartneren var min rædsel, og jeg begyndte at hulke.

"Nå, nå!" sagde Thiele, "det har du vist ikke været ene om. Fortæl mig nu, hvem der har hjulpet dig."

Jeg skriftede mine synder, Thiele sankede de sidste bær op og sagde så: "Du er et lille fæ, men de andre nogle store tyveknægte, som jeg skal snakke ordentligt med. Der har du din hue, men kom ikke mere i frugthaven – for så vanker der."

Glad over at slippe for så godt køb, satte jeg kasketten på hovedet, og da den truede med at falde af, gav Thiele den et tryk

oven i med den flade hånd. Men det skulle han ikke have gjort – alle kirsebærrene masedes, så den blodrøde saft løb mig ned ad hals og ansigt. Jeg stak i stortud, Thiele i den vældigste skoggerlatter, og under denne mærkelige duet overleverede han mig til min moder, som vi mødte på vejen. Af hende fik jeg så den straffeprædiken, jeg så ærligt havde fortjent.

Men fra den dag var også skovløberhuset lukket for mig og vore grønne skovpaladser forsvandt. Jeg tror nok, at disse kirsebær var den dråbe, der fik Thieles tålmodighedsbæger til at flyde over, og at han har snakket ordentligt med Niels og Christian fremgik deraf, at de aldrig mere snakkede ordentligt til mig. Først i 1849 kom der et glimt af det gamle venskab tilbage. Christian var kommet "under malicen" og måtte gøre felttoget med. Han sendte mig da nogle gruopvækkende beretninger om sin tapperhed, om hvor mange "blåbær" han havde leveret tyskerne, og hvor mange byer han havde skudt i brand. I begyndelsen imponerede disse beretninger mig ganske overordentligt, men da de stadig endte med, at han meget godt kunne bruge "en blå" [Note 5)], hvis jeg blot ville være så venlig at sende ham den, sluttede jeg, at han i felten havde lært "at fægte" i dobbelt forstand.

Vort første sommerophold på Søholt sluttede med en katastrofe, der let kunne have kostet os livet, og som derfor på en forunderlig måde har bidt sig fast i min erindring.

Vi skulle tilbringe resten af sommerferien på Fredsholm, og min tante Grethe var derfor kommet til Søholt for at hente os.

En smuk, varm sommerdag – det var d. 23. juni 1844 – rullede onkels rejsevogn frem, forspændt med fire heste, og kort efter rumlede min moder og tante, mine tre søskende og

barnepigen afsted, tæt stuvet sammen i den gammeldags karet – jeg sad på bukken, stolt over for første gang at skulle køre med fire.

Op ad dagen blev det en stikkende hede, hestene plagedes af fluer, men alt gik meget fornøjeligt, til vi nåede Stokkemarke Kro, der ligger omtrent midtvejs mellem Maribo og Nakskov.

Her skulle vi efter gammel skik "bede" en halv times tid. Da krostuen ikke var synderlig indbydende, blev vi i vognen, madkurven kom frem og kusken gik bort efter vand til hestene. Ligesom han vendte tilbage med spanden, så jeg et syn, jeg aldrig kan glemme. Med en hvinende vrinsken hævede forløberne sig lodret i vejret og knuste i nedfaldet krybberne, så stumperne fløj mig om ørene. Kusken, der ville gribe dem, blev kastet overende, forløberne tog fart, stanghestene fulgte med og i et langt sving kom forspandet op på chausséen, hvor det satte af i fuld karriere. Jeg var så lille, at jeg ikke kunne nå fodbrættet, men måtte klamre mig til rækværket, for ikke at slynges ned mellem de rasende heste. Stiv af rædsel hørte jeg vinden pibe, og en hvinende lyd, der kom i afbrudte sæt – det var barnepigens fortvivlede skrig. Hvor længe vi således jog afsted, aner jeg ikke. Det var måske kun minutter; for mig syntes de en evighed – jeg følte, at jeg snart måtte slippe taget og hvad så? –

Da kom der en vogn imod os. Hestene blev sky for den, satte med rasende fart ind ad en markvej og i samme nu slyngedes vognen ned i den dybe chausségrøft, der begrænsedes af et stengærde. Jeg hørte vognens splintrende brag, klang af knuste ruder, et jamrende skrig, og så blev alt til et kulsort mørke, hvori jeg ikke engang følte mig selv.

Da jeg atter slog øjnene op, lå jeg på en sofa og mødte min moders tårefyldte blik. Hun stod bøjet over mig, blodet dryppede fra hendes tinding ned på mine kinder – hun havde troet mig død, og så var jeg egentlig den eneste, der slap helskindet fra det hele. Kalechen havde hugget min moder og tante dybe huller i panden; barnepigen havde fået et gabende sår i baghovedet, mine søskende mindre læsioner, men jeg fejlede, på besvimelsen nær, ikke det mindste. Alle de andre fandtes i grøften under den knuste vogn – kun jeg var ikke til at finde. Fra mit høje sæde var jeg blevet slynget over stengærdet ind i en hvedemark, og der "lå jeg todt", da man fandt mig.

I en tarvelig vogn fra kroen, forspændt med de ældste krikker, der kunne opdrives, fortsatte vi vejen til Fredsholm. Det gik fod for fod, thi hver gang kromanden ville lade hestene trave lidt ud, råbte min tante: "Hold på dyrene! For Guds skyld – hold på dyrene!" og der blev så trolig holdt på dem, at vi ført nåede vort bestemmelsessted hen ad aften.

Først den næste dag fik vi grunden til ulykken at vide. Kusken havde taget hovedtøjet af hestene uden at spænde skaglerne fra, og i det hul, hvor vi holdt, havde fluerne gjort forløberne vilde. Der blev ligefrem gjort jagt på de smukke dyr, og de indfangedes først henad aften. Så kom "ulykken" i aviserne, blev læst i Paris og kaldte min fader tilbage. Muligvis var det også den, der bevirkede, at jeg ikke "kom i forbedringshuset" for min ildspåsættelse.

Vort ophold på Fredsholm blev kun kort, og det var vist nok en lykke for mig, thi man havde nær skræmmet livet af mig med spøgeri. Når jeg siger *man*, mener jeg dog kun Kirsten, skovfogdens datter, som var blevet os konstitueret i den

tilskadekomne barnepiges sted. Kirsten, en slank, syttenårs pige, var født på Vejlø, og vokset op mellem kæmpegrave og dysser. Hun kunne en utrolig masse historier om trolde, nisser, gengangere og helheste, og når vi vandrede om i den dunkle Vejlø skov ved aftentide, proppede hun mig med de græsseligste troldesagn og viste mig, hvor "utøjet" boede. En kæmpehøj blev et jætteslot, en rævegrav et nissebo, og raslede et pindsvin mellem de tørre blade i skovgrøften, så var det "Grågamling", der gik ud for at æde børn. For min ustyrlige fantasi blev alle disse væsner til virkelighed, og jeg drog først vejret let, når vi havde skoven i ryggen.

Men også Fredsholm havde sine ånder, som ikke lod mig i ro. Alle gamle herregårde har deres fredsforstyrrere, som i stedet for at sove fredeligt i deres grave, går omkring og forhindrer andre i at sove i deres senge. Her var det "den grå dame", et ubestemt, mystisk væsen, som gled hen gennem de øde sale, klædt i gråt og raslende med sit nøgleknippe, når nogen skulle dø. Hvor led jeg dog, når jeg lå i det halvmørke sovekammer, ventende på, at min moder skulle komme. Også hun havde et nøgleknippe, og når jeg hørte det rasle, lukkede jeg øjnene i skræk for at se den frygtelige skikkelse komme ind. Den grå dame levede mange år efter op i "Fra Piazza del Popolo". Hun blev til den blege nonneskikkelse, der på slottet i Normandiet svæver ud af rammen og fravrister Leon de Ville hans unge brud midt under ballets brusende toner. Således ligger gamle barneminder gemt i erindringens sarkofag, får pludseligt liv og former sig til poesi.

Det år så jeg ikke "den grå dame", men den næste sommer havde jeg mange gange det frygtelige syn at se hende grå og

kold, stirrende mig ind i ansigtet og ringlende med sine gravnøgler til sveden brast ud af mig. Det var ganske naturligt – jeg havde fået "den lollandske feber", en nu næsten ukendt malariasygdom, og "den grå dame" blev de martrende feberdrømmes dronning. Så kom fader fra København og reddede mig ud af det hele på en mærkelig måde. Rejseklædt trådte han ind i mit kammer, tog mig på sine arme og sagde: "Nu sender vi feberen til København". Derpå bar han mig ind i et andet værelse, på hvis dør der stod: "Her kommer ingen feber". Det var jo højst barnagtigt, men det mærkelige var, at det hjalp. Så stor magt har suggestionen over et fantasirigt barnesind.

I den gamle, troskyldige biografi, som Johan Monrad har efterladt os, taler han også om "sin møjsommelige skolegang". Mennesket ligner i den henseende sit ædle husdyr hesten. Først går farten i kåde spring over blomstrende marker ved moderens side, så bliver føllet plag, og plagerne begynder; grimen og linen øjnes i staldmesterens hånd, pisken knalder og dressuren begynder. Forgæves slår man bag ud, forgæves søger man at sprænge tøjlerne og slå til skaglerne – samfundet fordrer dressur og bryder sig pokker om, at den bryder det individuelle særpræg. En hest "dresseret i frihed" er i vore dage et sjældent dyr. Og når så endelig dressuren er forbi – hvad så? – kun få bliver ædle væddeløbsgangere, som når banens mål. Endnu færre stolte stridsheste, der afgør slagets gang. De fleste ender med som jævne droskeøg at gennemtrave livets støvede gader, som arbejdsheste at slide sig ihjel eller, med skyklapper for

øjnene, at ase rundt i livets trædemølle, uden en gang at kende det mål, hvorfor de træller.

Da jeg var seks år gammel tog man mig bort fra de sollyse marker og førte mig op i et gammelt, skummelt hus i Pilestræde. Staldmesterinde var jomfru Geisler, som dresserede små piger og drenge i livets begyndelsesgrunde, alias ABC, den lille tabel og bibelhistorie. Hele historien gik på tysk, og da jeg ved min moders hånd skælvende førtes ind i den skidne skolestue, så jeg et gammelt, skindmagert fruentimmer stå på en forhøjning midt i rummet, mens alle ungerne brølede i kor:

> Einmal ein ist ein!
> Zweimal zwei ist vier!

men én var så umatematisk at brøle "drei", og straks susede spanskrøret tre gange ned på hans ryg, så han vred sig som en orm. Det var meget opbyggeligt! –

På væggene hang store, lasede landkort, og under dem så man en sammenbøjet ældre gentleman i svømmebukser at bære hele jorden på sine skuldre. Han hed "Atlask", forklarede en lille pige mig. På kakkelovnen stod Pjerrot og malede sennep med Columbine, mens en hylde ovenover fremviste en model af omnibussen "Jordkloden". Det var datidens nyeste nyt. Tivoli var lige grundlagt (1843) og "Jordkloden", der var formet efter "Kugleposten" vakte den gang forbavselse på Strøget, indtil den endte sin jordiske bane med at køre nede ved Næstved, hvad den gør den dag i dag.

I øvrigt brillerede jeg i jomfru Geislers institut som strålerne i et Geisslersk rør, og det, som Jeppe siger, "ganske uforskyldt". Min moder havde lært mig ABC og bibelhistorie. Den lille tabel frembød ikke særlige matematiske vanskeligheder, og hvad

tysken angik, så havde jeg af gamle Dinger lært et schwarzwaldertysk, som sagde spar to til jomfruens. Intet under derfor, at jeg blev hendes favorit og nød klassens misundelse. Hun kaldte mig "mein Süssling" og ragede mig med de lange, magre fingre i ansigtet, hvad jeg fandt overmåde ækelt, fordi hun altid bar et stort messing fingerbøl, som faldt mig ned på brystet og så skulle hales op igen. Dog mere end ved hendes kærtegn generedes jeg af den lille "Atlaskes" pige. Hun havde lige fra den første time fattet en forunderlig tilbøjelighed for mig og lagde ikke mindste skjul derpå. Men drenge i den alder er nogle underlige skabninger. De foragter "tøsene" og har ikke spor af den erotik, der begynder at røre sig hos det blidere køn. Når hun lagde sin arm om min hals, når hun kærtegnede mig med sin bløde, buttede og varme hånd, kunne jeg blive så arrig, at jeg fik lyst til at slå hende. Hun mente mig det vist inderlig godt – men jeg kunne ikke lide det, og da hun en dag omfavnede og kyssede mig, sagde jeg det til min moder, som vistnok har set mere i dette tossede forhold end der var, thi jeg blev pludselig fjernet fra de to jomfruer, fik trøje, vest og bukser hos skrædder Ibsen, og blev så erklæret for moden til at komme i "en ordentlig skole", hvor man var sikret mod små Evaers lumske fristelser og snarer.

Med virkelige trækstøvler, tornyster på ryggen og madkasse under armen marcherede jeg så op på Nørregade til det von Westenske institut. Dette styredes den gang af H. G. C. Bohr, en dygtig skolemand og en munter kavaler så vel på, som udenfor skolen. Jeg ser endnu hans klare brune øjne, hans glade smil og de skinnende hvide tænder. Han var en ypperlig lærer, altid i godt humør og tog tre trin ad gangen, når han skulle op i

klassen. Når han så sad på katedret og lærte os geografi, havde han et spanskrør til pegepind og til taktstok. Hver gang der forekom noget, som var vanskeligt at lære, satte han det på melodi, og så brølede hele klassen i kor:

Iravaddy, Saluen!
Menam og så Mekong!

– fire floder i Bagindien, som jeg vil huske til min død, uagtet jeg aldrig har haft mindste glæde af dem.

Fra mit korte ophold i det v. Westenske institut mindes jeg kun to begivenheder, fordi de for mig indeholdt den højeste hæder og den dybeste ydmygelse.

Vi havde fået en dansk stil, som hed "Min skolevej". En skolevej er ikke af oplivende natur, og min forekom mig særdeles tarvelig, da den både var kort og kedelig. Jeg fandt da på at tage opgaven humoristisk og benyttede som hovedperson Bonnier, en gammel og overmåde griset bogjøde i Grønnegade, med hvem skoledrengene drev allehånde spilopper. Jeg fortalte, hvorledes en dreng, der ikke ville betale den forlangte pris, indvendte, at bogen lugtede, hvortil Bonnier øjeblikkeligt svarede: "Hvad sji'er du dreng! Lugter bogen? – Det er s'gu mig, der lugter," og deri havde han utvivlsomt ret, thi hvidløg gror ikke i bøger.

Den øvrige skildring tog jeg på lignende måde, og det blev en meget lang stil; men da den var færdig, turde jeg næppe levere den af – jeg syntes, jeg havde gjort nar ad alt, endog af brandmajoren og Frue Kirke.

Så kom da den frygtede "danske time". Jeg krøb helt ned på bageste bænk med hjertet i halsen, og det sank endnu dybere, da jeg øjeblikkeligt blev kaldt op til katedret.

"Har du skevet denne stil?" lød det noget barsk.

"Jo-o," stammede jeg.

"Hvem har hjulpet dig med den?"

"Ingen."

"Er du vis på det?" spurgte læreren og tog til spanskrøret.

Jo, det var jeg, desværre, ganske vis på. Men så klaredes det strenge ansigt pludselig op til et bredt smil og han sagde, mens han rodede i vestelommen: "Ordensduks! Gå ned og køb en julekage; så kan han spise den, mens vi læser hans stil."

Og mens stilen blev læst op til stor jubel for klassen, tærede jeg min julekage – det var det første brød, jeg tjente som forfatter.

Den anden begivenhed var derimod af tragisk natur.

Oppe i Skindergade, nær Dyrkøb, var der kommet en bogbinder, i hvis vindue de dejligste teaterdekorationer prangede. Især var en ridderborg blevet mine ønskers mål, og når jeg gik der forbi om morgenen, kneb det med at komme i skole til rette tid. En dag var riddersalen blevet til et helt teater med pager og terner. Mens jeg stod fortabt i al denne herlighed, lød et rungende slag fra Frue Kirke – det var et kvartér til ti [Note 6)], og jeg skulle være i skole kl. ni. Af bare forskrækkelse satte jeg mig på bogbinderens trappe og græd; men da det ikke fremmede farten, kom jeg en halv time for sent, fik anmærkning og senere tilhold om at møde på "Bohrs værelse" – det var den elendigste dag i mit liv; jeg skulle jo have prygl for romantikkens skyld.

Brødebetynget som en forbryder krøb jeg op ad trappen til det værelse, hvor spanskrøret groede. Ved min indtræden fandt jeg to andre syndere, der brølede omkap, og jeg stak da i med til

en trio. Så hørte vi Bohrs hurtige spring op ad trappen, døren blev revet op, og i næste nu var døren åbnet til det lille, flade skab, hvor spanskrørene stod på række, ordnede efter tykkelsen som køer på et billard. Bohr kastede et prøvende blik først på os, så på spanskrørene, greb et og lod det svippe gennem luften så det peb. Dette gav signalet til en ualmindelig jamrende tuden; Bohr ville lukke vinduet, men da klang:

> Tschumda! Schumda! Tschumdadadadera!
> Tschum! Tschum! Tschum! Dadadi daderadara!

det var fodgarden, som med fuld janitscharmusik trak op ad Nørregade.

Bohr smældede vinduet i, brast i en vældig skoggerlatter og råbte: "Afsted, I små syndere! – Tror I, jeg kan tærske jer til melodi af nr. 3? Note 7)"

Jeg har aldrig senere kunnet høre denne karussel-polka uden at tænke på Bohrs værelse.

En anden gang så jeg en meget morsom eksekution i gymnastiksalen. Der havde været klassetumult, og syndernes antal var så stort, at det ville blive ligefrem anstrengende at prygle dem alle. Så slap Bohr dem ind i gymnastiksalen, lod dem stille sig op ad væggen omkring "hesten", og råbte så pludselig: "Løb!"

Nu gik det i vild flugt omkring "hesten"; Bohr bag efter med opknappet vest og i hånden det hævede spanskrør, som susede ned til højre og venstre. Endelig åbnede han døren, råbte med stentorstemme: "Ud!" og så forsvandt alle, undtagen én, der havde skjult sig under "hesten". Ham fik Bohr fat på og høvlede ham ordentligt igennem. Men det morsomste var, at det netop var ham, der var hovedmanden.

Vi holdt alle meget af Bohr – der var noget så fornøjeligt over ham; men mine erindringer om "Bohrs skole" er kun få, thi jeg blev hurtigt taget ud af den igen. De første ti år af min barndom var lyse og lykkelige, men så drog ulykkens tunge skyer pludselig sammen omkring mig og sænkede deres klamme skygger ubarmhjertigt ned over en barnesjæl, der ikke forstod, at verden kunne rumme så megen elendighed og derfor var nær ved at fortvivle, ja tvivle om, at der gaves en alt styrende kærlighed.

Året 1845 oprandt lyst og glædeligt, for at løbe ud i sorg og gravmørke skygger.

Min moder havde født sin yngste søn, der fik navnet August Villads efter sin morbroder på Fredsholm. Det var en sund og kraftig lille gut, men da min moder følte sig for svag til selv at overtage hans pleje, blev der, efter konsultation med doktor Crone, fæstet en hedeboamme, som skulle være ham i moders sted.

Det gik i begyndelsen fortræffeligt, men så begyndte den lille at skrante og magres af.

Doktor Crone, der var fattiglæge og som sådan vant til at se tæring hos småbørn, stillede sin diagnose derefter, og ammen støttede den ved hårdnakket at påstå, at barnet ikke *ville* tage næring til sig. Afmagringen tog mere og mere til, den lille lignede næsten et skelet, og moders fortvivlelse var grænseløs.

Da gik min fader en morgen gennem barnekammeret, og i spejlet så han barnepigens billede. "Der var," fortalte han senere, "et så forunderligt udtryk i hendes ansigt, at jeg vendte mig om og spurgte, hvad hun fejlede. Hun svarede, at hun var så

bedrøvet over, at den lille skulle dø; men at det ikke var hendes skyld. Disse ord slog mig på en forunderlig måde, og da jeg kom ned i mit laboratorium, fo'r den tanke mig pludselig gennem hovedet: 'Barnet dør af sult – hun har ingen mælk.' I hast fik jeg lavet en blanding, der kommer menneskemælken meget nær. Jeg løb hurtigt op, gav barnet den, og den lille tømte den med en febertørst, som viste, at ammens påstand var løgn fra ende til anden. Desværre kom min hjælp for sent – din stakkels broder døde dagen efter."

Det klinger næsten utroligt, at en velstående families barn kan dø af sult midt mellem de kærligste omgivelser, og det hele står for mig som et højst mærkeligt eksempel på den tids hygiejne og retspleje; thi doktor Crone, som havde forsømt at undersøge ammen, vedblev at være vor huslæge, og ammen selv tog i al stilhed tilbage til sit hjem for at føde det barn, der havde kostet min broder livet.

Man søgte naturligvis at holde min moder uvidende om dødsårsagen, men det lykkedes ikke, og hermed var loddet for hendes skæbne kastet. Hun overgav sig først til den heftigste fortvivlelse; men senere gik denne over til en dyb, stille melankoli, der lig en ædende gift undergravede hendes sundhed og forvandlede al livets glæde til sorg og bitterhed. Uophørligt kastede hun ansvaret for det skete på sig selv, og lige over for dette formentlige ansvar sank hun sammen som en blomst, der visner.

Jeg erindrer ikke, når min broder August døde, og det står heller ikke på hans gravsten, men det må have været i maj eller juni; thi jeg erindrer, at moder sendte os børn ned i

Kirsebærgangen for at plukke forårsblomster, og at hun udtrykkelig pålagde mig at tage kastanjens hvide lys med.

Den gang bandt man nemlig selv sine kranse i smerte og under gråd. Man købte dem ikke på ståltråd hos en blomsterhandler under prutten og prat.

Natten før min lille broder skulle begraves, skete der noget mærkeligt – det eneste åndeagtige, jeg har oplevet.

Jeg lå i min seng, men kunne ikke sove. Bestandig syntes jeg at se min broder ligge bleg og indfalden i den sorte, blomsterstrøede kiste, som stod tæt ved hans vugge i værelset ved siden af mit – kun en tynd væg skilte os, og det er en endnu tyndere, som skiller vuggen fra graven.

Da hørte jeg en glidende lyd ude i gangen, et dæmpet, åndeagtig suk, og så blev alt stille. Men lidt efter begyndte det at røre sig i det værelse, hvor min broder lå lig. Ikke at nogen gik eller at noget flyttedes derinde – nej, det var den samme åndeagtige gliden, som jeg havde hørt ude på gangen. Jeg rejste mig op for at kalde, men kunne ikke få et ord over mine læber. Inde fra værelset klang en dæmpet, spøgelsesagtig sang, min broders kendte vuggevise, og gængerne gik som vuggede de sig over fløjl. Jeg kendte ikke stemmen; jeg hørte kun versene klinge, vemodsfuldt sungne, svagere og svagere, mens vuggens gænger vedblev at gå åndeagtigt svagt som akkompagnement til den smertefyldte sang. Så gled det hele ud i stilhed; jeg hørte den samme svævende gliden, og fuld af rædsel skjulte jeg mit hoved under dynen.

Den næste morgen var jeg inde for at se min lille broder for sidste gang. Alt stod som før: kisten, vuggen, blomsterne – kastanjekransen lå på det lille bord. Jeg var så lamslået af skræk,

at jeg ikke fortalte nattens rædsler til nogen. Den gang troede jeg for vist at have været vidne til åndernes færd. Nu kan jeg kun formode, at det har været min stakkels moder, som i nattens ensomhed for sidste gang har vugget sit ulykkelige barn.

Thi fra den nat var hun ganske forandret. Hendes blomster i det dybe dagligstuevindue falmede bort, fortepianoet lukkedes ikke mere op, og de morsomme bøger i det lille mahogni bogskab kom ikke mere frem. Vi børn forstod intet deraf. "Moder var syg", hed det, og med barnets sorgløshed fandt vi os deri – børn har jo den lykkelige evne at kunne le, når andre lider. Livets smerte er for dem kun leg.

Så flyttede vi ud til Tårbæk – solen og søluften skulle helbrede hende, men mod den dybe kummer er der kun én helsebod, døden, som svøber alt i sit fløjlsbløde mørke og skaber glemsel.

Jeg mindes et lille, hvidt hus, en stor have, og en blomstersmykket høj med vid udsigt over Sundet. Der oppe stod jeg en varm sommerdag med solskin, blomster og kvidrende fugle – jeg syntes, jeg var i Paradis.

Da kom min moder rejseklædt, bleg, forgrædt. Krampagtigt tog hun mig i favn, bøjede sit hoved ned over mit og hviskede: "Farvel! – Glem ikke din moder!"

Jeg lovede det grædende. Hun kyssede mig inderligt, tørrede mine øjne og svandt så ned ad højen som et åndesyn. Jeg blev stående målløs, uden forståelse. Lidt efter hørte jeg en vogn, som rullede afsted i den dybe hulvej under mig – det var moder, som kørte til Roskilde, sagde de. Kun lidet anede jeg, at vi havde

taget afsked for sidste gang – hun og jeg, der så inderligt elskede hinanden.

Så kom efteråret, det kolde, klamme efterår med svigtende lys og vigende liv. De gule, visne blade faldt i flokke, hvirvledes hen over kirkegårdens gange, og en sildig oktoberdag dækkede de min moders grav. Jeg har aldrig glemt, hvad hun måtte lide; aldrig, hvor meget hun elskede os.

Der blev tomt og øde i min faders hus. Selv gik han omkring tavs, bleg, med sænket hoved og hænderne på ryggen som en sorgbunden fange. Fabrikkens arbejdere sendte medlidende blikke efter ham og mig på vor vandring gennem stuerne. Det var kærlige folk, som ville os alt godt, men mod sorgen hjælper kun et – tiden, men den skrider så dræbende langsomt og har stundom flere sorger i følge.

Og det blev netop tilfældet her – dødens le var hvæsset, og den vedblev at høste. Den 9. februar 1846 døde min bedstefader; min bedstemoder fulgte ham elleve dage efter. "Det er som om døden i denne tid vil berøve os alt, hvad vi elsker," skriver min fader.

På mig gjorde disse bratte, hurtigt på hverandre følgende dødsfald en særegen virkning. Jeg var i den alder, hvor man begynder at ane livets alvor, og man sparede mig ikke for at se døden i ansigtet. Efter datidens skik måtte den lille, tiårige dreng med til alle disse begravelser, som fik et end tristere præg derved, at de kendte hjem forvandledes til ligstuer med bedemænd og sortbetrukne vægge. Jeg husker endnu disse gravkamre med kister og kerter, med buksbom og blomster, med sorte præster, grædende kvinder og bedrøvede mænd. Så lille jeg var, måtte jeg som de andre møde med høj hat og i

ligkappe, som lejedes et sted i Skindergade. Hver gang jeg gik forbi dette sted, gøs jeg af frygt for, at jeg snart skulle derop for at leje en ny til at følge min fader eller min broder. Ja, selv når jeg mødte en præst i ornat, veg jeg langt ud af frygt for, at han skulle tage mig med til begravelse.

Og det var nær igen blevet tilfældet. Min yngste broder, Johan Frederik, sad en dag og blæste sæbebobler. Pludselig udstødte han et vildt skrig, tog sig til hovedet og faldt om. Ingen kunne forstå dette tilfælde hos den kvikke, fireårige dreng. Man formodede en forgiftning gennem sæbevandet og bragte ham ud på Frederiks Hospital. Her blev han indlagt under daværende overlæge S. M. Trier, men selv dennes udmærkede dygtighed formåede kun lidet over for en så ondartet tyfus, som denne udviklede sig til. I mange måneder lå han hen, snart i vildelse, snart i døs – ingen af os børn måtte komme til ham, og når fader nedbøjet vendte hjem fra hospitalet, troede vi altid, at det var forbi.

Således gled hele det sørgelige år, og først en aften sidst i december tog fader mig med på hospitalet. Min broder lå i et af disse store, luftige officiantværelser ud til den forreste gård, og ved hans seng stod et juletræ med blomster og tindrende lys. Aldrig i mit liv havde jeg troet, at sygdom kunne udtære et menneske således. Han lignede fuldstændig et skelet – kun hans store, kærlige, brune øjne var de samme og lyste af barnlig glæde idet han pegede på juletræet og sagde: "Smukt! – Godt! – Jeg har det meget godt!"

Ak, han kendte ikke sin egen tilstand! Frygtelige koldbrandssår havde hudflettet hans ryg og røvet ham den ene fod, som var ulcereret af i ankelleddet. Men det værste anede

hverken han eller vi. Han havde fuldstændig mistet hørelsen og fik den aldrig mere tilbage. Dette opdagede vi dog først langt senere, thi med en mærkværdig opfattelsesevne kunne han forme vore miner til ord og svare derefter. Men lidt efter lidt tabte han talens brug, og først da gik det op for os, at han var døv. Den bekendte døvstummelærer Duurlov blev senere hans utrættelige vejleder, og efter årelangt arbejde lykkedes det ham at lokke talen frem igen og lære ham at se talen i stedet for at høre den. Min broder var, som lille, skabt til at blive sømand, væver, adræt og behændig. Nu blev han ved egen flid og ihærdig stræben maler og fik sine arbejder på udstillingen uden at have gennemgået Akademiets sædvanlige kursus. Han begyndte 1867 på Ischia med en vandfarvelade, som jeg havde købt i Napoli, fortsatte så akvarelmaleriet i Rom under den franske maler Benouville og senere i olie under J. la Cour. Trods al den jammer og elendighed, der ramte ham som ung, har hans liv formet sig mere lykkeligt end man skulle formode. Afskåren fra verdens tummel og spræl, dens humbug og løgn, bevarede han sit barnlige sind til det sidste, og manglede hans kunst rutinens flothed, så ejede den til gengæld sandhedens inderlighed. I fjor nåede han sit højeste ønske: at få sine samlede arbejder udstillede; men jeg tror, at glæden, sindsbevægelsen, spændingen blev årsagen til hans død.

Da juleklokkerne ringede, kaldte de ham, det bedste og barnligste menneske, jeg har kendt, ind til den store, stille, evige jul, vi alle skal fejre.

Det havde altid været min bedstefaders ønske, at jeg skulle studere, og en dag, da jeg legede under linden, kom han i

strålende humør ind ad porten, spurgte, hvorledes det gik mig i skolen og gav sig så ganske umotiveret til at recitere Holbergs: ala – en vinge, alauda – en lærke, cerevicia – øl, hvorpå han deklinerede "mensa" helt igennem, fægtende i luften med sin gule stok. Jeg blev meget forbavset, thi jeg troede ikke, at bedstefader kunne latin; men den dag blev en dommens dag for mig, thi på den blev det besluttet, at jeg skulle tages ud af det von Westenske institut for at indtræde i Borgerdydskolen på Christianshavn. Min moders kort efter følgende død forhalede vel denne beslutning, men ophævede den ikke, og ganske brat blev der tagen en bestemmelse, som havde den største betydning for mit senere liv.

Når en moder går bort fra sit hjem, forlader solen sin himmel, men just i sorgens klamme gråvejr gælder det om at rykke tættere sammen og tænde arnens slukte ild ved kærlighedens flamme. Et hjem, selv om det er sorgfyldt, har en forunderlig trøstende og bindende magt, det opdrager langt bedre end den bedste pædagog, thi det har mindernes rigdom og samdrægtighedens styrke.

Et barn, opdraget i et godt og kærligt hjem, er som en plante, der har slået dybe rødder i den jordbund, hvori den ene kan trives. Rykkes den op i utide, plantes den om under trange forhold i mager jord, får den enten et knæk, den sent forsvinder, eller den visner hen og dør.

Dette burde enhver betænke, før man kaster det bløde, svulmende barnehjerte i grams til fremmede; men i reglen tænkes der slet ikke – man synder fordi alle andre gør det.

Syvende kapitel

Borgerdydskolen på Christianshavn. – Min entré i det Hammerichske pensionat.

Ude på Christianshavn, bag ved Vor Frelsers kirke, lå midt i en have en gammeldags bygning, hvor fabrikkens tidligere administrator, etatsråd Garlieb, boede med sin familie. Derude var tillige fabrikkens oplagsplads for ildfast ler og de mægtige stabler af pommersk fyrrebrænde, som bevogtedes af to gule blodhunde, der havde ord for at æde mennesker om natten, men forresten var mine specielle venner om dagen. Selv Garlieb var det nær gået galt. Han kom en aften hjem efter at hundene var sluppet løs, og da han gik gennem haven, stod pludselig et af disse ulvestore dyr knurrende foran ham. Garlieb, som kendte faren, tog i sin forskrækkelse den store pladsnøgle frem for at have et værge, men da hunden så dette, gik den ganske roligt sin vej. Morten Vægter, som holdt på sine hundes ære, sagde at det var fordi hunden havde kendt nøglen, "ellers havde den ædt etatsråden" – og det kan såmænd gerne være.

Da fader altså en dag foreslog mig en tur til Christianshavn, troede jeg, at det gjaldt mine venner; men jeg blev slemt skuffet. Jeg skulle "prøves", sagde fader, og uden at kende dette ords skrækkelige betydning, vandrede jeg afsted.

Ved hjørnet af "Lille Kongensgade" [Note 8)] stod fader stille og sagde: "Her er det vist", og så tog han mig ved hånden med et underlig sørgmodigt udtryk i sit blege ansigt. Det gøs i mig; thi jeg syntes at alt var så underligt fremmed og forfaldent. Lille

Kongensgade har aldrig udmærket sig ved arkitektoniske mesterværker; men i 1846 var den rent ud en fattiggade. Små, lave, elendige huse med trætrapper ud på fortovet, husede små, elendige børn, der snagede i de bundløse rendestene og lagde dyndet op i sorte, stinkende klatter. En dag kom pastor Visby, præst ved Tugt- Rasp- og Forbedringshuset, forbi en sådan gruppe, standsede og så på børnenes leg.

"Ih nej!" sagde han venligt, "dér har I jo lavet en hel by med huse, gader og torve. Og se! – Der er jo også en kirke! Er det Frelsers?"

Jo, det var Frelsers.

"Men hvor er præsten?" spurgte Visby indsmigrende. "Ham kan jeg ikke finde!"

"Nej, han er der heller inte, for ham var der ikke skidt nok til," svaredes der.

Så gik Visby.

I øvrigt udmærkede gaden sig ved adskillige antikvariske mindesmærker, en brolægning fra Christian den Fjerdes tid, gadelygter fra Christian den Femtes og et Kgl. Artillerilaboratorium, særligt berømt derved, at det kun én gang var sprunget i luften. Hist og her brødes bygningsrækken af små, idylliske baggårdshaver med ret anselige træer, der kiggede ud over fugtiggrønne mure. Den plads, som Burmeister & Wains maskinværksted nu indtager, var en sådan have, hvor jeg har set Baumgarten i egen person slå katten af tønden i spidsen for sine svende. Her forbandt den nu forsvundne "Lille Sophiegade" "Overgaden neden Vandet" med "Lille Kongensgade", som den gang løb lige ned til laboratoriet, mens den nu er aflukket.

Men hvad der gav gaden glans og relief, hvad der knejsede som et palads over fattigmænds hytter, var "Borgerdydskolen", en grå, fireetages bygning, tidligere Frederiks tyske kirkes præstegård, nu vinter- og sommerbolig for en skare ugudelige drenge, hvoraf dog en del blev gudelige nok og fik præsteboliger rundt om i landet, mens de mest ugudelige avancerede til jurister og endte som ministre.

På rendestensbrættet udenfor skolens port stod en mærkelig person, som straks tiltrak sig hele min opmærksomhed. Det var en svær, bredskuldret og barhovedet mand med et sådant væld af tæt, krøllet, sort hår, at man fandt en sort hat ganske overflødig. Han var klædt i blå kjole med blanke knapper, blå vest og blå benklæder. Alt sad tæt og stramt, selv støvlerne på de for hans kæmpefigur meget små fødder sad som syet over en læst. I hånden holdt han en tyk spanskrørsstok, hvis lange messingdupsko funklede i lyset.

Det var skolens første og eneste inspektør, Cleophas Svenningsen. Hvor i al verden er det faldet hans fader ind at kalde ham Cleophas, det mest aparte navn i hele kristenheden? – Jeg antager, at det har været i forudfølelse af, at denne søn ville blive, ikke som andre mennesker, men som en særegen, isoleret type af skoleinspektører i ind- og udvortes. Og det blev han.

Som han dér stod og badede sig i solskinnet lignede han en mellemting af en glad elefant og en veltilfreds nubier. Ikke at jeg hermed vil sige det mindste nedsættende om min gamle, og mod mig altid kærlige lærer. Nej – men således tog han sig ud for mig.

Hans store, brede ansigt med de tykke læber, den fladtrykte næse og det sorte, tætkrusede hår gav ham nubierens præg, og den korte nakke, det svære korpus på de kraftige ben fremkaldte billedet af Danmarks mest hædrede ordensdyr.

Han hilste på fader med en håndbevægelse, spyttede en skråstribe ud midt i gaden og spurgte: "Er *det* synderen?"

Gud skal vide, at jeg følte mig som sådan. Jeg kunne trøstigt bekræfte det.

"Ja, så kan vi jo lige så godt straks tage fat," bemærkede Svenningsen tørt og førte os ind i et klasseværelse til venstre for porten.

Her stod et bord med et grønt tæppe og et par stole. Jeg fik plads inderst ved bordet og overhøringen begyndte i dansk, tysk og regning – alt sammen til Svenningsens tilfredshed. Da jeg var færdig spurgte han: "Kan du noget latin?"

"Nej!"

"Og matematik har du naturligvis ikke begreb om?"

"Nej!"

"Det er meget godt. Jeg læser helst med dem, som endnu ikke har fået fejle begreber. Så er han i tredje klasse B."

Jeg ville rejse mig; men Svenningsen kom mig i forkøbet. Han lagde sin brede hånd ind under stolesædet, og idet han lettede stolen og mig tværs over bordet, sagde han forretningsmæssigt: "Skoleåret begynder den 15. august."

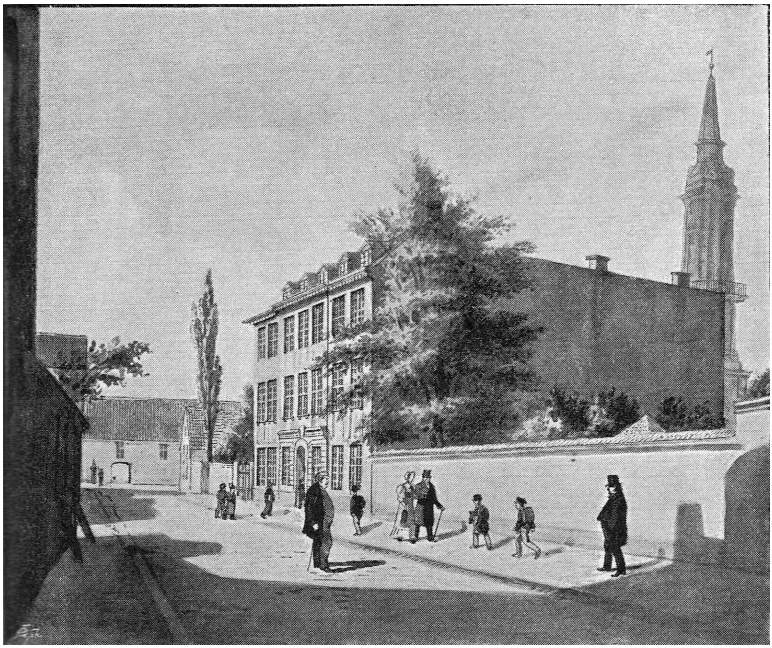

Borgerdydskolen på Christianshavn

At jeg fra Bohrs skole skulle overgå til "Borgerdydskolen", rørte mig ikke synderligt. For mig kunne den ene skole være lige så god som den anden, og det ville jo blive meget morsomt, hver dag at trave til Christianshavn – jeg tænkte endog på at køre derud med Rasmus Kusk. Men da fader en dag meddelte mig, at jeg skulle i huset hos magisteren, ramte det mig som et lyn. Bort skulle jeg, ikke alene fra fader og søskende, men også fra mine legekammerater, fra alle de gamle arbejdere. Jeg skulle ikke alene miste mit hjem, men tillige hele den kære, gamle fabrik med alle dens herligheder, mit laboratorium, mine altaner, min have, mine samlinger, og til gengæld kun blive et fremmed barn i et fremmed hjem – det var frygteligt!

Men samtidig betoges jeg af en anden følelse, som pinte mig næsten lige så meget som skilsmissen. Hvorledes jeg end så denne, forekom den mig at være en straf, en forvisning, en gåen i landflygtighed til ukendte egne – og jeg havde jo intet forbrudt. Jeg havde altid hørt, at man sendte dovne eller opsætsige drenge til Sorø og Herlufsholm, men jeg havde jo både været flittig og lydig – hvorfor skulle jeg da bort? – Ville man gøre det triste hjem lysere ved også at overgive dets ældste søn til noget, der for ham var lige så frygteligt som fængsel?

Jeg turde ikke tale til fader om alt dette; dertil var respekten for stor, men det kom dog frem til sidst som en længe tilbagetrængt hulken.

En aften tog han mig med på en spadseretur. Vi vandrede ud ad Nørreallé, over Søerne og frem over Nørrebro, som den gang lå med landlige haver og huse. Så nåede vi Assistens Kirkegård, bøjede til venstre, gik gennem en stor port og vandrede så ensomt omkring i dødens store have, kors ved ligsten, ligsten ved kors.

Endelig kom vi til en lille, hegnet plet, hvor en hængeask viftede med sine lange, svaje grene over en hvid marmortavle med gylden skrift. Fader trykkede krampagtigt min hånd og pegede mod stenen. Der stod:

"Her nedlagdes de jordiske levninger af Sophie Louise Bergsøe, den kærligste hustru og ømmeste moder. En lille søn hviler ved hendes side."

Nu først forstod jeg faders hulken i den mørke, ensomme aften. For første gang stod jeg ved min moders grav, for første gang forstod jeg dødens alvor, tabets uendelige smerte, og jeg

græd med fader, tungt, ustandseligt – bitrere tårer har jeg næppe grædt.

Så vandrede vi videre, mens mørket faldt og stjernerne tændtes. Hvor vi kom hen, ved jeg ikke. Jeg så en å, der bugtede sig sivbræmmet i krumme blink, grønne enge, tjørnehække, der værnede grønne havers helligdomme. Så kom vi til et stort, bredkronet træ med en tarvelig bænk. Vi satte os; fader stirrede længe ud for sig, så sagde han: "Hvor livet dog er usselt! – Man slider og slæber sig til døde igennem det, og så ved man ikke en gang, hvormed det ender!"

Der lå en uendelig smerte i disse ord, som jeg den gang knap forstod, men dog har bevaret. Jeg svarede intet. Fader henfaldt i lang og dyb tavshed; men hans blik søgte op mod den dybe, stjernebesåede himmel, hvor lys tændtes ved lys, alt som mørket faldt. Endelig spurgte han: "Står der ikke: 'I min faders hus er der mange boliger'?"

"Jo," svarede jeg.

"Så håber jeg, at vi alle må samles deroppe, hvor lyset tindrer," sagde han og rejste sig.

På hjemvejen betroede jeg ham alle mine sorger. Jeg havde forstået hans, men han forstod ikke mine. Han betonede, at det var bedstefaders vilje, at jeg skulle blive en flink student, og at jeg ikke kunne blive dette hjemme, hvor der var så meget, som distraherede mig. Hos Hammerichs var der både huslærer og mange flinke drenge, som hurtigt ville blive mine venner og hjælpe mig fremad. Så kunne jeg forresten hver søndag komme hjem og lege med mine egne – alt ville gå i den skønneste orden, intet sted ville jeg føle mig så tilfreds som dér.

Den nat sov jeg trygt og roligt. Faders ord var for mig som evangeliets, og når han havde sagt, at jeg ville finde et kærligt hjem og trofaste venner – så havde jeg dem allerede.

Så kom da endelig skilsmissens dag! – Min sørgmodighed dæmpedes noget ved min flotte ekvipering, blandt hvilken en splinterny vinterkavaj var min stolthed. Ak, den indbragte mig kun titulatur af "gråmunk", og en vældig masse snebolde, hver gang jeg tog den på.

Hvor tydeligt husker jeg ikke min entré i det Hammerichske hus! Den var sandelig ikke forbundet med festiviteter. Fader fulgte mig på vej og afleverede mig hos portneren, som atter overleverede mig til jomfru Christensen, som leverede mig en nøgle med den bemærkning, at nu kunne jeg gå op på sovesalen og pakke min kommode. "Han der" kunne vise mig derop, og så pegede hun på en lille fyr, der så ud til at være faldet ned fra månen.

Allerede dette skuffede mine illusioner: jeg havde tænkt mig, at når en ny pensionær skulle optages, så ville dette ske derved, at enten Hammerich eller dog i det mindste huslæreren tog imod ham og forestillede ham for dem, der skulle være hans venner og kammerater. Men "den lille fyr" syntes at tage sagen fra et helt andet standpunkt. Uden at mæle et ord førte han mig op ad en mængde trapper, trak mig ind i en snæver korridor, pegede på en dør, og stak så af som om han havde Fanden i hælene.

Jeg åbnede døren og tittede betænkelig ind. Jo, ganske rigtigt, dér lå sovesalen i al sin simple storhed for mit noget

forundrede blik – den hyggeligste soldaterkaserne kunne ikke være hyggeligere.

Med syv store, gardinløse vinduer ud til gaden strakte salen sig som et eneste langagtigt firkantet rum gennem hele bygningen. Langs vinduessiden stod fem og tyve fordringsløse servanter. Så kom fem og tyve senge, ordnet i to rækker – af disse var hovmesterens, Kjøges, fredlyst, notabene af navn. En tarvelig rørstol dannede en smagfuld udbygning på hver sengs længdeakse og harmonerede godt med den sørgelige række af malede fyrretræskommoder, der prydede den indre langvæg. For salens ene ende var der knager til pensionærernes tøj, for den anden et lille rum til støvler etc. – Intet kunne være mere raffineret – det skulle da være de to loftsventiler, der som store, åbne stjerner pustede "en underlig kold varme" ned gennem rummet.

Jeg havde lige begyndt at pakke, da jeg hørte en buldrende lyd fra trappen. Døren fløj op på vid gab, og ind trådte en stor, bredskuldret dreng med en fedt, fladt ansigt og et par onde, stikkende øjne. Han standsede lige foran kommoden, målte mig fra top til tå, og hvislede så gennem tænderne: "Hvad er du for en flab?"

"Jeg er ingen flab," svarede jeg sagtmodigt.

I samme nu hørte jeg en susende lyd og et vældigt klask. Tusinde ildfunker gnistrede ud af mine øjne, og da jeg nogenlunde fik rede på mig selv, lå jeg under min seng med et par underbukser i hånden.

"Tag dig nu i agt for næste gang," bemærkede den store dreng og gik fløjtende ind i læseværelset.

Det var min entré i pensionatet, og den svarede just ikke til mine forventninger.

Hulkende hørte jeg et ur slå nede på gangen; så en vældig tummel og trampen af mange hæle. Jeg frygtede for, at "næste gang" muligvis kunne komme straks og skjulte mig bag døren, der atter gik op.

Denne gang trak jeg vejret lettere. Det var "den lille fyr", som med øjensynlig interesse betragtede min blussende kind og derpå bemærkede: "Lange Nik har nok langet dig en ordentlig lussing?"

"Hvad hedder du?" spurgte jeg, rørt over hans sympati.

"Jeg hedder Flæbefip," svarede han og satte sig på sengekanten.

"Hvorfor hedder du det?"

"Jo, for når de store slår mig, så flæber jeg, og de slår mig hver eneste dag."

"Men hvorfor slår de dig?"

"Fordi det morer dem – du vil også få prygl hver eneste dag."

"Hvad skal jeg da gøre?"

"Du skal gøre ligesom jeg: Gå af vejen for dem, stikke a', løbe din vej, og brøle højt, når de slår dig – de kan ikke lide, at man brøler, for de er bange for, at magisteren skal høre det."

"Men det vil jeg ikke – jeg løber ikke min vej."

"Ja, så får du prygl, så du ikke kan røre dig."

"Så siger jeg det til magisteren."

Den lille fyr så aldeles forfærdet på mig.

"Vil du sladre?" spurgte han med stive, runde øjne.

"Nej – jeg vil klage – jeg vil ikke ha' prygl."

"Ja, så får du 'måsegilde', og det er meget værre."

"Måsegilde? – Hvad er det?"

Den lille fyr stirrede atter forbavset på mig og spurgte: "Kender du ikke det?"

"Nej."

"De sætter dig først i sladrehullet. Så tager de dig ud, når Kjøge er borte og surrer dine hænder bag på ryggen og spænder dig med remme fast over en af de høje læsepulte, så du ligger rigtig stramt og ikke kan røre dig. Brøler du, får du et lommetørklæde i munden, og så ta'er de hver sin lineal og stiller sig i række. Er det simpelt måsegilde, får du et vældigt rap af hver, men er det dobbelt, får du to. De slår med fladen, så det knalder, men Lange Nik slår med skarpen, så bukserne revner."

Atter hørtes rabalder på trappen, en dør blev smældet i, og den lille "stak a'" i en sådan fart, at det så ud, som han forsvandt. To stemmer skændtes derude; den ene var Lange Niks, og jeg skælvede ved tanken om, at det måske kunne trække op til et gilde.

"Jeg bryder mig Fand'n om, hvad De siger!" lød Lange Niks stemme.

"Så melder jeg Dem til Hammerich. Sofaen er min, og ingen har lov til at ligge i den uden jeg. Når jeg kommer, går De!"

"Nej gu' gør jeg ej! – Så længe jeg ligger i sofaen, er det min, og så går De," svarede Lange Nik meget frejdigt.

"Raser De, menneske!" klang den anden stemme. "Har jeg ikke ret til at ligge i min egen sofa?"

"Jo, men ikke magt – jeg er meget stærkere end De. "

"Magt! – Er De gal? – De vil da ikke anvende vold. – Jeg ser mig nødsaget til at melde Dem."

"Ja, meld væk, så melder jeg Dem igen!" svarede Lange Nik og gav sig til at fløjte: "Der var en gang en tapper mand."

"Ja, der bliver bestemt gilde," tænkte jeg – men jeg tog fejl.

Døren til sovesalen blev brysk revet op, og en lang, mager skikkelse trådte ind. Det var en temmelig ung mand med et mørkt polkahår dinglende om skuldrene. Han var iført en temmelig laset bomulds slåbrok, broderede morgensko og havde en lang pibe i munden. Han var meget rød i hovedet og så i det hele så vred og ophidset ud, at jeg trak mig tilbage mellem kommoden og døren.

"Nå, er du dér! – Hvordan er det, du ser ud? – Har du slået dig?" spurgte han barsk.

"Nej – *man* har slået mig," svarede jeg grædende.

"Hvem har slået dig?"

"Jeg kender ham ikke – det var ham, De talte med ude i gangen."

"Hørte du, hvad han sa'?"

"Ja."

"Det taler du ikke om! Ikke til nogen som helst, hører du! Jeg skal nok snakke med ham derude. Gå så hen og vask dig med koldt vand. Stik ho'det i vandfadet! Du må ikke møde med den kind ved bordet – hører du?"

Dermed gik hr. Kjøge til sin sofa, og jeg stak hovedet i vandfadet, idet jeg grublede over, om de, der fik "gilde", muligt gjorde "det samme på en anden måde", som der står i kogebogen.

Jeg havde lige fået hovedet op igen, da jeg hørte en forskrækkelig vrælen og trampen ude på trapperne. Begge sovesalens døre fløj op, og ind styrtede en vild flok af drenge,

der hev bøgerne til alle sider for at styrte til servanterne. Ingen tog notits af mig. Kun én spurgte i forbigående: "Hvem er det?" – og en anden svarede: "Det er fjolset."

Lidt efter kom Kjøge ind, men der var heller ingen, der tog notits af ham, skønt han havde omskiftet piben med et spanskrør, som han dog hurtigt lagde fra sig bag sengen. Så skiftede han dragt, stillede sig ved døren, og lidt efter marcherede vi alle i en lang række ned på første sal, hvor spisestuen lå.

Det var et stort hjørneværelse med et bredt fag ud til skolegården. Der var dækket ved to borde: et for honoratiores og et for plebs. Ved det første sad "de store" med fru Hammerich til værtinde og Hammerich til mentor; ved det andet "de små", assisterede på lignende måde af jomfru Christensen og Kjøge, som havde mentormine, men ikke mentormagt. På bordet stod ved hveranden kuvert en flaske af datidens "hvidtøl", thi skolens drikkevand var, som det christianshavnske overhovedet, meget slet. Jeg lagde hurtigt mærke til, at de flasker, der stod Kjøge nærmest, sydede stærkt, og lidt efter fløj propperne i vejret med champagneknald, mens ølskummet sprøjtede til alle sider. Hver gang dette skete, hørtes en stemme som sagde: "Øllet er surt," hvad det i virkeligheden ikke var, thi alt, hvad vi fik i det hammerichske hus var rigeligt og godt i alle måder. Men så opdagede jeg pludselig grunden. Proppen blev skruet i, flasken langet ned under bordet, rystet med fødderne og langet op igen ved Kjøge. Endelig eksploderede en næsten lige i hans ansigt, hvilket gav ham anledning til den bemærkning, "at nu kunne det vist snart være

nok". Dette syntes skælmene også, thi alt øllet ville de dog ikke spendere.

Vi fik vandgrød og frikadeller med stuvede snittebønner. Jeg var så forpint, så elendig og ulykkelig, at jeg kun fik bugt med et par mundfulde; men Kjøge bemærkede barsk, "at her spiste man op," og så knugede jeg da grøden i mig – hvor det kneb! Men da jeg så skulle i lag med frikadellen og snittebønnerne, sortnede det for mig. Mit hoved snurrede endnu af det voldsomme slag, gråden og grøden sad mig i halsen, og så lod jeg eftermaden stå.

Men det skulle jeg ikke have gjort, thi at svigte en frikadelle var lovløs handling. På trappen blev jeg indhentet af den lille fyr, som meddelte, at Kjøge ville "tale med mig", og da jeg atter kom ned, blev jeg sat op på en stol foran den græsselige frikadelle med den korte besked, at nu kunne jeg "sidde over", indtil jeg havde spist den.

Forgæves forklarede jeg min mangel på appetit. Kjøge påstod, at jeg var kræsen – han vidste af erfaring, at stuvede snittebønner ikke var søgte, og så lovede han at "komme igen", hvilket uvilkårligt førte tanken hen på stuvet spanskrør.

Jeg blev altså siddende og stirrede fortvivlet på frikadellen, som syntes at vokse, jo mere jeg så på den. Skumringen begyndte at falde, alt var taget af bordene – kun den forbistrede frikadelle blev ved at stå, og hvert øjeblik kunne jeg vente hr. Kjøge som genganger.

Da opdagede jeg pludselig et stykke hvidt papir, som stak ud bag gardinet. Jeg krøb ned af min stol, listede mig derhen og fandt, at det var et nodeblad med den passende begyndelse:

Hjertat mig klämmer,
sorgligt jag stämmer
quinten på min viol.
Pling, plang!

Jeg håber at Bellman vil tilgive mig min synd! Men i en håndevending var Fredmans epistel forvandlet til to kræmmerhuse, med frikadellen i det ene og snittebønnerne i det andet, begge dele vel skjulte i mine dybe bluselommer. Så sad jeg igen på stolen, stiv som en pind.

Det var næsten mørkt, da Kjøge trådte ind. Han smilede selvbevidst pædagogisk og sagde: "Nå, kan du se, den gled! Nu kan du gå ned i gården og se dig lidt om. Læsetiden er først kl. syv."

Således begyndte jeg allerede den første dag med at narre og bedrage – dermed ender det altid, når "pædagoger" hverken forstår eller kender deres elever.

Hvor lå skolegården dog stor, øde og grå i skumringens usikre belysning. Ud mod gaden en høj forbygning af den ubestemmelige farve, som opstår ved, at den i mange år ingen farve har fået, og over porten et rundt relief, forestillende en lærer, der rykker en dreng i håret eller, som jeg senere erfarede, Pallas Athene, der sætter åndens sommerfugl på det af Prometheus formede menneske. Forbygningen flankeredes af to fløje, der halvvejs indrammede skolegården. I fløjen ud til kirkegården fandtes gymnastiksalen og biblioteket, mens den anden indeholdt klasseværelser, en del af Hammerichs lejlighed, samt økonomirum.

Skolegården selv var bar som Saharas ørken og dækket af grus som den. I midten fandtes en oase med et træ, og langs det

grå plankeværk, der skilte livets fra dødens have, stod en del unge palmer i form af røgslagne linde. Af monumentale værker ejede gården kun få: en brandstige og et gymnastikapparat, et kulhus og et hulhus – det var alle dens seværdigheder.

Men det allerværste var dog, at jeg følte mig selv som en seværdighed. Skolens talløse ruder forekom mig lige så mange blinkende øjne, der kun ventede på det øjeblik, da jeg ville kaste frikadellen, for at drage mig til ansvar.

På den anden side plankeværket åbnede sig en hel anden verden. Dér lå graverens hus under det store, skyggefulde valnøddetræ, dér hævede Frederiks tyske kirke sit forfaldne spir mod himlen, og dér susede aftenvinden i kirkegårdens popler – kunne man blot komme derind, så kunne man lette sin samvittighed for frikadellen. Der var en dør på plankeværket – den stod på klem. I et nu var jeg derinde, men var nær lige så hurtigt kommet tilbage igen. To små rasende køtere fo'r først i benene på mig og dernæst i kræmmerhuset på frikadellen, som i et nu gik i hundene.

Da fik jeg pludselig et stød bag fra, og det var ikke ganske blidt. Jeg vendte mig om, og så til min forfærdelse – ikke Kjøge – men en stor, sort gedebuk, hvis bistre brægen syntes at vise en vis lyst til at anbringe sine horn i min mave. Da huskede jeg snittebønnerne. Jeg åbnede kræmmerhuset, og Mads styrtede sig over det med en begærlighed som viste, at stuvede snittebønner ikke faldt for hver dag. Så trillede jeg nodebladene sammen. Under logren fra hundene og brægen fra Mads, puttede jeg dem gennem et gittervindue ned i kirkens gravhvælving, idet jeg med en vis gru tænkte på, om de ikke mulig ville gå igen ligesom "den magiske nøgle". Men fra den

aften havde jeg i Wimmers gravhunde og sorte gedebuk tre fortrolige venner, i lang tid de eneste på Christianshavn.

På den gamle fabrik havde kirkegården altid været min rædsel – den var jo dødens og spøgelsernes hjem. Det syntes mig så sørgeligt, at også mit nye hjem skulle omgives af en kirkegård; det var som om døden fulgte efter mig, hvor jeg gik og stod. Bange skottede jeg til de hvide kors under de sorte buske og var snart inde i skolegården igen. Her fandt jeg under bibliotekstrappen et rum med sand, der mindede mig om fabrikkens sandkælder, og her blev jeg siddende til læsetiden begyndte.

Den store læsestue, som var bestemt for "de små", lå ved siden af sovesalen og havde vinduer både til kirke- og skolegården. Dens grågrønne vægge oplivedes ikke af noget billedværk, og hele dens bohave bestod i hr. Kjøges berømte sofa, samt en pult, hvorved han læste sin teologi, mens vi læste vore lektier ved et stort, aflangt bord, belagt med leksika og landkort. Oplysningen stod på et meget lavt standpunkt. Foran hver anden elev stod et tællelys i messingstage, og jeg måtte beundre den færdighed mine nye kammerater havde i at tredele vægen således, at hvert af de fedtede lys tog sig ud som et hellig tre kongers.

Uagtet jeg ingen lektier havde, blev jeg dog sat op på en taburet "for at se de andre læse". Jeg vil ikke sige, at dette var nogen gavnlig øvelse, thi jeg opdagede hurtigt, at der var en art dobbeltlæsning med i spillet. Over morskabsbogen lå den latinske eller tyske grammatik; men når hr. Kjøge fordybede sig i profeterne, gled grammatikken behændigt ned i bordrummet, og man studerede nu historie efter Ingemanns "Valdemar Sejer"

eller geografi efter Marryats "Midshipman Easy". Når så hr. Kjøge, midt i det gamle testamente, snerrede: "Læser I, drenge?" skiftedes signalerne lige så hurtigt som flagene på de engelske orlogsskibe, og remserne markeredes med vældige blyantsstriber for at vise, hvor flittig man havde været. Til slutningen overhørte han et par drenge, men da der altid sad en anden bag ved med bogen under bordet, kunne de første, når de ikke var alt for tunghøre, altid deres lektier.

Hen ad otte hørtes hurtige trin på trapperne – det var Hammerich, der kom for at gøre sin daglige ronde. Nu blev der først for alvor gjort klart dæk. Alle morskabsbøgerne forsvandt dybest inde i bordrummene, alle grammatikker og geografier fløj til vejrs og, bøjet over bogen, lyste hvert ansigt af flid og videbegærlighed – selv Kjøge gjorde ret og så uhyre pædagogisk ud.

Ind kom så Hammerich som skudt ud af en kanon. Med falkeblik mønstrede han bordet og bøgerne, gjorde eleverne forskellige spørgsmål og forsvandt så ind til "de store", som havde deres egne læseværelser. Når man så atter hørte hans hurtige fjed på trapperne, trak man vejret lettere – tordenbygen trak over, og Kjøge trak slåbrokken af – vi skulle ned til te.

Da vi atter kom op, brændte lysene søvnigt med lange, osende tander. Der blev givet ordre til en generalpudsning, men under denne slukkedes de fleste af lysene, og Kjøge lukkede et vindue op for osens skyld. Endelig kom alt i orden igen, og læsningen begyndte på ny, men der var ligesom kommet en anden luft i stuen, noget, der røbede onde planers gæring. Jeg syntes, at de alle havde mere travlt med deres lys end med deres bøger. De blev ved at pudse og glatte dem, og når de gjorde

dette, skelede de til hverandre og skar nogle løjerlige ansigter, som jeg slet ikke forstod.

Ved siden af mig sad en snurrig fyr, en nordmand, der nærmest lignede en gammel kælling. Hans hage krummede sig let opad, hans næse stærkt nedad mod overlæben, og denne mundbygning bevirkede, at han med en lang, rød tunge kunne slikke sig helt rundt omkring næsetippen, noget, jeg ikke en gang har set hos de mest drevne klovner. Dertil havde han et så grinagtigt udtryk i sine små, missende øjne, at jeg var nær ved at briste i latter hver gang han på en utrolig svinepolisk måde missede til mig.

Men så begyndte pludselig denne lange, spidse ormetunge at spille omkring hans næsetip idet han skelede så skælmsk, at jeg brast i latter.

"Hvad griner du a', dreng?" tordnede Kjøge, men inden jeg kunne svare, skete der noget højst mærkeligt. Blå og røde flammer brød ud af min sidemands lys, og næsten samtidigt eksploderede alle de andres, så at smeltet talg og glødende tander fløj til alle sider. Der blev bælgmørkt, Kjøge greb efter spanskrøret, men i samme nu var alle under bordet, og som en flok flygtende rotter foer de på alle fire ind i sovesalen, hvorfra man hørte en tynd, pibende Pulchinello-røst råbe på norsk: "Hr. Kjøge! De skulle vel ikke ha' puttet litte' gran krudt i det lyset?" – en forespørgsel, som Kjøge besvarede med et vældigt spanskrørs indhug, der dog kun gjorde ringe virkning på de under sengene skjulte skælme.

Så blev sovesalslampen tændt, og Kjøge høvlede "ham med næsen" af under lydelige hyl. De store kom grinende ind, Kjøge

kommanderede: "I seng!" og lidt efter slukkedes lampen – Alt blev mørkt.

Men i dette mørke gjorde jeg forskellige, højst interessante iagttagelser. Først den, at mine lagener var drejet sammen i et kræmmerhus, der snærede mine ben fastere, jo mere jeg rakte mig. Dernæst, at hoved- og benenden af sengen pludseligt sænkede sig, så at jeg kom til at ligge krum på det midterste bundbræt, og endelig den, at Kjøge måtte anse dette for et normalt leje, siden han befalede mig "at sove videre uden vrøvl".

Jeg forsøgte derpå, men det førte til frygtelige resultater. Snart hang jeg tværs over et læssetræ i tordenvejr; så sad jeg fast i en revne under jordskælv; så var jeg hængt ud på en stang over Niagara, og endelig syntes jeg, at jorden forgik sådan ganske småt, *peu en peu*, efterhånden.

Men hver gang jeg fo'r op og sundede mig, så var det tværbrættet og fem og tyve menneskers ubændige snorken. Der blev snorket i bas og der blev snorket i diskant. Der var snork i falset, i korte, opadstigende pibende pust; snork i snøft og snork, der endte i kvælningsbrøl med benspjæt og "pø-ø-øh!" – Hoffmann har beskrevet Kater Murrs katzenjammers smeltende symbolik. Hvorfor har ingen digter bundet an med snorkningsrytmernes uregelmæssige fald og søgt at bringe dem i system? Jeg antager, fordi han ikke, som jeg, har haft det held at våge en nat i det Hammerichske pensionat.

Næste morgen klokken syv purredes der ud, og de, der ikke kom hurtigt nok op, fik sig en overhaling. I lange rækker klang vandfadenes pjask og tandbørsternes skruppen – så blev der pebet til skafning og alle styrtede på hovedet afsted, thi teens

styrke stod i omvendt forhold til længden af de opståendes talrække. Jeg fik ikke hjertebanken af min, men da jeg ville annektere den mig med lovlig ret tilkommende tvebak, rev Lange Nik den fra mig med det spørgsmål "hvor jeg sidst havde været?", og da jeg hertil svarede: "På sovesalen", fik jeg tilnavnet "den naive Jørgen" med tilhold om hver morgen at afgive min tvebak til ham. Det kaldtes med et teknisk udtryk "at hønse".

Så blev jeg da temmelig sulten sendt ned i 3.B, der skulle være mit lærdomsfængsel for det kommende år. Når man ved, hvad der nu er gjort for skolehygiejnen, og hvilke paladser Københavns Kommune bygger, kan det have sin interesse at høre, hvorledes en skolestue så ud i atten hundrede og fyrrerne.

3.B var som de andre klasser et firkantet rum med nøgne, grå vægge, syv rækker sorte borde med grå bænke uden rygstød, et højt kateder med en tarvelig rørstol og den uundværlige protokol. Ved siden af katedret var den ligeså uundværlige sorte tavle, hvis triste farve oplivedes noget derved, at de nederste vinduesruder var malet grønne for at forhindre os i at se ned på gaden. Vort overtøj hang, selv i det fugtigste vejr, på en knagerække langs væggen, og øverst oppe skimtedes "stjernen", gemt i et hjørne under loftet.

Hvem der har været skaber af dette mærkelige himmellegeme ved jeg ikke. Jeg ved kun, at "stjernen" var en mærkelighed, ikke alene for Hammerichs skole, men for himmelrummet selv, thi den udstrålede snart varme, snart kolde stråler, men aldrig det ringeste gran af lys, hvad dog selv en ordinær planet ikke vægrer sig ved. "Stjernen" var nemlig den ventil, der skulle gyde varme i klassen, og portneren den motor, der skulle skaffe varme i rørene; men meget hyppigt slog denne

kombination fejl derved, at vi pludselig hørte et vældigt "stjerneskud", der bragte alle de andre stjerner i uorden. Snart udsendte de så en tør, brændende hede, der mindede om Saharas *samum*, snart en polarkulde, som Hammerich passende betegnede ved "sådan en underlig kold varme"; snart mindede en stikkende svovldamp om Solfataras kløfter, og snart troede man sig hensat til en lille smedje på landet med idyllisk røg under sodede lofter. Men trods alle disse udskejelser og trods dens hygiejniske fordærv, elskede vi "stjernen" som os selv og ville ikke have mistet den for alt i verden. Den var vor ven og vor adspreder i de lange vintres kedelige skoletimer. Med den kunne vi stege læreren og tvinge ham til at lukke alle vinduer op; med den kunne vi ryge ham ud og skaffe os en friluftstime; med den kunne vi lave "stjerneskud", når vi fik en kinesisk pistol kastet i rørene, og ud af den kunne vi ved hjælp af svovlpulver på fyrsvamp få så megen svovldamp, at vi fik gymnastik i stedet for latin. Jo – stjernen var vor ven – den adspredende edderkop i vort fangenskabs celle.

Den første time var indviet kalligrafien. En lang, mager, teologisk kandidat med et ganske fint ansigt sad midt i klassen, hensunken i at slibe penneknive. Som licenciaten i Poul Møllers "En students Eventyr" tog han skrivekunsten fra grunden af og meddelte os, at man hos "Snakkeschmidt" fik de bedste slibestene og hos portneren de solideste penneposer – jeg antager, at han har haft provision begge steder.

Så tog vi da fat på skæringen. Der skulle "skæres gab", "sættes split" og "snittes spids" – det var de tre tempi, som en gåsefjer den gang krævede. Jeg skar også gab i min tommelfinger, satte split i min negl og snittede spids, ikke på pennen, men af min

ene finger. Så blev jeg halet op til katedret, fik en klud om hånden, men da jeg bad om at måtte gå ned i gården, fik jeg et elskværdigt tilhold om "at slå en prop i" – dette var den eneste vittighed, hr. Jørgensen kunne – men den var også god.

Så kom den næste time med regning. Vi skulle igen have hr. Jørgensen, men da han kom ind i klassen, kunne jeg ikke kende ham igen. Han var nu blevet en trist, alvorlig mand, med mørkt skæg og et helt andet ansigt. Men da så Jørgensen nr. 1 viste sig i klassen nr. 2, gik det op for mig, at skolen havde dubletter, nemlig Leopold Jørgensen eller "Leoparden" og C. F. Jørgensen eller "Skrivejørgen", berømt ved at have kalligraferet original-eksemplaret af Danmarks Riges Grundlov.

Efter hans time gjorde jeg et par svage forsøg på at tilliste mig noget frokost, men opdagede snart, at smørrebrødet med kalvesteg, pølse og ost tilhørte "de store" og det bare brød "de små". Da jeg endnu ikke var stor nok til at vide, at dette er den normale fordeling her i livet, kom jeg noget forknyt ned til den tredje time, som var dansk.

Men her forestod der mig en behagelig overraskelse. På katederet sad en lille mand med tyndt, gråsprængt hår, og klædt i en tarvelig, noget luvslidt skoledragt. Men hvilket rart, velsignet ansigt lyste der mig i møde! Hans gråblå øjne strålede af kærlighed og om hans mund spillede et godmodigt, vindende smil, som såre sjældent træffes hos de ægte pædagoger. Og dog var han pædagog i ordets virkeligste forstand – thi hvem kunne man så trygt betro sine sorger og bekymringer, sin mismod og sine tvivl som gamle Nikolai Krossing, den kærligste børneven og den nobleste natur blandt alle mine lærere.

Det varede ikke længe, før han havde fået øje på mig, og det ham egne, fine instinkt for børn fortalte ham straks, at jeg var forkuet og ulykkelig. Han kaldte mig op til katederet, og spurgte mig ud om mine forhold på en sådan måde, at ingen fader kunne have gjort det kærligere. Et hårdt ord, og jeg havde intet sagt, men nu fortalte jeg meget, som rørte ham, thi han klappede mit hoved og sagde, at alt ville nok blive godt, hver sorg varede kun sin tid.

Så forhørte han sig om, hvad jeg havde lært, og spurgte mig, om jeg holdt af de danske digtere. Han brugte ikke det dumme, fornemme ord "litteratur", som enhver rigtig pædagog ville have sagt – nej, han spurgte om jeg kendte og holdt af de danske digtere, fordi han identificerede deres værker med dem selv.

Da jeg svarede, at jeg holdt meget af vers og kunne mange udenad, studsede han lidt og spurgte, hvem der havde lært mig dem. Jeg svarede: "Ingen, for når jeg synes godt om et digt, kan jeg det af mig selv, når jeg har læst det nogle gange."

"Lad os så høre et," sagde Krossing og stillede mig op med ansigtet vendt mod klassen.

Jeg betænkte mig et øjeblik – jeg generedes af disse mange øjne, og så begyndte jeg:

"Kommer hid, I piger små!
Strengen vil jeg røre.
Tårer skal i øjet stå
når min sang I høre.
Om så bold en ungersvend,
alle fagre pigers ven,
sørgeligt jeg sjunger."

Og nu sprang Grundtvigs Willemoes-digt ud af mig som et tungsindigt rislende kildevæld – ikke remset op, men fremsagt som digteren havde tænkt sig det.

Dog – det havde nær taget en ende med forfærdelse; thi jo længere jeg kom frem i det vemodig-skønne digt, desto mere blev jeg grebet af dets sorg, og desto mere blandede denne sig med min egen. Stemmen begyndte at skælve, tårerne trillede ubevidst ned ad mine kinder – men da jeg kom til slutningsverset, kunne jeg ikke mere – jeg kastede mig i Krossings favn, skjulte mit hoved ved hans bryst og græd ustandseligt, fortvivlet.

Han tyssede på mig mildt, kærligt og spurgte så: "Hvorfor græder du således?"

"Fordi – fordi – det er så sørgeligt," hulkede jeg.

Jeg nævnede ikke et ord om min sorg, min forladthed, min moder – men Krossing forstod mig, thi han svarede: "Græd ikke! – Husk på, at Gud behøver sorg for at skabe glæde – til den vender sorgen han altid om."

Jeg forstod det ikke rigtigt, men det trøstede mig – alene klangen i hans stemme gjorde det – men, hvad der trøstede mig endnu mere var, at han førte mig hen til enden af første bænk og sagde: "Sæt dig der – fra i dag er du duks i dansk i din klasse."

Ottende kapitel

Borgerdydskolen på Christianshavn og dens lærere. Niels Bygom Krarup. Poul Møller. Chr. Winther og Ludvig Bødtcher. Martin Hammerich og Cleophas Svenningsen.

I slutningen af forrige århundrede på den store, franske revolutions tid, da alle var borgere og alle, så vidt muligt, dydige, nåede "borgerdyden" også vort fædreland. Sit ædle hoved stak den først frem i "Aftenposten", hvor der d. 21. marts 1785 fandtes en anonym opfordring til at stifte et "Selskab for Borgerdyd" med det formål "at modarbejde overdådighedens ulyksalige virkninger". Uvilkårligt kommer man til at tænke på Wessels bekendte vers:

> "Tør jeg besvære Aftenposten
> med ringe råd imod kighosten?
> Stød nelliker en morgen små,
> kom dem i mjød og drik dem så,
> hvis du er ikke inden aften
> som den, der aldrig haver haft den,
> så kan du sige allenfals:
> Hr. medicus! Løgn i jer hals."

thi denne slutningslinje lå i Tyge Rothes ord på Selskabets stiftelsesmøde d. 2. maj og derved rev han, som en anden Samson, pillerne væk under borgerdydens tempel.

Da han åbent udtalte, at der ingen overdreven luksus fandtes i Danmark, fik man øjnene op for, at der heller ikke var nogen overdreven luksus i skolevæsenet. Man besluttede da at oprette skoler med det formål at gøre "efterslægten" borgerdydig, og stødet hertil gaves af den lærde humanist, professor Abraham Kall, som ved to unævnte mænds pengebidrag så sig i stand til at foreslå dannelsen af en "borgerdydskole". Denne, som senere spaltede sig i to, en i København og en på Christianshavn, åbnedes med 60 elever d. 1. maj 1787 og fik til "første lærer" Jens Bertel Møller.

Det er ikke min hensigt at fortabe mig i Borgerdydskolens ældre historie. Denne er skrevet af Johannes Helms [Note 9)] og går til 1837, da Niels Bygom Krarup efter megen kamp og strid med "direktionen" flyttede skolen ind i den gamle, men ombyggede præstegård ved Frederiks tyske kirke. Her styrede han den med kraft og iver til sin død, hvorefter mag. Martin Johannes Hammerich overtog skolen d. 12. december 1842, altså tre år før jeg blev dens elev.

Borgerdydskolen på Christianshavn blev i fyrrerne betragtet som en af Københavns mest ansete skoler. Krarup havde arbejdet den op til en anselig højde. Han havde haft det held at kunne knytte mænd som Poul Møller, Christian Winther og Ludvig Bødtcher til skolen og han besad en lykkelig evne til at finde prøvede og pålidelige lærere. Han overgav disse til sin eftermand, der ligeledes havde et godt greb på at finde nye kræfter, når de gamle gik bort eller sløvedes af den ubarmhjertige tid.

Hammerich var, da jeg trådte ind i skolen, i sin manddoms fejreste alder. Han var født 1811 og tog allerede 1833 teologisk eksamen, noget man forresten aldrig mærkede, thi hans grundsyn på livet var overvejende etisk-æstetisk, aldrig dogmatisk-religiøst. Det viste sig også i hele hans livsførelse. Han søgte hverken kutte eller kald, men kastede sig over den nordiske mytologi og tog i 1836 magistergraden på en afhandling om "Ragnarokmyten og dens betydning i den oldnordiske religion".

Martin Johannes Hammerich.

Hammerich elskede de gamle sagaer, sit lands digtere og fremfor alt sit modersmål. Ved universitetet disputerede man endnu på latin, selv om det var nok så galt, og det kan anføres som et varsel for Hammerichs senere virksomhed, at hans disputats var den første, der blev holdt på godt, fuldttonende dansk. Ganske vist ville det falde vanskeligt at latinisere Odin og Thor, Loke og Frigg, Fenrisulv og Midgårdsorm, men i hine

tider var universitetslatin et meget bøjeligt og føjeligt sprog, således som følgende fyndige eksamination i romerret viser.

Professoren: "Quid est testamentum?"
Eksaminanden: "Voluntas cadaveris."
Prof. (tvivlende): "Cadaveris?"
Eksaminanden (med overbevisning): "Immo voro – sed antequam cadaverabatur."

hvilket skal betyde: Hvad er et testamente? – Den afdødes vilje. – Den afdødes? – Ja vist – men før han bliver afdød.

I sandhed, det var på høje tid, at dette narresprog hørte op, og Hammerich var med at give impulsen dertil.

Han var en højt begavet, kundskabsrig og dertil vidt berejst mand, som ikke havde øst sin kundskab af bøger alene. De skønhedsindtryk, den klassiske ånd, som Grækenland og Italien havde forlenet ham med, søgte han at bibringe sine elever, og han gjorde det med den klarhed og grundighed, han havde lært i Bonn og Oxford. Ingen kunne som han tyde en satire af Horats, og turde det end være tvivlsomt, om Horats netop havde tænkt således, som Hammerich forklarede, så måtte man dog indrømme, at han meget godt kunne have tænkt således, så ægte klassisk, så åndfuld og fin var hans opfattelse af den gamle, romerske digter.

Men denne kærlighed til Horats og Virgil førte ham ind på noget, der efter min mening var en afvej. Han ville have, at blomsten af den klassiske digtning skulle følge os ud i livet, og for at opnå dette måtte vi lære hele oder og satirer udenad. Dette var en skrækkelig plage, i det mindste for mig, thi lige så let som et dansk digt hang fast i min hukommelse, lige så hurtigt gled et latinsk ud af den. Vi var desuden i forvejen

overbebyrdede med hukommelsesarbejde. Grammatiske remser og regler, formede med satanisk kunst af Madvig, Tregder, Abrahams og Hjort snurrede i vor hjerne på fire forskellige sprog og hertil kom verdenshistoriens kongerækker, geografiens kvadratmile og indbyggerantal, matematikkens formler – ja, om det så var religionen, så lærte vi Romerbrevet og Apostlenes Gerninger udenad. Når man nu en hel aften havde tærsket og travet i dette kaotiske langhalm, kom en satire af Horats yderligere på tværs. Med søvnen i øjnene og tomhed i hjernen tog man fat på disse glatte latinske linjer, der som ål smuttede ud af hovedet, når man troede et have dem alle i hyttefadet. Mangen en aften slumrede jeg ind med Horats elegante vers på læberne, men når jeg vågnede om morgenen var det brokker, der formede sig til "sletter", hvorover Hammerichs vrede flød i stride strømme. Der var et par ringe begavede elever, som kunne remse hele sider op uden at standse, og Hammerich påstod derfor en dag, at jeg var stridig og ikke ville lære latinske vers. Det kom til en meget heftig scene (jeg var den gang i øverste klasse), og pludselig tordnede Hammerich ud med næsten komisk fortvivlelse: "Jeg vil, at De *skal* lære Horats! De kan selv bestemme hvor meget, men hvad De giver op, *skal* De kunne!"

Jeg husker endnu klassens forbavsede ansigter, da jeg erklærede at jeg ikke kunne lære mere end fire linjer ad gangen; men Hammerich tog ganske roligt mod tilbuddet og sagde: "De må hellere lære fire linjer grundigt og med forståelse, end jaske Horats af på den måde, De hidtil har gjort!"

Fra nu af gik alt i den skønneste harmoni. Jeg leverede hver gang mine fire linjer uden at standse, og lærte på den måde

også et par satirer, men jeg må tilstå, at i dette øjeblik erindrer jeg ikke andet end:

"*Stat nive candida, altum Soracte*",

og med dette udråb hilste jeg fra Monte Pincio Apollos snedækte tempelbjerg.

Hammerich, der fremfor alt elskede grundighed og fuldendt behandling, læste selv kun en halv snes timer om ugen, og stedse med skolens ældste elever, afgangsklassen og øverste realklasse. Han var for moden, for videnskabelig til at forstås af de yngre, og dette følte han selv, thi han havde intet greb på at sætte sig ind i børnenes verden, heri var Krossing hans mester. Men jo ældre man blev, desto bedre lærte man at følge ham, og havde man først fået øje for, at hans ofte ubændige heftighed kun fødtes af had til det rå og gemene, af iver for at fremme det sande og gode, så lærte man både at elske og højagte ham; næppe har nogen skolemand varetaget sit hverv med større nidkærhed end han.

Hammerich elskede det danske sprog, og "modersmålet", som det altid kaldtes i skolens programmer, var hans andet lærerfag. Det var ypperlige og fornøjelige timer, når han trådte op på katedret med et dansk digterværk i hånden. Holbergs brede lune, Ewalds sorg og Wessels spillende vid formede sig fra hans mund til klare, livskraftige billeder, hvert beåndet af sin tidsalders særegne karakter. Han lærte os den, i vor tid desværre forsmåede kunst, at læse de danske digtere med alvorsfuld pietet, og intet var ham mere forhadt end nutidens jagende jasken efter nyt med hånlig tilsidesættelse af de digtere, der har fået henfarne slægters hjerter til at banke. "Det er bedre at læse én god bog tre eller fire gange, end samtidig at

læse tre eller fire lige så gode bøger" stod der i skolens bibliotek. Denne sætning er betegnende for hans grundsyn på litteraturen – den skulle løfte, lette livets last – kort sagt, behandles som kunst, ikke som billigt købt nips, der står i dag, og i morgen kastes til side af den lunefulde mode.

På sprogets behandling lagde han den allerstørste vægt. Af ham kunne man lære at give danske stileopgaver, noget de færreste forstår, men man kunne også lære, hvorledes en dansk stil skulle bedømmes. Intet var ham værre end et uklart og kludret sprog, især når det var fuldt af udanske ord og vendinger. For at øve os i tænkning og tale, lod han det frie ord komme til sin ret. Visse timer blev anvendt til mundtlige foredrag over selvvalgte emner med påfølgende ordskifte. En ivrig "sprogrenser", så vidt jeg husker Heckscher, havde, mulig for at tækkes Hammerich, taget de fremmede ord i vort modersmål op til behandling. Mod disse "fremlinge", som han kaldte dem, tordnede han tappert løs, og vi andre hørte andægtigt efter. Men da han så til slutningen anbefalede sådanne ord som foretræde, foretiende, prydplanter osv. fo'r Hammerich op og buldrede løs: "Må vi være fri for slige hjulbenede ord! – 'Fremlinge' er jo en gyselig gengivelse af det tyske 'fremdling', og må vi især være fri for alle disse ord med 'fore' – dem har vi nok af i forvejen – – lige til 'fårehoved'!"

Det blev en sørgelig forestilling for den stakkels foredragsholder, som rimeligvis havde ventet meget af sit "foretræde" hos Hammerich. Denne fik i sit raseri ikke fat på det fortvivlede ord "prydplante". Jeg fortalte en gang denne historie til min hustru, og hun spurgte øjeblikkeligt: "Hvorfor

kaldte han det ikke "stadsplante?" – et ord, jeg anbefaler til vore folkelige plantelæreres opmærksomhed.

Hammerich var, som de fleste af den tids fremragende mænd, ivrig skandinav – det var jo studentertogenes og studentersangens tid. Var "treforken" end kun en "gaffel", så brugte man den flittigt ved møder og sammenkomster, der kun havde den mangel, at når en svensk taler tog ordet, kunne han lige så godt have talt russisk, thi "russerne" forstod lige meget af begge sprog. Ja, selv når man ved soldene sang Bellmans glade sange, var det kun "en halvkvædet vise" – det var melodierne, som byggede bro mellem os, ordene gled halvforståede forbi. At bøde denne mangel, at bringe dansk, norsk og svensk til at tone i harmonisk treklang var hans ivrigste bestræbelse. Han udgav først svenske, så norske læsestykker og indførte svensk som særligt fag under de danske timer. Desværre var disse så få, og trængslen af læsestof så stor, at der ikke kom meget ud af de svenske timer. Jeg tror nok, at det gik de fleste af os som det københavnske publikum, da Scholander sang – de forstod bedre de franske amouretteviser end Bellmans prægtige epistler.

Der var endnu et tredje fag, hvori Hammerich godt kunne have undervist os, og det var sanskrit. Heldigvis lå det udenfor skolefagene, men gennem hans danske gengivelse af "Sakuntala" fik vi dog ligesom et pust fra Indiens palmer.

Var Hammerich således en fortræffelig rektor og udmærket lærer, hvis danske timer jeg skylder uendelig meget, så havde han dog én fejl, ganske vist en meget menneskelig, men dog en, der ofte bragte ham i et skævt forhold til eleverne og fik ham til at behandle dem ubilligt, stundom ganske uretfærdigt. Nervøs

og kolerisk af natur kunne han ikke beherske sin opbrusende heftighed og havde dertil en mærkelig evne til at tale sig selv i affekt, så at ganske små forseelser voksede op til vældige laviner, der styrtede ned over synderen som bjergskred. Han gav sig slet ikke tid til sindigt at undersøge sagen, underskød ofte ganske ugrundede motiver og endte med at afsige dommen, som en slags voldskendelse, der ikke kunne gå til den rolige erkendelses højesteret. Han manglede ganske undersøgelsesevne, og den fine kunst at sætte sig ind i barnets psykologi lærte han aldrig. Som Alexander huggede han knuden over med et sværdslag, hvor den burde være løst med kyndig og kærlig hånd. Jeg husker endnu levende et eksempel derpå.

I pensionatet havde vi fået en ny vestindianer, en rå, ubændig fyr, der havde gjort tjeneste på rejsen som matros. Til erindring herom havde han endnu en tamp, som han svang med megen færdighed, så snart der var noget i vejen. En dag, da han havde gennemtampet mig ganske ubarmhjertigt, kaldte jeg ham i mit raseri for "en engelsk tyveknægt". Således som sagen forelå, kunne der ikke være tale om, at jeg ville tyvte ham; udtrykket fløj mig af munden, fordi jeg fra barn havde hørt englænderne betegnes som "engelske tyveknægte" efter røvertoget 1807.

Uagtet jeg var den mishandlede, havde fyren dog den frækhed at melde mig, og med et ægte negergrin kom han tilbage med den besked, at nu havde han sørget for at få mine øren varmede – jeg skulle straks møde hos magisteren.

Jeg gik trøstigt ned med den frimodige beslutning at fortælle Hammerich, hvorledes vi små blev behandlet, men næppe havde jeg lukket døren op, før han ligbleg styrtede imod mig

med det tordnende udråb: "Dreng! Kender du det infamerende, der ligger i tyvenavnet?"

Forskrækket og i bevidstheden om ikke at have brugt ordet i denne hensigt, svarede jeg nej, men fik i samme øjeblik et par så vældige ørefigner, at jeg kom op med mærkerne af Prometeusringen på begge mine kinder. Der blev ikke tale om nogen forklaring – vestindianeren grinte den hele aften, og jeg græd den hele nat.

Undertiden kunne Hammerichs heftighed antage en vis komisk form og føre til næsten burleske resultater.

I 1850 havde vi ikke få sangkyndige lærere, især var Carl Tolstrup og J. N. G. Forchhammer i besiddelse af smukke sangstemmer. Hertil sluttede der sig et par andre, og vi havde således fået en skolekvartet, som af og til sang i frikvarteret på højen i skolegården. Vi lyttede opmærksomt til, når sangen begyndte; den var til stor glæde for os alle, og der var såmænd ikke en af os drenge, der tænkte på at fornærme kvartetten, hvis medlemmer desuden alle var afholdte lærere.

Men så skete en dag det forfærdelige, at en toskilling blev kastet ud af et vindue og faldt ned blandt kvartetten. Mulig var det en kåd drengestreg, mulig skete det tilfældigt, men vist er det, at Hammerich tog det som en af råhed rettet fornærmelse mod kvartetten. Ligbleg styrtede han op i den realklasse, hvorfra skillingen var fløjet ud, og med udråbet: "Tilkaster I eders lærere almisse?" huggede han ind som Samson på filistrene. Sagen blev aldrig oplyst – ingen ville eller kunne bekende, og de syndere, der måtte sidde over, havde rigelig tid til at variere det franske mundheld: *Quel bruit pour une omelette*.

En anden gang var vi på skovtur. Vi havde lejret os på den høje banke ved Ordrup Mose, og her blev der holdt kapløb om appelsiner og spring over udspændte tove. Hammerich løb selv med i skjorteærmer; han tog hyppigt del i vore lege, altid med iver og lyst.

Da løbene var forbi, blæste musikken fanfare, og vi gav os i færd med det solide indhold af vore botaniserkasser. Kagekonerne, der fulgte skolen som marodørerne en hær, slog sig ned på midten af plænen og var snart omringede af lækkersultne drenge i tætte klynger.

Dette syn fristede nogle af dhr. realister. I en fart fik de tovene knyttet sammen til en lang lasso, kastede løkken om en af kællingerne og spandt nu hele gruppen sammen til ét roderi af væltede kurve, koner og drenge. Der blev en hujen og en hvinen, men realisterne blev ved at spinde dem ind som fluer i edderkoppens væv.

Da kom Hammerich susende som en falk med hvide vinger. Under udråbet: "Hvad er det for råheder?" susede hans hånd om ørene på de skyldige, men da en af disse dukkede sig just som en kagekælling rejste sig, fik hun den tiltænkte, meget kraftige vaffel, så det knaldede efter. Men, Gud bevares, hvor hun kæppede op! – mod hende måtte selv Hammerich give fortabt. Hele scenen antog et så burlesk præg, at vi alle brast i latter, og denne gang tog Hammerich det fornuftige parti selv at le med. Konen fik sig en god erstatning for smerte og svie, vi andre en kort formaning om at holde orden også udenfor skolen.

En fuldstændig modsætning til Hammerich i sind som i skind var Cleophas Svenningsen, ældste lærer, inspektør, og

nærmere beset den Atlas, som bar skolens travle verden på sine brede, aldrig svigtende skuldre. Jeg har allerede flygtigt tegnet ham, og når jeg nu forsøger at male denne mægtige, af så mange kendte skikkelse, er det ikke alene fordi jeg kom i nært forhold til ham, men fordi han var både en udmærket lærer og et udmærket menneske, ganske vist en original, men en god original, en af disse helstøbte, ihærdige naturer, som ikke viger tilbage for dagens arbejde, men heller ikke frygter nattens lyst ved blinkende glas mellem prøvede venner.

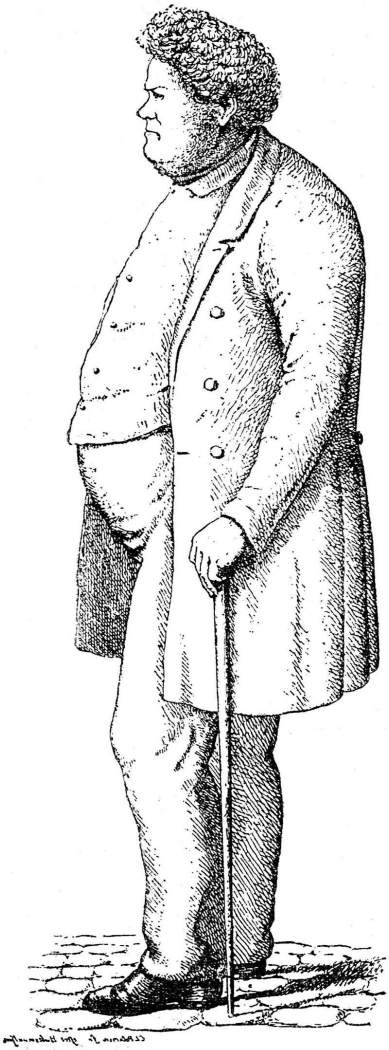

Cleophas Svenningsen.

Svenningsen var en ægte kronjyde. Man hørte det på hans mål, der havde dette trofaste, overbevisende, langsomme tonefald med den stærke snurren på r-erne. Man så det på hans skikkelse, hans gang, svær og bringebred, sindig og sej, som

den jydske hest, der villigt lægger al sin kraft i selen. Fra barn havde han haft den store, sunde, jyske natur til lege- og tumleplads. Hans fader, Christen S., ejede gården Mølholt ved Hals i Vendsyssel, og her fødtes han d. 25. september 1801 og fik i dåben det mærkelige navn Cleophas, som vi latinere forkortede til "Fas", thi "Nefas" gjorde han aldrig.

Om Svenningsens barndom vides intet. Han selv omtalte den aldrig, men det synes at være gået tilbage for faderen, som senere blev fuldmægtig på borgmesterens kontor i Ålborg. Sønnen blev dog holdt til studeringerne, kom i Ålborg Latinskole og dimitteredes herfra 1819 med udmærkelse for geometri og aritmetik, samt for latin, græsk og hebræisk.

Så tog han anden eksamen med glimrende udfald i fysik og de matematiske fag. Man var berettiget til at nære store forventninger om hans fremtid, thi at han var et matematisk talent, kunne der ikke næres tvivl om, men selv synes han ikke at have haft nogen tilbøjelighed til streng videnskabelig virksomhed. Om det har været trang eller længsel efter de jyske heder ved jeg ikke, men vist er det, at hans første, og muligt også de senere studenterår, gik hen under så uregelmæssige forhold, at han aldrig nåede videre end til det sørgelige cand. phil., der betegner så mange brudte livsbaner, og som var et fælleseje for næsten hele den stab af gamle lærere, der fra Krarup gik i arv til Hammerich.

Ved Limfjorden lå der en gård, Kokkedal, som den gang tilhørte en major Fischer-Benzon. Hos denne blev Svenningsen huslærer til 1823, da administrations-kommissionen for det Fischer-Benzonske fideikommis overdrog Kokkedal til kongen.

Svenningsen tyede nu atter til København, meldte sig hos Krarup og blev i foråret 1824 antaget som lærer i matematik, latin og – svømning med ret til at holde hele skolen i stram sele.

Det kan synes løjerligt, at Svenningsen påtog sig dette simple hverv, men det røber på én gang hans beskedenhed og store samvittighedsfuldhed. Han var selv en udmærket svømmer, havde adskillige gange kløvet Limfjordens bølger fra Ålborg til Nørre-Sundby og var aldeles fri for den ringeagt, hvormed man den gang så ned på en gymnastiklærer. Men således som svømningen den gang dreves – på åben flåde i den ofte stærke strøm mellem Knippelsbro og Langebro – var den ikke uden fare, og denne var Svenningsen mand for at afværge, thi at hente en dreng op fra bunden var for ham lige så let som at gå under bunden på et af de store fartøjer, der duvede ude på strømmen.

Krarup har næppe haft nogen idé om, hvilken kraft han tilførte sin skole, da han antog den fattige svømmelærer, og denne tænkte den gang vel næppe, at inden for disse mure skulle hele hans livsgerning ligge, og tæt uden for dem hans prunkløse grav. Han havde fået brød, men manglede hjem, og dette skænkedes ham, som så mange andre flinke studenter, på Ole Borchs Collegium Mediceum i Kannikestræde. Her blev han alumnus fra november 1824 til 1829, da han flyttede ud til Borgerdydskolen på Christianshavn.

Her havde man hurtigt fået øjet op for denne mærkelige lærers dyder og – svagheder. For de sidste lukkede Krarup øjet i, thi Svenningsen læste sine tredive ugentlige timer uden at forsømme et minut, kom aldrig for sent, men hyppigt for tidligt, påtog sig villigt al slags udenoms arbejde, og udførte det

med en orden og punktlighed, der måtte kaldes ligefrem matematisk. Aldrig sporedes hans natlige liv i livet på skolen. På pletten om morgenen før nogen anden, var han stedse den sidste, der forlod klasserne. Ofte kom han igen om eftermiddagen, sad i en af de kolde, øde stuer ved en lille tælleprås, som han pudsede med fingrene, beskæftiget med at føre protokoller, skrive i karakterbøgerne, rette stile eller matematiske opgaver. Så forsvandt han – ingen vidste hvorhen, ingen spurgte hvorfor – vi drenge mindst. Vi levede i en lykkelig uvidenhed, og hørte vi en gang et eller andet, så forargede det aldrig. Vi fandt det så ganske i sin orden, at "Gamle Fas", der hele dagen sled som en hest, slog sig løs om natten; vi mærkede aldrig noget dertil – han var jo altid den samme, med undtagelse af, at han avancerede såvel i skolen som i disciplenes kærlighed.

I slutningen af august 1832 gjorde Krarup ham til ene-inspektør og knyttede ham derved for bestandig til skolen. Da denne voksede, overdrog Hammerich ham i 1843 klasse-inspektionen, som han troligt forrettede i de sidste ti år af sit liv. Han var i denne periode, hvorfra jeg ene kender ham, faldet betydeligt af. Hans kæmpeskikkelse begyndte at lude, hans hånd førte ikke kridtet så sikkert som før, og da den traditionelle blå kjole en nytårsmorgen veg for en brunlig, meget langskødet frakke, mærkede vi, at Svenningsen begyndte at blive gammel. Selv *hans* kæmpenatur kunne ikke udholde et liv, hvori der så at sige aldrig fandtes hvile. Han blev i de senere år et par gange alvorlig syg, og da lægen Wroblevsky en nat traf ham siddende ene på en stentrappe, og foreholdt ham, at han måtte ændre dette liv, svarede Svenningsen: "Når jeg ikke må

spise min sprængte and, drikke min snaps og få mig en bolle punch, bryder jeg mig ikke om at leve."

Ingen gammel romer, og dem kendte han til bunds, kunne have talt med større dødsforagt.

Beskeden og fordringsløs, som Svenningsen var, har han aldrig siddet for nogen kunstner, og skolen forsømte, mens han var i live, at få noget billede af ham. Kun en af eleverne, Christian Schierbeck, der senere døde i Rom som billedhugger, formede allerede i skolen hans statuette i brændt ler, og den ligner omstående billede så meget, at jeg må antage, at A. Petersen har tegnet efter den. Først da Svenningsen var død, tænkte man på at bevare et synligt minde om ham, og Stein formede den i bronze støbte buste, der opstilledes i skolegården. Desværre havde kunstneren kun Svenningsens dødsmaske at holde sig til, og den sorte bronze gør ikke trækkene livligere. Den giver ligesom Petersens tegning kun tilnærmelsesvis begreb om, hvorledes Svenningsen så ud.

Der har om Svenningsens natlige liv dannet sig en hel sagnkreds, hvori han er helten og står (*sans comparaison* forresten) som Bellman midt mellem sine bakkantiske figurer. Skolen havde fra Krarups tid arvet en flok "gemytlige fyre", der alle havde stor lyst til et endnu større glas, men som ikke kunne hamle op med Svenningsen, hverken i drikke- eller lærerdygtighed. Med disse og flere andre, ofte skippere eller kaptajner fra skibene under Børsen, samledes han til de glade lag, hvor lystigheden ofte antog samme former som i Fredmans 45. epistel [Note 10)]. Blev det for galt, rejste Svenningsen sig ganske sindigt med de ord: "Nu skal du hjem, min venlige

bro'er", og blev ordren ikke pareret, "ryddede han bulen" i en håndevending og sagde så til værten: "Houlberg, skriv mig det kram op til i morgen."

Næste aften betalte han punktlig, "hvad der var slået i stykker".

Som et bevis på Svenningsens umådehold har man anført, at han en formiddag havde betalt en regning, lydende på tredive cognac'er, to flasker hvidtøl og – ét stykke smørrebrød; men med denne regning forholder det sig således:

Svenningsen havde en fritime – hvad der sjældent gik på – og sad nu hos Houlberg i stille nydelse af et stykke smørrebrød, en flaske hvidtøl og en cognac.

Da trådte en gardist, en bekendt slagsbroder ind, målte Svenningsen fra top til tå og tømte derpå hans cognac, uden at sige et ord.

Svenningsen vendte sig blot om mod skænken og sagde: "Opvarter, giv mig en cognac!"

Atter tog gardisten cognac'en, grinede ad Svenningsen og drak den.

Så vendte Svenningsen sig på ny og sagde uden at forandre en mine: "Opvarter, giv mig otte og tyve cognac'er."

"Otte og tyve?" udbrød den forbavsede opvarter.

"Å ja! Jeg tror, det turde være tilstrækkeligt; men De kan for den sags skyld gerne give mig en flaske hvidtøl til!"

Da opvarteren kom med denne ladning, ordnede Svenningsen de blinkende småglas til "en vifte", ɔ: en trekant med en cognac i spidsen, derpå to og således videre til syv, hvorpå han vendte sig til gardisten og sagde: "De synes at holde overmåde meget af cognac'er?"

Jo, det kunne nok hændes, mente gardisten.

"Ja, tænkte jeg det ikke nok," fortsatte Svenningsen med uforstyrrelig ro. "Så kan vi to jo "vifte" en gang med hinanden og se, hvem der kommer først. Der har De en flaske hvidtøl til at slukke branden med."

Gardisten stirrede overrasket på denne "svinefylking", men Svenningsen sagde: "Tag De bare fat ved toppunktet, så begynder jeg ved basis. – Skål, min bro'r!"

"Skål!" sagde gardisten, der fandt spasen overmåde herlig.

"Skål igen!" sagde Svenningsen, idet han tømte det andet glas, og således blev de ved "at vifte" indtil gardisten kom til det tiende glas, så sagde han halvkvalt: "Nu kan jeg inte mere!"

Men da rejste Svenningsen sig op i hele sin imponerende vælde og sagde: "Nej stop, min kærlige bro'r, således vifter vi ikke! Enten drikker du de fire glas, der mangler, eller også får du prygl, for jeg er – Svenningsen!"

Så mente gardisten, at det var bedre at tage de fire glas, men da han havde tømt de to, styrtede han baglæns ned af stolen.

Så sagde Svenningsen: "Opvarter, tag og kør ham hjem, thi han er overstadig beruset, og jeg kan, for min død, ikke lide at se drukne folk ligge under bordet."

Derpå betalte Svenningsen sin regning og gik tilbage til skolen. Her var der ikke et menneske, som kunne mærke, at han havde "viftet med gardisten".

At slige scener ikke rygtedes på skolen og kun spøgende fortaltes i byen, røber hvor meget man var vant til al slags kommers, som den gang i reglen afgjordes med "en mark til vægteren". At tænke sig dette liv ført af en skoleinspektør i vore dage, er aldeles umuligt, men skønt man levede i absolutismens

tid, var man den gang i mange punkter mere liberal end nu. Alligevel har Svenningsens bedrifter sat spor i vor litteratur. Jeg har således en grundet mistanke om, at Hostrup har haft dem for øje, da han skrev sin berømte vise om "Mads", og at Carl Bagger har tegnet en scene af dette liv i "Min broders levnet" er bekendt. Jeg må dog straks gøre opmærksom på, at Svenningsen, der her indføres under navnet "jyden Svendsen" er yderlig slet karakteriseret, så slet, at det ikke med en tanke faldt mig ind, at jeg her havde min gamle ven, da jeg som ung læste bogen. For det første ville han aldrig spille med en kielerstudent – dertil var han for dansk. For det andet ville han ikke spille "piquet" – dertil var han for jævn – terning og trekort var hans yndlingsspil – og endelig ville han aldrig give sig til at synge moralske viser om "stjerner, titler og guld" – dertil var han både for umusikalsk og for naturlig. Han kunne kun snurre eller knurre én eneste vise, når han var i særlig godt humør, og den gik således:

"O Rendsborg! O Rendsborg!
Du gode gamle stad!
Du haver jo fordærvet
så mangen brav soldat – –

Ja – videre kom han aldrig. Ligesom en snegl trak han følehornene til sig, når han mærkede, at vi lyttede efter.

Men snyde, spille falsk! – det gjorde han mindst af alt, og dog lader Carl Bagger kielerstudenten råbe: "Holdt! – der snød du atter! Du spiller falsk, din æsel! Det er afskyeligt, og det tyder på en lav karakter."

Disse ord var Svenningsen for drøje. Da han havde læst dem om aftenen, tog han næste morgen ganske tidligt sin hat og sin

stok, og så gik han op til Carl Bagger. En pige, som åbnede døren, meldte, at hr. Bagger sov; men Svenningsen svarede ganske rolig: "Det gør aldeles intet, min lille pige! Jeg kan meget godt slå ham ihjel i sengen." Og dermed gik han ind.

Det var ganske vist Svenningsens mening at slå Carl Bagger helt fordærvet; thi når Svenningsen en gang blev vred, var det alvor. Men da digteren ynkeligt bad for sig og undskyldte sig med, at han jo også havde ladet kielerstudenten spille falsk, og at han havde fremstillet Svenningsen som berettiget til at tage repressalie, sejrede dennes medfødte godmodighed, og han tilgav Carl Bagger på den betingelse, at når han igen udgav "den rådne bog", skulle han sætte navnet Svenningsen fuldt ud i stedet for Svendsen.

Dette løfte blev ikke holdt. Udgiveren af Carl Baggers samlede skrifter finder tværtimod historien morsom. Det er den også – men ikke for digteren.

Der eksisterer i det hele en mængde "morsomme" Svenningseniana. De fleste er tilmed højst uskyldige, og når Theodor Linde ikke har fortalt dem i sin biografi over Svenningsen, ligger det i, at denne er optaget i et festskrift for skolen. Når jeg nu fortæller nogle, dels oplevede, dels meddelte, kan jeg naturligvis kun indestå for de første. Imidlertid har jeg al grund til at tro også på de sidste, da de er mig fortalt af lærere, som var Svenningsens samtidige.

Studenterlivet formede sig i tyverne ganske anderledes end nu. Man savnede et fælles samlingspunkt, flød ud i kliker, klubber eller kollegier, som hver for sig dannede en lille studenterverden. Tonen i denne var "burschikos", somme tider

rå, og frøkenens ord i "Intrigerne" [Note 11)]: "Nå! – det er nogle charmante historier, man hører om de gamle mennesker", kan godt sættes som motto for det følgende.

"Soldene" holdtes som oftest udenfor byen, helst hos Lars Mathiesen, hvor der var have, keglebane og punch ad libitum. Han havde sin beværtning i Allégade, tæt op til Frederiksberg Have, og når man så en flok ungersvende med flade voksdugs kasketter, lange piber og tobakspungen dinglende i knaphullet trave ud ad den bælgmørke Frederiksberg Allé, så var det studenter, der gik på sold. Svenningsen og Lars Mathiesen havde begge den samme, jævne, tørre humor, og var i reglen de eneste, der var ædru, når det lakkede ad enden, og når man sang:

> Ja, når vi hjemad skulle,
> så er vi sagtens fulde
> og kommer knap herfra.

lettede Svenningsen og Lars mangen en falden kammerat op af grøften.

Men når man så nåede byen, hvor vægterne sov sammen med de trevne tranlampers osende blus, så begyndte "kommersen", og her har Hostrup vist haft et lunt kig på "Fas", når han synger:

Ja Mads, han var en fortræffelig mand
til løjer og til sjov,
han flyttede skilter og råbte brand
om natten, mens vægterne sov.
Men så fik han prygl så det var en gru! –
Ja, på Hauserplads.
Å, jeg kan grine min mave itu,
når jeg tænker på Mads.

Således var det netop gået Svenningsen, men det var ikke på Hauserplads – det var i St. Pedersstræde. Her fandtes nemlig en meget stærk vægter, som roste sig af at kunne banke Svenningsen og virkelig også gjorde det, men kun ved at fløjte sine kammerater til hjælp. Det kunne Svenningsen ikke glemme, men han ventede til der en aften blev råbt brand. Så tog han sin stok, gik op i St. Pedersstræde, hvor han traf sin modstander. Denne fløjtede af alle kræfter om hjælp; men da alle de andre vægtere fløjtede med, havde Svenningsen den fornøjelse at afgøre sagen under fire øjne, og han forlod den stadig fløjtende vægter med de ord: "Ja, pib du kun, min venlige bro'er, for nu har du da endelig fået noget at pibe for!" –

Men Svenningsen skulle ikke "forvinde" sin sejr. Nogle aftener efter blev han overfaldet i Store Larsbjørnstræde af en tre-fire vægtere, som ville hævne deres kammerat i St. Pedersstræde. De var Svenningsen for stærke, og han kom atter hjem til "Borken" med "en temmelig vel afbørstet trøje".

Under kampen havde han lagt mærke til et pakhus med et hejseværk ud til gaden – det ligger der endnu. Den følgende morgen gik han op til pakhuskarlene og betalte dem for at hejse ham op på loftet næste aften til en bestemt tid – de skulle blot

lade tovet være nede og sætte spillet i gang, når han rykkede i krogen. Så lånte han en stærk svømmesele, og med den under vesten, gik han den næste aften på eventyr.

Kampen begyndte med vægteren i St. Pedersstræde, og da han fløjtede sine kammerater til hjælp, retirerede Svenningsen, stadig fægtende, hen imod pakhuset i Store Larsbjørnstræde. Her tog han position med ryggen til muren, hæftede svømmeselen i krogen, og just som vægterne mente, at nu havde de malifikanten, begyndte denne til deres usigelige forbavselse at gå til vejrs op ad den mørke mur, hvorfra han til afsked tildelte sine modstandere nogle vældige kavalerihug. Fra loftet slap han gennem baggården ud til Volden, hvor han gjorde det af med endnu en vægter, som ville standse ham.

Disse styrkeprøver gjorde ham naturligvis yderligt ilde set af morgenstjernens bevogtere, og det vakte derfor almindelig forbavselse, da Svenningsen ved et af de sædvanlige nattegilder under Børsen erklærede, at vægterne var særdeles skikkelige folk, som han holdt meget af, og som også holdt meget af ham. For at bevise dette, tilbød han et væddemål om, at han skulle få dem til, uden ringeste betaling, at bære ham hjem fra gildet i aften. Væddemålet blev modtaget med almindelig mistro, skønt Svenningsen holdt ti mod en. Hvorledes han vandt det, vil ses af følgende hostrupske linjer, som jeg har tilladt mig at ændre lidt efter virkeligheden:

"En nat som fuld han på Knippelsbro gik
med dinglende krop;
til vægterne peb og på stigen ham fik
transporteret op.
Men han sprang af stigen og rendte sin vej
helt ud til Wilders plads.
Var det også Mads? – Nej, det var s'gu Fas,
som kom fra et kalas."

Svenningsen holdt i det hele meget af at narre med sådanne små uskyldige kneb. Det var ikke for pengenes skyld, men det morede ham "at få folk til at gå i fælden". En dag sagde han således til mig: "Hør, lille Bergsøe, kan du sige mig, hvorledes man med én specie kan narre for tre?"

Jeg tog spørgsmålet som en aritmetisk opgave og erklærede efter nogen betænkning, at det var umuligt.

"Der er meget lidt, som er umuligt," sagde Svenningsen, "og nu skal jeg fortælle dig, hvorledes det lader sig gøre.

Ser du, forleden dag gik Reith og jeg os en liden tur på Amager Fælled. Så kommer vi til en stor sten, og så siger jeg: "Hør, Reith, tror du ikke, at der ligger en specie under den sten?"

"Hvor falder du på det?" spørger Reith.

"Å jo," svarer jeg, "man finder jo så tit penge skjult under sådanne store sten. Kan du huske ham, Specie-Jørgensen [Note 12)]?"

Så tog Reith fat på stenen, men den rørte sig ikke.

"Lad mig få fat," siger jeg, og så løftede jeg stenen.

Reith så ned i hullet og sagde: "Der ligger s'gu kun en regnorm," og der lå virkelig heller ikke andet.

Men så siger jeg: "Hør, Reith, det er dog besynderligt – jeg havde det ganske på følelsen, at der *måtte* ligge en specie under den sten. Jeg kan ikke få det ud af mit hoved, og for at få fred, vil jeg lægge en.

Så lagde jeg en specie i hullet og så sagde Reith: "Du er jo gal, Svenningsen!"

"Det er såmænd meget muligt," siger jeg, "men du vil da ikke ha', at jeg skal give mine penge ud alene? – Læg du også en specie, så kan eftertiden aldrig begribe, hvor de penge er kommet fra."

Reith vred sig, min salighed, ligesom ormen i hullet; men jeg snakkede så længe for ham, at jeg, pinedød, fik ham til at gå i tøjet og lægge sin specie derned. Så løftede jeg stenen og lagde den i hullet igen.

Men den næste morgen, før Fanden fik sko på, var jeg ude på fælleden og tog specierne. Således narrede jeg med min ene specie Reith for en, og eftertiden for to. 2+1, hvad giver det, lille Bergsøe?"

"Det giver 3."

"Ja, det giver 3," svarede Svenningsen og så lo han, så jeg kunne se det på hans runde, brede ryg, idet han gik ud af klassen.

Reith var regnelærer og god ven af Svenningsen. Han lignede ham noget i førhed og kopierede ham ikke så lidt; muligt var det derfor, at Svenningsen drillede ham.

En tidlig morgen, just som sommerferien var begyndt, mødte Reith sin ven ved Vesterport.

"Hvor skal du hen?" spurgte Reith.

"Å, jeg går mig blot en liden tur," forklarede Svenningsen. "Går du med?"

"Å, jeg har sådan en hovedpine," klagede Reith.

"Så er frisk luft og sund skridtgang just det allerbedste," mente Svenningsen. "Kom du blot med – det er kun en liden spadseretur."

Da de nåede Frederiksberg, ville Reith ind i en beværtning, men Svenningsen betroede ham, at man intet sted spiste så god en frokost som i Damhuskroen, og så fik han Reith lokket med sig derud.

Da frokosten var endt, ville Reith til byen, men Svenningsen sagde: "Hør, Reith, hvorledes går det med hovedpinen?"

Reith mente, at den, om muligt, var blevet værre.

"Ja, så er det bedst, at vi følges ad til Roskilde. Der kan vi spise til middag i "Prinsen". Det er jo kun en liden spadseretur, – for vi er jo da omtrent halvvejen."

Reith gjorde nogle indvendinger, men da han gerne ville have følgeskab hjem, fulgte han med til Roskilde. Da de så havde spist i "Prinsen", vendte Svenningsen næsen mod vest og gik videre.

"Hvor vil du hen?" spurgte Reith sveddryppende.

"Å, blot en liden tur. Nu går jeg til Ringsted og derfra til Slagelse for at besøge min søster på Holsteinsminde. Hun har en ganske udmærket perikum mod hovedpine."

Men Nemesis slumrer aldrig; Svenningsen fik senere selv lov til at gå ene, og hermed gik det således til.

Han og adskillige gode venner havde en aften valgt Damhuset til tumleplads. Da de henad midnat skulle hjem og kom ud på den bælgmørke vej, faldt Svenningsen over en

stenbunke, og de andre påstod nu, at han var fuld. For at modbevise dette, tilbød han at løbe omkap med dem alle, og det varede ikke længe, før han var et godt stykke forud. Da så han pludselig en lukket wienervogn holde på vejen, og da han hørte de andre nærme sig, faldt det ham ind, at nu kunne det være morsomt at narre dem lidt. Han åbnede vogndøren, sprang ind og havde nu fra sit magelige hjørnesæde den fornøjelse at høre de andres forundrede udråb over, hvor han var blevet af. Det bløde sæde fristede ham imidlertid til at tage sig et lille hvil, men under dette faldt han i søvn og vågnede først, da vognen raslede hen over en meget ujævn stenbro.

"Se så! Nu er vi på Vesterbro," tænkte han og kiggede ud på de lave huse. "Han holder vel ved "Knapsteds Gård"."

Vognen rumlede videre og rullede til sidst ind i en mørk port. Svenningsen steg ubemærket ud, glad over at have nået byen for en så billig penge.

Men da han kom ud på Halmtorvet, kunne han aldeles ikke kende det igen. Vesterport var borte, voldene havde flyttet sig, og træerne stod på begge sider af gaden – det var højst mærkeligt! Selv hans kære vægtere var borte, og han syntes, at vejrmøllen havde sat sig lige midt over Vartov. Han gned sine øjne, tænkte et øjeblik på, om han virkelig var fuld, og gik så videre.

Da opdagede han pludselig to slanke spir, som pegede op imod nattehimlen. Dem kendte han – det var Roskilde Domkirkes.

Så gjorde han højre om, fandt landevejen, og klokken ni om morgenen stod han uden for skoleporten for at passe dem op, der kom for silde. Selv havde han ikke svigtet et minut.

Svenningsen var jævn i sind, i tale og manerer. Al opskruet affektation, al forloren sentimentalitet hadede han som pesten. Selv uden for skolen kunne han give den en lektion, som skabede sig, eller "kørte med trillebør", som han kaldte det.

En aften havde han været i skoven og vandrede alene hjem ad kærlighedsstien eller "de elskendes paradis" som den kaldtes. Da så han et ungt menneske sidde i dybe grublerier på en bænk tæt ved søen, og Svenningsen syntes, at fyren så ud, som om han tænkte på at springe i den. Så satte han sig sindigt ned ved siden af ham.

Efter nogen tavshed begyndte Svenningsen: "Sig mig, min unge ven, hvad er egentlig De?"

"Skræddersvend," svarede den anden.

"Det var mærkeligt!" sagde Svenningsen. "Det er jeg såmænd også."

Skræddersvenden så op og ned ad Svenningsens herkuliske skikkelse og spurgte tvivlende: "Hvor syr De?"

"Å, ude på Christianshavn, i Lille Kongensgade."

"Det værksted kender jeg ikke," bemærkede svenden.

"Det er rimeligt nok," sagde Svenningsen. "Det er heller ikke noget stort."

Der blev en længere pause, under hvilken skræddersvenden med hule suk begravede ansigtet i sine hænder.

"Hvad er der nu i vejen?" spurgte Svenningsen endelig. "De jamrer Dem jo, som om De havde fået prygl! Hvad lider De egentlig af?"

"Ulykkelig kærlighed!" udbrød svenden med en tragisk gestus.

"Det var da mærkeligt – det gør jeg også," sagde Svenningsen i dybeste alvor.

"Ha, den falske!" udbrød skræddersvenden med høj patos. "Hun har sveget mig, bedraget mig, knust mit hjerte og er løbet bort med en anden!"

"Ja, fruentimmerne er gemenlig noget rak," sagde Svenningsen sindigt. "Min har gjort akkurat det selvsamme."

Der blev atter en pause, eller som det nu til dags hedder "de sad i stor stilhed", og så spurgte Svenningsen: "Hvad tænker De egentlig på?"

"På at drukne mig," udbrød svenden heroisk. "Jeg er ked af dette usle liv!"

"Det er jeg såmænd også," sagde Svenningsen. "Skal vi så ta' fat?"

"Ta' fat – på hvad?" spurgte svenden overrasket.

"Naturligvis på at drukne os. Det er hurtigt gjort; søen er jo lige herved."

Nu ville skrædderen knibe ud; men Svenningsen rejste sig, tog ham i nakken og sagde: "Nej, hør, ved du hvad, min venlige bro'er! Har du nu siddet og opholdt mig med vrøvl i mit livs sidste stund, så skal du, min salighed, også følge med!"

Og dermed tvang han skræddersvenden ud i vandet, dukkede ham ned og holdt ham så længe til det boblede. Så trak han ham i land og forlod ham med de ord: "Se så, min rare ven! Nu tror jeg ikke, at du drukner dig oftere."

Selv de danske digtere kunne forarge Svenningsen, når han fandt dem højtravende eller usande – det reale i hans natur oprørtes derved. Der var en tid, hvor jeg ikke kunne tage del i gymnastiktimerne, og jeg tilbragte disse oppe i en klasse, hvor

Svenningsen skrev i karakterbøgerne. Fra disse timer har jeg adskillige erindringer om ham.

En dag sagde han til mig: "Hvad har du dér?"

"Danske vers."

"Nå, så lad mig høre, om du kan dem."

Jeg begyndte på Ingemanns:

> Danevang med grønne bred
> ved den blanke vove!

"Ærrr!" snærrede han. Det var "Danevang" han fik i halsen.

> "I dit skød er kærlighed,
> fred i dine skove.
> Fuglen synger højt mod sky
> over kæmpehøje,
> men i dalen smiler bly
> vårviolens øje."

Svenningsen kastede bogen og sagde: "Det er noget ugudeligt vås, lille ven, for lærken er den mest forbandede fugl, jeg kender. Den, der har skrevet *det*, har aldrig gået over den jyske hede med det bæst over hovedet fra morgen til aften. Jeg blev tit så gal på den, at jeg fik lyst til at stritte efter den med sten. – Nej, så holder jeg mere af den lærke, jeg kan ha' i min lomme. Den klukker kun, når jeg selv vil ha' det."

En anden dag var jeg i færd med "amerikansk skrift", en ny opfindelse, som bestod i, at man, for at give hånden smidighed, malede store snørklede sving og kruseduller. De fyldte så dejligt på siderne, og jeg var just i færd med den sidste, da Svenningsen kom hen til mig.

"Har hr. Jørgensen sat dig i sadelmagerlære?" spurgte han.

Jeg stirrede forbavset på ham, og han vedblev: "Ja, for det ser jo ud som det bare krølhår."

Jeg forklarede ham, at det var "amerikansk skrift", men han virrede vantro på hovedet og forlod mig med de ord:

"Skade! Skade! Skade!
For pen, blæk, papir og de rene blade –

Det kan du sige til Jørgensen."

Svenningsen var ikke religiøs i dogmatisk forstand. Han talte aldrig om religion, men dog hørte jeg en gang ligesom et lille hjertesuk. Det var atter under en gymnastiktime oppe i klassen, at han spurgte: "Hvad har du så i dag?"

"Kristi Himmelfart. Derfra og dertil."

Han tog bogen, Herslebs Bibelhistorie, læste lidt i den, vendte og drejede den i hånden og sagde til sidst: "Ja – det kan være meget godt alt sammen. Det er en ganske fortræffelig bog, denne Hersleb – når bare man kunne tro på den."

Så gav han mig bogen tilbage og hørte mig ikke. Her springer det grundærlige i hans karakter særligt frem.

Og dog måtte han en gang agere religionslærer, men det blev også derefter. Når en lærer uanmeldt svigtede, overtog han ofte dennes time, trods at han havde nok at gøre. En dag traf han sådan en herreløs klasse, trådte ind i den, satte sig på katederet og spurgte: "Hvad har I?"

"Religion!" brølte hele klassen.

Nu var Svenningsen fanget. Med en let grimasse tog han bogen, som ordensduksen rakte ham, og sagde: "Nå – så det er Profeterne? Ja, de fire store kan vi gerne springe over, for dem kan I naturligvis, men kan du nævne mig de tolv små?"

Det var der nu ingen, der rigtig kunne.

"Ja, tænkte jeg det ikke nok," sagde Svenningsen. "Nu gi'er jeg jer et kvarter til at læse over i – men så skal I kunne dem."

Så satte han sig til at rette matematiske opgaver, og da kvarteret var forbi, sagde han: "Lad os så høre!"

Nu gik det glat med profeterne, indtil Svenningsen pludselig sagde: "Christoffersen! De tolv små profeter – men bag fra."

Det kunne hverken han eller nogen af de andre, og så fik de igen et kvarter til at lære profeterne på denne måde.

Da tiden var forløbet, hørte Svenningsen dem afvekslende i profeterne forfra og bagfra, indtil han pludselig spurgte: "Christoffersen! Kan du nævne mig den midterste af de tolv små profeter?"

Det kunne hverken han eller hans sidemand, og spørgsmålet gik videre, indtil endelig fuksen råbte: "Der er ingen, hr. Svenningsen, for af tolv er ingen den midterste!"

"Det er udmærket godt med kryds," sagde Svenningsen. "Nu kan I sidde ganske stille til uret slår, for nu har I lært de små profeter både forfra og bagfra og dertil den meget vigtige sætning, at alle lige cifre ikke har noget midttal."

Overhovedet vidste han altid at klare disse ekstratimer ved at give dem et matematisk indhold. En dag udeblev tegnelæreren, og Svenningsen trådte i hans sted med de ord:

"Nu kan I gerne lægge fortegningerne og alt det andet kram på hylden, for det bruger jeg ikke, og så kan I på det første blad tegne en frihåndscirkel så stor som diameteren af et ølkrus og på det næste blad den samme cirkel med tolv mindre, koncentriske cirkler, som nøjagtig udfylder storcirklens rum."

Vi troede, det var meget let; men det viste sig hurtigt at være en viskelædersopgave af første rang.

Da jeg kom op til ham med mit kluderi, sagde han, idet han tegnede de tilsvarende figurer: "Ser du, når jeg nu sætter et øje der og en mund her, en finne foroven og en forneden, og så en hale bagtil, så ligner din cirkel grangivelig en månefisk, og hvad den anden angår, så er det den skønneste kartoffelbunke, man kan tænke sig. Mådelig med spørs!"

Jeg luskede forknyt ned, men min sidemand gik det endnu værre. Han havde i al hemmelighed brugt en passer, men det opdagede Svenningsen straks, og med ordene: "Snyderi! – Nol!" drejede han fyren "en bolle" med den færdighed, som var ham egen.

Svenningsen læste Cornelius Nepos med os i mellemklasserne, men herom har jeg næsten ingen erindring – det var i matematiktimerne, at vi beundrede ham. Sjældent sad han på katedret. Enten stod han ved tavlen eller red overskrævs på enden af en bænk, hvor han tegnede figurerne i luften med en plastik, så at det så ud, som om de stod der. Hans bevisførelse var stundom meget original.

"Ser du," sagde han f.eks., "den korteste linje mellem to punkter er den rette. Bevis: aldeles overflødigt, for når du binder et karbonadeben ved det ene punkt, og holder en hund i halen ved det andet, så vil den, når du slipper halen, fare lige i karbonadebenet og aldrig gå langs væggene. Men, ser du, når sligt et umælende bæst kan forstå det, behøver jeg ikke at bevise det."

Svenningsens atletiske skikkelse, hans sindsro og uforstyrrelige ligevægt imponerede os lige så meget som hans

strenge retfærdighedsfølelse. "Albert Andresen er den bedste matematiker i klassen" skrev han i et testemonium, men føjede så umiddelbart til: "hvilket dog er en meget relativ ros." Og heri havde han ret; vort hold var særligt slet, og dog sled han med os uden at knurre. Aldrig har jeg set ham hidsig eller rå, aldrig hørt ham skælde ud eller blive grov som mange af de andre lærere. Våsede man for meget, kunne han i det højeste sige: "Ærrr! Hvordan er det, du står og roder som en høne i blår!" eller "Inte gå på ræveklør, og inte køre med trillebør", når man forsøgte at knibe ud eller skabede sig.

Selv ikke de dummeste, eller rettere, de mest umatematiske svar kunne bringe ham ud af hans stoiske ro. Vi havde en elev, hvis hoved var lige så blottet for matematisk begreb som egnet til at lære alenlange remser og kongerækker.

"Vil De være så god, lille Stampe", sagde Svenningsen en dag, "at tegne mig en frit stående pyramide."

Stampe tog kridtet og efter mange vridninger og viskninger fik han frembragt en plan femkant.

"Er *det* nu også en fritstående pyramide?" spurgte Svenningsen.

"Jo", svarede Stampe med uhyre bestemthed.

"Og hvorfor det, om jeg må være så dristig at spørge?"

"Fordi den har den trekantede spids foroven og den firkantede grundflade forneden," forklarede Stampe.

"Men, herregud, menneske! Kan De da ikke se, at det er en femkant?" spurgte Svenningsen fortvivlet.

"Nej – det er en pyramide, for den har både spids og basis!" svarede Stampe hårdnakket.

Så rejste Svenningsen sig ganske sindigt, slettede femkantens tre nederste linjer ud og forbandt de to øverste med en grundlinje, så at der fremkom en trekant. Derpå sagde han: "Det er mig ganske ufatteligt, at De ikke har tegnet Deres pyramide således; thi så ville De dog have haft en af dens sideflader og tilmed en til Deres hoved svarende polygon."

Derpå tegnede han en fritstående pyramide med de ord: "Vil De nu være så god at tegne denne på et stykke papir og putte det i lommen. Så kan De se på den, når De går i seng og når De står op. Muligvis det så dog til syvende og sidst går op for Dem."

Så fuldkommen blottet for begreb var jeg heldigvis ikke, men jeg må tilstå, at mine matematiske evner var så ringe, at jeg tit senere har tænkt, at jeg vist ganske mangler de hjernevindinger, hvori sinus og cosinus ligge.

Jeg var ikke doven – tværtimod sled jeg *Oppermann* i laser, men jeg var dum, matematisk dum, trods at min gode ven Andresen daglig tyldede noget af sin visdom i mig. Jeg skrev de bedste danske stile men de sletteste matematiske opgaver.

Så sagde Svenningsen en dag til mig: "Hør, lille Bergsøe, dette her er overmåde bedrøveligt, for det kunne jo hænde, at du aldrig nogensinde blev student, men muligvis kun renteskriver, og selv dertil egner du dig kun dårligt, thi den helt, der regner slet, er meget at beklage. – Nu kan du komme til mig i aften klokken syv, så skal jeg se, hvad jeg kan gøre."

Det var en stor gunst, Svenningsen her viste mig, thi han læste ellers ikke privat med nogen og havde vel også bedre brug for sine aftener. Det var derfor med en blanding af taknemlighed og ængstelse, at jeg den første aften vandrede afsted til ham.

På hjørnet af Strandgade og Lille Torvegade lå som nr. 31 (senere 14) vinhandler Rohdes anselige gård, det gamle rådhus, hvor skolen flyttede ind d. 14. august 1795, da den ved den store ildebrand havde mistet sine lokaler i Færgestræde. På den tid, jeg her behandler, boede der i kælderen en vinhandler Kaarsberg, hvem skolens ældre lærere flittigt besøgte i mellemtimerne, hvad Svenningsen på deres timesedler antydede ved figuren 人. Om Svenningsen boede her eller kun havde lejet et aftrædelsesværelse, ved jeg ikke, men vist er det, at jeg blev vist op i stueetagen, hvor Svenningsen tog imod mig med en tælleprås i hånden.

Det var et højst mærkeligt værelse jeg kom ind i. Ingen gardiner, ingen møbler, nøgne vægge og en iskold kakkelovn var det første, der fangede min opmærksomhed. Ved vinduet stod et skrummel af et skrivebord. Det manglede det højre forben, som erstattedes af en sildefjerding, og den nederste skuffe, som stod halvt udtrukket, var fuld af kobberpenge. Bordpladen flød med papirer, stilebøger og gamle fjerpenne med tommelange splitter; i tinblækhuset sad en vældig ølprop. På bordet lå en forskrækkelig fedtet tavle med en kulsort svamp, bundet i seglgarn. Jeg undrede mig over, at den var så sort, men Svenningsen løste hurtigt gåden. Først spyttede han en vældig skrå ud på gulvet og derpå en lille sø på tavlen. Så gned han den med svampen, men da griflen gled ud på den fedtede flade, tog han proppen af blækhuset, hældte lidt blæk på tavlen og bearbejdede den først med svampen og siden med sit ærme, idet han bemærkede, at intet tog fedtet så godt af som skriveblæk. Og han havde virkelig ret – nu bed griflen i skiferen, og timen begyndte med den bemærkning, at

"pukkelmagisteren" var et overmåde tåbeligt navn for den pythagoræiske læresætning, da man såre vel kunne finde magistre med én pukkel, stundom også med to, men aldrig med tre.

Lidt efter gik døren op, og en skrækkelig lazaron trådte ind. Svenningsen greb i skuffen, stak en håndfuld kobberpenge bagud og sagde: "Gå så, Hansen!" Noget efter kom en anden, så en tredje, og stadig hed det: "Gå så, Lassen! Gå så, Olsen!" udtalt med den uforstyrreligste ro. Jeg troede den gang, at det var almindelige tiggere; senere er det faldet mig ind, at det vistnok har været forfaldne eksistenser, kendt af Svenningsen i deres velmagts dage. At skillingerne straks omsattes mod brændevin var klart; men Svenningsen spurgte aldrig "hvortil", når han gav.

"Der er aldeles ikke noget forlystende ved matematik – tværtimod", siger Fritz Jürgensen, og det er noget af det sandeste han har sagt; men der er heller ikke noget varmende ved den, og da den halve time var gået, frøs jeg i det iskolde værelse, så jeg næppe kunne holde på griflen.

"Fryser du, lille Bergsøe?" spurgte Svenningsen.

Jo, det gjorde jeg da.

"Nå, så kan du gerne gå. Næste gang skal jeg se at få lidt i kakkelovnen."

Man siger om de store hvaler, der tumler sig under isbjergene, at de holder varmen på grund af deres spæk. Det samme var vist tilfældet med Svenningsen; thi kulde bed ikke på ham. Jeg mindes ikke at have set ham i kavaj, og til overfrakke havde han kun en stor, høj hat, som han ofte strøg af med ærmet, men imod hårlaget, så at den til sidst lignede

bagdelen af en sort puddel. Denne hat, der af Borgerdydskolen endnu gemmes som en relikvie, var tillige gemmestedet for sedler, skemaer, skrå, fundne sager osv., thi han gik altid barhovedet, når han var på skolen. Før han gik, hældte han hattens indhold ud på et bord, som flød med de mærkeligste aktstykker af verden. Jeg husker endnu et fra en jøde på Christianshavn; det lød således:

"Angåendes min Sens sin Schwimmen,

Ærbødigst indtil videre

Päne.

Meningen heraf var, at sønnen indtil videre skulle være fri for svømning.

Da jeg næste gang mødte hos Svenningsen, var der igen hundekoldt, men selv stod han foran kakkelovnen, i færd med at lægge i. Timen begyndte og lidt efter spurgte han: "Fryser du?"

"Ja," svarede jeg og skuttede mig.

Han tog lyset, gik hen til kakkelovnen, og lidt efter flammede en vældig ild, der kastede sit skær langt hen over gulvet. Vi regnede et kvarterstid, og så spurgte han: "Fryser du endnu?"

"Nej," svarede jeg.

"Ja, der kan du se! Det hele er ikke andet end den pureste indbildning, for det, jeg puttede i kakkelovnen, var ikke andet end papir og et par usselige tællepråse."

Timerne hos Kaarsberg hørte dog snart op – muligt fordi stuen skulle bruges til andet; thi den har næppe været Svenningsens hjem – om man tør bruge dette ord; thi egentlig

havde han intet andet hjem end skolen. Den husede ham om dagen, og når han forlod den gik han til sit andet hjem – Houlberg under Børsen. Her fik han sin "sprængte and", sine snapse og derefter et stort glas punch. Når han havde tømt det, lagde han ansigtet i begge hænder og sad så en halv times tid og snurrede eller brummede som en stor humlebi, en ejendommelighed, som også Carl Bagger berører. Så mødte kaptajnerne, kortene kom frem, og så blinkede der henad morgenstunden et enligt lys i Strandgade nr. 57, et lille hus, der hørte til Frederiks tyske kirke og lå på kirkegårdens grund. Her havde han af graveren, Wimmer, lejet et soveværelse, og til dette vandrede han i den tidlige morgenstund for at få et par timers hvile. Det var på en sådan sin hjemtur, at han mødte Krarup, som forundret tilråbte ham: "Ih nej! – Går De også morgentur?" hvortil Svenningsen roligt svarede: "Å ja! Det kan vel kaldes således, men det er dog ligesom man tager det."

Fra dette hus kunne han om morgenen gå lige ind på skolepladsen, hvor han fodrede spurvene med resterne af sit måltid. Her kom jeg ofte ned til ham, og han havde da hyppigt også noget til mig, særligt "figenpærer" fra kirkegården. Han viste mig også kunststykker, og mærkeligt var det at se, hvor denne ældre, svære mand endnu var behændig. Stående på venstre fod, lod han sin stok balancere på højre, kastede den i vejret med et ryk, lod den falde ned på højre hånds flade og balancerede så med den dér. Den øde kirkegård var rig på lækatte. En dag smuttede en sådan ind i skolegården. Svenningsen greb sin stok, brugte den som kastespyd, og lækatten ramtes på stedet. Den blev udstoppet og var i lange

tider et "Haupt- und Rabalderstück" i skolens naturhistoriske samling.

Af og til tog han del i pensionærernes lege om eftermiddagen. Der blev en dag spillet langbold, og Svenningsen stod og så til. Pludselig sagde han: "Lad mig nu slå et slag."

Det blev af os drenge anset for noget stort, når vi kunne drive bolden i højde med første sal; men da Svenningsen slog, fløj den med en susende lyd over skolens tag og fandtes aldrig mere. En anden gang havde vi fastelavnsløjer; der skulle med knipler kastes efter jydepotter med konfekt, og det kneb for "de små".

"Nu skal jeg hjælpe dig," sagde han til en lille, forfrossen dreng. "Lad mig få din knippel!"

I næste øjeblik susede den afsted, knuste jydepotten og slog derpå den nederste fylding ud på døren til kirkegården.

"Der slog jeg dog vist noget for hårdt," sagde Svenningsen.

Disse ord kunne han godt have anvendt ved andre lejligheder. Som klasseinspektør havde han det sørgelige hverv at skulle banke skolens syndere, og der slog han vist også "noget for hårdt", thi blå og gule rygstriber var ikke noget usædvanligt syn ved svømningen. Afstraffelsen fandt altid sted efter endt skoletid og foregik under fire øjne i klasseværelset skrås for uret. Sædvanligt ledsagedes den af en lille moralsk sentens, og når synderen græd eller jamrede sig, blev Svenningsen blød og hørte op.

Meget hård var han derimod mod trodsige naturer og mod dem, der søgte at narre ham. Det var naturligvis et kendt fif at putte noget op under trøjen, men Svenningsen mærkede det straks på klangen, og så måtte trøjen af. Det var især

lommetørklæder eller stilebøger, der benyttedes, men en dag havde en særlig dum og doven dreng revet et par blade ud af et skoleatlas. "Ja, vel har du fået anmærkning for dovenskab i geografi," sagde Svenningsen, "men hvis du tror at du kan få mig til at banke Asien og Afrika ind i dig, tager du fejl." Dermed trak han de pågældende kort fra synderens ryg og gav ham "på den bare", som han udtrykte sig.

Jeg selv kom kun en eneste gang under Svenningsens behandling, og jeg erindrer det, fordi jeg blev uretfærdigt dømt og straffet urimeligt hårdt. Vor geografilærer havde givet os tilladelse til at springe nogle anmærkninger over og eksaminerede mig så næste gang netop i disse. Jeg gjorde gældende, at vi ikke skulle lære dem, og så påstod han, at jeg løj, hvorpå han gav mig nul og anmærkning for dovenskab. Nu var min tålmodighed til ende; jeg protesterede så kraftigt, at jeg fik anmærkning for trods og uforskammethed, og da Hammerich så denne syndflod af misgerninger, var der slet ikke tale om nogen forklaring – jeg fik en tordentale med anvisning på Svenningsen.

Da jeg gik ned til ham, fandt jeg den hele behandling så rasende uretfærdig, at jeg i min harme besluttede at lade mig straffe uden at kny – min stolthed oprørtes over, at jeg skulle frikøbe mig fra uret ved skrig og jammer. Der må have været et udtryk af dette i mit ansigt, da jeg trådte ind, thi Svenningsen så meget strengt på mig og sagde blot: "Knap så trøjen."

Eksekutionen begyndte. Jeg bed tænderne sammen og talte slagene, der faldt hårdere og hårdere – men jeg tav; jeg *ville* ikke gi'e mig. Da vi så nåede til 75, kunne jeg ikke mere – der undslap mig et Av! og Svenningsen hørte øjeblikkelig op, idet

han sagde: "Det kunne du have sagt lidt før, så havde du sluppet for billigere køb. I øvrigt vil jeg gøre dig opmærksom på den vise Salomo, som skriver: "Den, der besejrer sit sind, er bedre end den, der indtager en stad." Gå så!"

Dette kunne nu være meget godt; men om natten kunne jeg ikke sove for pine, og da tænkte jeg på, at der var adskillige af mine lærere, på hvem Salomos visdom passede bedre end på mig. Da jeg den næste morgen stod op, hang min skjorte fast i blodet fra min ryg, og dog tilgav jeg Svenningsen alt – han havde villet knække min trods, og vidste ikke, at den var fremkaldt ved følelsen af den blodigste uret.

Under Krarup blev der pryglet også af lærerne i timen. Dette forbød Hammerich strengt, og kun når en elev personligt fornærmede en lærer, havde denne lov til at slå. Hammerichs forbud blev imidlertid lidet overholdt, og særligt var lærerne fra Krarups tid, med undtagelse af Svenningsen og Krossing, så vant til at slå, at det var dem umuligt at lade være. Værst af dem alle var C. F. Funch, lærer i latin, en rå karl, hvis brutale, snærrende "Rems, dreng!" snurrede gennem klassen fra det øjeblik, han trådte ind. Vi hadede ham ret inderligt og havde på grund af hans langsomme, træge gang givet ham øgenavnet "Sneglen".

En sommerdag havde en af drengene medbragt en stor buket bonderoser, som han højtideligt overrakte Funch, der lagde den fra sig på katederet. Vi andre var noget forbavsede over dette snobberi lige overfor en hadet lærer, men drengen gjorde os ved fingertegn og minespil opmærksom på, at vi kunne vente os noget ganske overordentligt.

Det varede heller ikke længe, før vi så en stor grå havesnegl komme spadserende op af buketten. Lidt efter kom der endnu en, og så kom der en tre-fire stykker, virrende med lange følehorn og trækkende brede slimstriber efter sig. Funch tog det meget fornuftige parti at lade som han intet så, men vi andre fulgte sneglenes bevægelser med den mest spændte opmærksomhed. Endelig krøb et par ned på katederet og nærmede sig protokollen, men Funch lod stadig som om intet var i vejen, og skønt vi alle var højrøde i hovederne af indeklemt latter.

Da det nu lod til, at der intet ville blive af spasen, rejste giveren sig pludselig op, og idet han i sin ivrighed kom til at fortale sig, råbte han: "Hr. Snegl, der er Funcher på katederet!"

Men næppe havde han sagt dette, før Funch faldt over ham som en rasende, trak ham fra pladsen ved hårene, dunkede hans hoved mod væggen og tildelte ham et så vældigt slag, at han styrtede om mellem kakkelovnen og muren, hvor han kom således i klemme, at vi næsten ikke kunne få ham ud. Det var heldigt at hele denne hæslige scene foregik ved sommertid, thi havde der været ild i kakkelovnen, var han blevet forbrændt. Trods alt dette var der ingen af os der klagede. Drenge har en stærk retfærdighedsfølelse, og vi var alle enige om, at her var Funch blevet personlig fornærmet. At han havde opført sig brutalt, kom i anden række – det var vi jo vant til.

Overhovedet blev der sjældent klaget over legemlig vold, undtagen i de øverste klasser. Drenge tager hellere mod en lussing end en anmærkning. Den første fordamper, den anden går videre til forældre og værger, som forhøjer skændene og trækker af i ugepengene. Vi tog derfor vore lussinger "med

anstand", som det hed, og kun en sjælden gang blev Hammerich ulejliget, hvad der gav anledning til følgende karakteristiske scene.

En elev – tilmed en doven og uvorn dreng – klagede over at være blevet mishandlet af en lærer. Hammerich tog slige sager meget alvorligt, men var her i forlegenhed, da det var en meget anset lærer, der klagedes over.

"Det er en meget ubehagelig historie," sagde han til Svenningsen, som lige trådte ind. "Jeg ved virkelig ikke, hvad man skal gøre."

"Tillader hr. magisteren, at jeg tager den sag i min hånd?" spurgte Svenningsen.

Det var der nu intet i vejen for, og så vendte Svenningsen sig til drengen og spurgte på sin rolige, indtrængende måde: "Nå – så du har fået prygl, min dreng?"

"Ja, mange prygl."

"Men," vedblev Svenningsen, "turde du muligvis ikke have fortjent de prygl? – Tænk dig rigtigt om!"

Drengen kunne ikke stå for Svenningsens rolige, forskende blik, men vedgik efter nogen tøven, at han havde fortjent disse prygl.

"Tænkte jeg det ikke nok," sagde Svenningsen. "Men lad os nu høre. – Har du ikke tit og mange gange her på skolen fortjent prygl, hvor du ikke har fået dem? Tænk dig nu rigtigt om!"

Atter fikserede Svenningsen drengen, og atter måtte denne tilstå, at det forholdt sig rigtigt.

"Nu vel!" endte Svenningsen, "så kan du tage de prygl, du har fået i dag som et ringe afdrag på den gæld, hvori skolen står til dig. – Herrrutt!"

Og dermed var den sag klaret.

Lige så sikker og selvbevidst Svenningsen var i den pædagogiske verden, lige så sky og famlende var han over for det sociale livs etikette og tåbelige former. Ganske magtesløs var han lige over for "fine damer", og en pyntet moder, tante eller anden kvindelig "forælder", der kom for at hyle over lille Bassemand, kunne bringe ham rent fra koncepterne. Han hørte helst på dem i porten, men forsvandt så pludselig med en kejtet undskyldning i "arkivet", hvor han med et "Ærrr!" drejede nøglen i efter sig.

At ledsage damer, konversere dem, kort sagt "give kavaleren" var ham aldeles umuligt, og kom han i en sådan situation, løb han rent ud sin vej.

Under et ophold hos sin søster på Holsteinsminde, fik en kvindelig gæst at vide, at han ville rejse næste morgen. For at slå følge erklærede damen, at hun også ville rejse, og udbredte sig vidtløftigt over, hvor yndigt de skulle have det på den lange dagvognstur, hvortil han blot bemærkede: "Ja, det kan jo blive såre fornøjeligt."

Men næste morgen var Svenningsen forsvundet – ingen vidste hvorhen.

Ene stod han i livet, denne dygtige men sære natur, der lod hånt om alt vrøvl og konveniens. Familiebesøg gjorde han sjældent, visitter hadede han som pesten, men dog måtte han én gang, meget mod sin vilje, til det.

Carl Tolstrup, som var lærer i religion, havde som nygift bosat sig på Christianshavn. Alle lærerne havde gjort gratulationsvisit, kun Svenningsen manglede, og Hammerich lod ham forstå, at det ville såre Tolstrup, hvis skolens inspektør

alene udeblev. Så tog Svenningsen sin hat og sin stok, og gik meget mod sin vilje på bryllupsvisit.

Da Hammerich senere spurgte ham, hvad han syntes om de nygiftes hjem, svarede han: "Jo, der var, såmænd, overmåde pynteligt. Alt var så behængt og så nyt, og så var der stillet så mange småragerier op allevegne, at jeg næppe turde røre mig. Der manglede kun en for mig såre nødvendig genstand."

"Og hvad var det?"

"Å, det var bare sådan en – spyttebakke eller to."

Hammerich mente dog at have set en i dagligstuen.

"Ak ja," sukkede Svenningsen, "der stod virkelig sådan en uselig lille messingtingest henne ved kakkelovnen, men den turde jeg ikke bruge."

"Hvorfor ikke?"

"Nej, for den var så blank og så lå der hvidt sand i den på lyserødt, broderet silkepapir – det var meget for fint for mig. Jeg bruger skrå, som De ved."

"Men hvad gjorde De da?"

"Ja, jeg skulle jo af med den, og spytte måtte jeg også – så gjorde jeg det af og til i min hat. Der var jo ingen, der så det."

Svenningsens had til det pæne og pyntelige gik lige til hans egen person. Når han havde skiftet ham, hvad der altid skete ved nytårstid, fik en eller anden stakkel hans gamle dragt, men i den nye var han kendelig genert og tørrede ufortrødent blæk, kridt og fedtede fingre af på ærmer og benklæder for at få dem mindre flunkende. Derimod generede han sig ikke lige overfor sine "bekendte", selv om de var nok så lurvede. En dag, da han gik med en lærer under Børsen, mødte de en ganske forskrækkelig bølle, som hilste meget ærbødigt på Svenningsen.

"Hvem var dog det?" spurgte hans ledsager. "Ja, jeg ved det, min sandten, ikke," svarede han; "men vi kan jo spørge ham ad. – Hvem er De?"

"Kender du mig inte, Svenningsen? – Jæ æ' jo Olsen," svarede fyren.

Da gik der et overraskelsens glimt over Svenningsens ansigt og han udbrød: "Ja, gu' min salighed, er det ikke Olsen! – Ja, du må forlade mig, min bro'er, for vel har jeg kendt dig i fem og tyve år, men endnu har jeg aldrig set dig ved dagsens lys."

Svenningsen var i sine senere år flere gange syg, men var meget utilbøjelig til at tage mod lægehjælp og medikamenter. Han blev til sidst indlagt på Frederiks Hospital for gastrisk feber eller tyfus, og det fortælles, at han, ked af den strenge diæt under sin rekonvalescens, så lejlighed til at snige sig bort, hvorefter han indtog et rigtig solidt måltid hos en værtshusholder i Store Kongensgade.

Da overlægen næste morgen gik stuegang, ytrede han om Svenningsen: "Som De ser, mine herrer, er patienten endnu langtfra restitueret. Streng diæt er på dette stadium nødvendig – en bøf ville være nok til at slå ham ihjel."

"Ja, tænkte jeg det ikke nok," bemærkede Svenningsen. "Derfor spiste jeg i går også to."

I begyndelsen af halvtredserne var hans helbred nedbrudt. Han blev sløv, stundom vranten og sær, men vi vidste jo alle, at han var syg. Så sad jeg atter en dag alene med ham i klassen. Han skrev i karakterbøgerne, men stønnede tit og var i det hele kendelig nedtrykt. Mod timens slutning rejste han sig, gik hen til mig og sagde: "Hør, lille Bergsøe, jeg tror ikke, jeg bliver her længe."

Jeg så forbavset på ham – jeg forstod ham ikke.

Han sænkede stemmen og fortsatte: "Hvis du derfor en aften skulle træffe mig død på en trappe, skal du tage en vogn og køre mig på hospitalet."

Jeg blev uhyggelig berørt af disse ord, og hvor nær var de ikke gået i opfyldelse. Onsdagen d. 19. januar 1853 passerede jeg klokken elleve Nybørs og en time senere fandtes en mand, siddende på en stentrappe, ramt af et apoplektisk anfald. Denne mand, som døde på vejen til Almindelig Hospital, var – Cleophas Svenningsen.

Otte dage efter var skolens legeplads som forvandlet. Hvor før de hvide snebolde susede, lå nu den mørke gran; den vilde jubel, den lystige leg var veget for dødens stilhed; i stedet for tumlende skarer sås tavse grupper, ældre og yngre, stirrende hen mod højen, hvor Svenningsens kiste stod, tung og ubevægelig som den mand, der i den sov evighedens søvn. Skillerummet mellem livets og dødens tumleplads, var brudt og gennem den granklædte bue så vi for første gang fra skolepladsen kirkegårdens marmortavler og kors. – En kold blæst fo'r som dødens ånde hen over os.

Da kom Hammerich til syne i skoleporten. Sortklædt, ligbleg trådte han hen til kisten, blottede sit hoved og mens vinden viftede i hans grålige hår, klang hans stærke, sonore stemme som en domsbasun over gravene:

"Vi ser ham ikke mere, og dog står hans billede så levende for os, at vi glemmer det aldrig. Men vi har også set mere på *ham* end de fleste, vi lever med, fordi når vi så og hørte på ham, så så og hørte vi ham selv, ikke noget, vi kendte andet steds fra, men

det fulde, sandfærdige udtryk af hans personlighed. Det hænder så ofte, især i en dannet tidsalder, at man hører ordene lyde, men ikke kan kende stemmen, fordi det er tidens røster, som lyde igennem den. *Hans* stemme kunne vi altid kende igen: i skæmt som i alvor, ved undervisning, i samtale lignede han altid kun sig selv, altid den samme fast, ja snævert afsluttede, jævne, kærnefulde personlighed, og altid lige frisk og oprindelig.

Og ligesom det var ham givet at forbinde den unge lærers friskhed med den gamles erfaring, ligesom han i undervisningen aldrig var hildet af sine egne metoder, endsige af andres – således var han også i sin øvrige færd som lærer uden fordomme og uden persons anseelse. Her er en talrig kreds af hans ældre og yngre disciple; jeg hører selv til deres kreds. Er der nogen eneste af os, som kan sige: mig har han foretrukket eller: mig har han forurettet?

Det var ikke denne kolde retfærdighed. Har vi ikke set ham hjælpe og trøste, selv hvor sorgerne var af de små? – –

Han har været lærer og ført tilsyn ved vor skole i hen ved tredive år; og i disse mange år har han levet for skolen og folden alene, således som *han* forstod at leve for sit kald. Han røgtede sin gerning indtil sin sidste levedag; hans livs lys er ikke langsomt udbrændt, men slukket pludselig, som ved et vindpust. Derfor vil mindet om ham stå så meget klarere for os!

Mine venner! Lad os gemme hans minde, ikke blot i erindringen, men i viljen! Vi kan ikke og skal ikke ligne ham i alt, men lad os stræbe at ligne ham i det, som var hans første dyd: at tænke sjældent på sig selv, men altid på sit kald og sin

gerning, at den ikke skal forsømmes. Gud vil signe hans trofaste gerning og lønne ham for den!"

Der var hulkende gråd, da vi stod om det gabende svælg, der gemmer dødens hemmelighed. Sjældent er en lærer blevet fulgt til graven med så mange, så oprigtige tårer.

Noter og tilføjelser

Vedrørende Anders Nielsen Bersøe (1690-1757).

De optegnelser om slægten Bech, som min afdøde onkel, etatsråd J. A. Bech, efterlod sig, er ikke konfereret med kirkebøgerne, og skønt jeg anser dem for pålidelige, kan der mulig findes en eller anden hukommelsesfejl.

Med hensyn til slægten Bergsøe har jeg henvendt mig til forretningslederen ved Genealogisk Institut, hr. S. Elvius, hvem hele det ældre materiale skyldes.

Under trykningen modtog jeg fra hr. cand. phil. F. C. Sommer en del spredte optegnelser, der giver anledning til efterfølgende tilføjelser:

Anders (eller Andreas) Nielsen Bersøe var født 1690 og blev efter Helliggejst kirkebog begravet d. 25. februar 1757, 67 år gammel. Når han kom til København kan ikke angives, men som så mange andre er han vel indvandret kort efter den store pest 1711, der krævede talrige arbejdere og håndværkere til erstatning for de bortrevne. Da han i kirkebogen benævnes "flådemåler", må han lige som sønnen, Frederik Christian, have haft arbejde ved "Floden på Holmen".

Den 16. februar 1757 "blev der forseglet efter Anders Nielsen Bersøe, som nylig tilforn var død i det ham tilhørende hus på hjørnet af Skindergade og Trompetergangen. Tilstede vare samtlige arvinger: Frederik, maler, Nicolai, maler og Christian Bersøe, malersvend. Endvidere brøgger Chr. Borup, som havde

været gift med en afdød datter, Anna Marie, efter hvem der var to umyndige døtre, Rachel Gierløv og Anna Borup".

Skifterettens fortegnelse over den afdødes ejendele har jeg liggende. Den viser, hvorledes en nogenlunde velstående håndværker den gang havde det: "Stue-Uhr i Foderal, grønmalede Himmels Senge, Tin Laags Cruuse, Ryslæders Stole, Egetræes Chatoll, indlagte Skabe, og oven på disse 5 Gipsdukker".

I kælderen fandtes "en Del Olie og Maler Vahre", og i "et Kammer næst ved 20 Td. Kride", hvilket synes at tyde på en ret anselig virksomhed.

Om "De forbistrede drenge"

Forfatter: Vilhelm Bergsøe (1835-1911).
Første udgave: Vilhelm Bergsøe: *De forbistrede Drenge. Portrætter og interiører fra "Den gamle Fabrik", "Sorte Hane" og Borgerdyd-skolen paa Christianshavn.* Gyldendalske Boghandels Forlag, København 1898.
Denne udgave efter førsteudgaven.
Redigeret af: Kim N. Jensen.
Forside: Borgerdydskolen på Christianshavn. Illustration fra bogen.

ISBN 978-87-7628-420-6
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-694-2 (Ølstykke 2020).

© 2026 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Note 1:

Når svenskerne osv.: Efter optegnelser af min morbroder, afdøde etatsråd J. A. Bech. *Forf.anm.*

Note 2:

Floermager: Disse lavede sigter. Senere findes han opført som "maler". *Forf.anm.*

Note 3: **"Helvedes" piger:** Caféerne Helvede og Himmerig lå på hjørnet af Købmagergade 47 og Skindergade overfor fabrikken. *Red.anm.*

Note 4:

Skidenstræde: Fra ca. 1819: Krystalgade. *Forf.anm.*

Note 5:

En blå: Datidens blå femdaler-sedler. *Forf.anm.*

Note 6:

Et kvartér til ti: I nudansk tidsregning lig med kvart over ni. *Red.anm.*

Note 7:

Melodi af nr. 3: En bekendt dansemelodi af H. C. Lumbye, spillet første gang i Tivoli. *Forf.anm.*

Note 8:

Lille Kongensgade: Det nuværende Wildersgade. Borgerdydskolen havde til huse i Wildersgade 5; bygningerne findes ikke mere. *Red.anm.*

Note 9:

Johannes Helms: Borgerdydskolen på Christianshavn, dens barndom og ungdom 1787-1837. Udgiven i anledning af skolens hundredårsfest. *Forf.anm.*

Note 10:

Fredmans 45. Epistel: Til Fader Mollberg rörande hans Harpa, och tillika et slags ad notitiam at Mollberg led oskyldigt på Krogen Rostock. *Red.anm.*

Note 11:

Intrigerne": En vaudeville fra 1846 af Christian Hostrup.

Red.Anm.

Note 12:

Specie-Jørgensen: hed en vognmand, der havde kørt specier fra banken og gemt dem på Amager. Bergsøe husker dog ikke hele historien – Jørgensen tjente hos en jøde, og skulle køre et vognlæs specier fra Nationalbanken til dennes bopæl på Christianshavn. Jøden var med for at vogte på pengene, men da de kom til Knippelsbro, blev broen spærret – Jørgensen nåede dog over med vogn og penge, mens jøden faldt i vandet. *Red.anm.*